

מצורפים העלוני:

אייר

עמ' י"א

הנהגות

עמ' ט'

בחרת בחיים

עמ' ט"ו

מכתלי בית ההוואה

עמ' כ"ז

ספיר והלום

עמ' כ"ג

מחברות

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

גליון רצ"ז
דברים-חזון
תשפ"ז

חדש בהיכל <<<

מדרש רבה המבואר איכה

מדרש רבה על מגילת איכה עם מדור ביאור משולב, שבתחתיתו הערות וצינונים 'עין המדרש', ועם מאסף ליקוטים 'אוצרות המדרש' שנלקטו משאר המדרשים שבכל חלקי התורה. בסופו גם מדור 'ילקוט אמרים' אמרות קודש ופנינים יקרים על דברי המדרש, מתורגמים של צדיקי הדורות זצ"ל.

כרך זה מצטרף לסט מדרש רבה המשולב על המגילות, כפי שיצא לאור על מגילת אסתר, מגילת רות ומגילת שיר השירים, וכהמשך לסדרת המדרש רבה על התורה.

עין יעקב ב. חסידות נשים

עין יעקב כולל כל האגדות מתלמוד בבלי וירושלמי שאספם רבי יעקב ב"ר שלמה בן חביב ז"ל, טקסט הגמרא הוגה ונוקד בניקוד מלא, עם מפרשי העין יעקב הידועים 'הבונה' 'הכותב' 'ריאף', 'עין יעקב', 'עץ יוסף' ו'ענף יוסף' עם אוצר מפרשים.

במהדורתנו נוספו המדורים הייחודיים ביאורי החסידות - אמרות קודש ופנינים יקרים על דברי הגמרא, מתורגמים של צדיקי הדורות זצ"ל תלמידי הבעש"ט, עם לקט מספרי מוסר דרוש ואגדה, ומדור תורה אור.

מאיר נתיבות הלכות שבת

(ש"ח שכ"א)

מאיר נתיבות על הלכות שבת, פסקים ותשובות מאת הגאון האדיר מפוסקי הדור רבי מאיר סירוטה שליט"א.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: השבוע בגליון: אקטואלי:

האם אפשר לעשות סיום בתשעת הימים עם בשר ויין

האור החיים הק: עבודת הצדיקים באמירת 'התורה' עמ' ב'

המתנה במחנה המוות והחסד שחיבר בין הנשמות עמ' ג'

פניני אביר יעקב עמ' ה'

חכם עדיף מנביא

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים (א, ג). וברש"י מבינים דבר מתוך דבר.

פעם אחת היה הגה"ק בעל הדברי חיים מצאנז זצ"ל בווייז, ולקראת חצות הלילה הורה למשמשו לנעול את הדלתות, ולא להניח לאיש להיכנס אליו, פרט למבקשים לשוחח עמו בדברי תורה.

ויהי בחצות הלילה, הגיעה רכבת ממטעסדארף לווייז, ובה הגה"ק רבי דוד הערש עהרנפלד זצ"ל, חתנא דבי נשיאה מרגא ורבנא החתם סופר זצ"ל.

ביקש רבי דוד הערש לבוא לפני הגה"ק מצאנז זצ"ל, אך המשב"ק מנע בעדו, באמרו כי אין הרבי מקבל קהל לברכה בשעה כזו. אולם כשאמר רבי דוד הערש שאין בדעתו לדבר במילי דעלמא, אלא כל חפצו בתורה, הכניסו המשב"ק אל הקודש פנימה.

נטל הגה"ק שלום מה"דברי חיים" והחל לפתוח פיו בתורה, והיו נושאים ונותנים בדברים עמוקים, הלה שואל כענין, ושכנגדו משיב כהלכה, רבי דוד הערש בכה, והגה"ק מצאנז בכה.

לפתע פנה הגה"ק מצאנז לרבי דוד הערש ואמר: "הגידה נא לי, וכי אינכם חתנו של ה"ח חתם סופר"?

תמה רבי דוד הערש כיצד עמד הגה"ק מצאנז על זהותו, ושאל: "זאת מנין לכם?"

השיבו הגה"ק מצאנז: "לפני כארבעים שנה, בהיותי אברך צעיר הסמוך על שולחן חותני הגאון ה"ברוך טעם" מלייפניק, שלח ה"ח חתם סופר" מכתב שאלה אל מורי וחמי הגאון, ומכיון שחותני היה טרוד מאוד בענייניו, לא אסתייעא מילתא בידו להשיב על מכתבו של החתם סופר, על כן התנצל שאין ביכולתו להשיב בעצמו, וציוה עלי להשיב תחתיו. כאשר קיבל החתם סופר את מכתב התשובה, לא נשא הדבר חן בעיניו, על כן ציוה אף הוא על חתנו להשיב תשובה למורי חמי ה"ברוך טעם", וכמוכן שאנכי קבלתי את ה'תשובה' שכתב חתנו.

וכעת, סיים הגה"ק מצאנז, "בשמעי את דבריכם ואת מהלך מחשבתכם ודרככם בתורה, הנני מרגיש שהיא אותה 'דרך הלימוד', אשר הכרתי זה מכבר, בעת קריאת אותו 'מכתב התשובה', ועל ידי זה נוכחתי לדעת כי הנכם חתנו של ה'ח חתם סופר'!"

אמר רבי דוד הערש בהתפעלות: "אילו הייתם אומרים, שהנכם מכירים אותי ב"רוח הקודש", לא היה דבר חידוש אצלי, "כי הרבה 'רוח הקודש' זכיתי לראות בבית מורי וחמי ה'ח חתם סופר'. אולם, זאת שהכרתם אותי על פי 'דרך הלימוד', אחרי שנים כה רבות, זהו חידוש גדול עבורי!"

(רשומים בשמך עמ' פב)

מליצה נפלאה על כלל ישראל ממרן הבני יששכר

אמרו רז"ל כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו (ירושלמי יומא פ"א ה"א).

יש לפרש, דהנה אמרו רז"ל (ויק"ר פ"א ז) ביום שחרב בית המקדש נטלו ישראל איפופסין על עונותיהם היינו שנמחלו להם עונותיהם והשם יתברך שפך חמתו על עצים ואבנים כדי שיתקיימו ישראל.

ויש לפרש, כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו, הוה כאילו נחרב בימיו, ומהראוי שימחול לו הקדוש ברוך הוא עונותיו.

(בני יששכר - מאמרי חודש תמוז - אב מאמר ב אות טו)

לא ידעתי שיש כל כך הרבה תורה בוורשא

בעיר וורשא היה רב שנקרא בפי כל "ר" דן מורה הוראה" [גאון נפלא בכל חלקי התורה], והיה בטלן גדול בענייני העולם, עד שאמרו עליו שמלבד הדרך מהשטיבעל לביתו ולמקוה לא ידע כלום. פעם הלך ר' דן בשוק בתשעת הימים, וראה תור ארוך בחנות הבשר [בוורשא היו הרבה שלא שמרו תורה ומצוות ל"ע], התבטא רבי דן, שלא ידע שיש כל כך הרבה תורה בוורשא, שעושים כל כך הרבה סיומים...

(שיח הפרשה להגה"ח רבי יצחק שוורץ ז"ל - לט' הימים)

לא שכח לברך אלא שכח לאכול!

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים (א, ג). וברש"י נבונים - מבינים דבר מתוך דבר.

סיפר המגיד המפו' רבי שלום שבדרון: איש צדיק היה בירושלים, ושמו רבי יעקב דז'לינר. פעם אחת בא לרבה של ירושלים, הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, ושאלה בפיו: מה יעשה שאחרי סעודת הלילה, אמש, לא בירך ברכת המזון.

אמר לו רבי שמואל: בודאי מקפיד אתה תמיד לברך (ברכת המוציא) על ככר לחם שלימה, שוב, איפוא, לביתך ותבדוק, ובודאי תמצא שהכיר שלימה, ולא אכלת. רבי יעקב חזר לביתו ומצא שבאמת כך היה: הוא לא בירך מכיון שלא אכל...

שאלו אחר כך את רבי שמואל סלנט, מנין ידע שרבי יעקב לא אכל. ענה הרב סלנט: ידעתי שר' יעקב יכול לשכוח לאכול, אבל לא יעלה על הדעת שהוא יכול לשכוח ברכת המזון!...

ומה היה למעשה? ר' יעקב אכן התכוון לסעודת לילה, אבל לפתע הגיע שליח של הרב מבריסק, הגאון רבי יהושע לייב זצ"ל, שהוא קורא לו, והוא, כמוכן קם מיד והלך לרב, שהה שם כל הלילה ומביתו מיהר בבוקר לרבי שמואל סלנט עם השאלה שנתעוררה אצלו...

(שאל אביר ויגדך ח"ג עמ' קיג)

משנה תורה - המובחר שבספרי מוסר

משנה תורה - אמר היהודי הק' מפשיסחא זצ"ל שהמובחר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה, והיה מזהיר לתלמידיו ללמוד תמיד משנה תורה לעורר לבבם, וראה עוד בשלה"ק פר' ואתחנן בזה"ל: "מה לנו לחפש תוכחת מוסר והלא הפרשה כולה וכן כל הפרשיות דמשנה תורה מלאים תוכחת מוסר".

(של"ה הק' - פרשת ואתחנן; שם משמאל בפרשתנו, שנת תרע"ה)

בני עשו

וְאֵת הָעָם צוֹ לְאֹמֶר אֲתָם עֲבָרִים בְּגָבוֹל אֲחֵיהֶם בְּנֵי עֵשָׂו הַיִּשְׁבִּים בְּשִׁעִיר וַיִּירָאוּ מִקָּם וְנִשְׁמַרְתָּם מֵאֵד: אֵל תִּתְּנוּ בָם כִּי לֹא אֲתָן לָכֶם מֵאֲרָצְכֶם עַד מִדְרֹךְ כָּף רִגְלִי כִּי יִרְשֶׁה לְעֵשָׂו נִתְּנִי אֵת הָרָשָׁעִיר (דברים פרק ב, ד-ה)

בפסוקים אלו, עומד משה רבינו ומתאר בפני בני ישראל את הדרך שעברו במדבר, ואת מה שארע בעוברים סמוך לארץ אדום, מואב ועמון, והמלחמות עם סיחון ועוג. והנה, דברים אלו נזכרו כבר בפרשת חוקת, אך יש כאן תוספת דברים, שהקב"ה הודיע להם שבני עשו ייראו מהם, ואת הציווי 'ונשמרתם מאד'.

ווארט מהאור החיים הק'

עבודת הצדיקים באמירת התורה

אמירת "דברי תורה" - אצל תלמידי מרן הבעש"ט הק' זיע"א - בפני קהל עדת ישרון, לא היתה דבר של מה בכך, לא דרוש ופלפול בעלמא, וכמובן לא משחקי מילים וגימטריאות, אלא גבוה מעל גבוה, הכנה גדולה וכוחות רבים השקיעו קודם אמירת 'התורה'.

מסופר על הרה"ק האהבת ישראל מויזניץ זצ"ל שמונה היה לו שלפני התורה היה מזומזם לעצמו איזה נגון, (ראה בהקדמה לספרו מש"כ בנו הרה"ק האמרי חיים מויזניץ). פעם אחת כשהיה בדיחא דעתיה כיבד את הדיין מקאסוב זצ"ל בעל ה'בית פנחס' (שהתופף בצילו על אף שהיה מבוגר ממנו בהרבה שנים) לומר דברי תורה, נענה הדיין ואמר: "אכן תורה אני יכול לומר אולם ה'פוסם בא' לפני התורה זאת לא אוכל", כלומר ההכנה שצריך לפני האמירת התורה, לזאת צריך הכנה דרבה (מפי הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמן זצ"ל).

עכ"פ עבודה מיוחדת היתה זאת, אחת מהדברים הפלאיים ב'תורה' שמסור הצדיקים היה דבר זה - שיכלו לומר דבר אחד ולהתכוון בזה לכמה אנשים

ומבאר רש"י, שהשמירה הנצרכת היא מה שנאמר: 'אל תתגררו בם'.

יש לבאר בזה ביאור נפלא: מפני מה 'ונשמרתם מאד' - משום 'וייראו מכם'.

מצינו שיעקב אבינו התפלל כשיצא לקראת עשו (בראשית לב יב): "הצילני נא מיד אחי מיד עשו". ויש להבין את פשר הכפילות, וכי היה ליעקב אח נוסף שאינו עשו.

אלא, על שני דברים התפלל יעקב אבינו: על הצלה 'מיד עשו' - שלא יהרגנו, ועוד הוסיף לבקש הצלה 'מיד אחי', שלא ינהג בו כאח וכחבר. והקדים את ה'אחי' עוד לפני 'עשו', כי הכנה מעשו כפי שהוא ודאי גדולה היא, כי על חרבו ח', אך אין גרוע יותר מעשו הנדמה כאח.

וזהו שאמר הקב"ה למשה, כי עתידים בני עשו לירא מישראל, על כן יש להישמר ביותר שלא ללמוד מדרכיהם.

וכן היה תמיד במשך הדורות, כאשר התערבו ישראל בין האומות והרגישו קרובים לגוים, הביא עליהם הקב"ה את המצב של 'מיד עשו', כדי שלא יהיה 'מיד אחי'. וכך תהיה סכנה גשמית לגופים ובלבד שלא תהא סכנה רוחנית לנשמות.

(ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דבר האמונה

העומד בנסיון זוכה לראות שהכל לטובה

בכל הקשיים העוברים על האדם בעולם הזה יש לו לאדם להתחזק שלא לבעט ביסורים, רק יחדיר בלבו שכל מה שעושה עמו ה' לטובה הוא עושה, ויקבל הדברים באהבה גמורה וברצון שלם, כי הכל הוא טוב וחסד מאת הבורא, ואף שכעת נראה הדבר כאינו טוב, לאחר זמן יתברר שכל ההנהגה עמו היתה לטובה. הבט וראה פירוש שפירש במשמרת אלעזר (לרבי שאול בראך, שערי ציון אות יז) בלשון הכתוב (דברים לב ז) 'זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור', שכאשר נסתכל היום על קורות הדורות שעברו, נבין שמה שהיה נראה לעיניהם כדברים רעים וקשים מתגלה כיום כי לטובה היו מאתו יתברך, וכן 'שאל אביך' על הקשיים שחלפו עליו והם הנקראים 'ויגדך' כי הם קשים לו כגידים, וכשתדבר על כך עם 'זקניך' אזי 'ויאמרו לך' שמה שנראה לאביך קשה כגידים אינו אלא אמירה רכה, כי הזקנים שכבר ראו מעט יותר בימי חייהם יודעים שגם מה שנראה היום כדבר רע יתברר במרוצת הזמן שהוא לטובה.

בכלל 'זקניך' הוא האדם הגדול בענקים אבי אומתינו אברהם אבינו ע"ה, אשר כל מגמתו היתה להנחיל את האמונה בה' לדורותיו אחריו, שעל כך נאמר (בראשית יח יט) 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו', וכלשוננו של מורה הדורות המב"ם ע"ה (מורה ח"ג פנ"א): שתכלית כוונתם היתה בכל המעשים ההם להתקרב אל ה' יתברך קרבה גדולה, כי תכלית כוונתם כל ימי חייהם להמציא אומה שתדע השם ותעבדהו, 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו', עד כאן דבריו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

וכל אחד מהם יודע ומכיר את עצמו, וכשאמר הדברים כל אחד יבין את אשר עם לבבו, כת הצדקת דבריו להם כדרכינו כמו שפרשתי כי יודעים בעצמם מה היתה כוונתם, וכת הקנטרנית 'כאיבו אותם הדברים כפי מה שענו, ויבינו כפירוש הספרי עכ"ד'.

כן מסופר על הרה"ק רבי ברוך מויזניץ זצ"ל בעל האמרי ברוך, שדרכו בקודש היתה שלא לומר כמעט דברי תורה בקהל, שפעם אחת שאלו אותו מקורביו בעת שאמר בינו לבנים דברים יקרים מפנינים, אשרי און שומע זאת, ושאל אותו מדוע מונע את עצמו מלומר דברי תורה גם לפני קהל חסידי, השותים בצמא את דבריו ולחזק את לבבם באמונה ויראת ה'. והשיב לו בזה"ל: "תורה זאגין איז גייט קיין קינץ, דער עיקר איז, צו זאגן יעדער זאל פארשטיין און זאל וויסען אז מי מיינט איהם, און מי זאל טאקע יעדען מיינען" (תרגום חופשי: להגיד 'תורה' אין זו 'חכמה', אלא העיקר הוא לומר דברי תורה שכל אחד יבין וידע שאליו מתכוונים, ובאמת יתכוונו לכולם).

ובזה פירש הפסוק בפרשתנו (א, א) "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" כלומר, שמשם רבינו ע"ה דיבר בדיבור אחד "אל כל ישראל" לכל אחד מישראל כפום דרגא דיליה. (אמרי ברוך פרי דברים)

בבת אחת, שכל אחד יבין לפי השגתו משמעות שונה האמורה לגביו. נקודה זו מצאנו בדברי רבינו האור החיים הק' וכדלהלן.

בפרשתינו בעקבות הדברים שהוכיח משה רבינו ע"ה את כלל ישראל אומר האוה"ח הק' - שלחלק מהקהל התכוין לגנאי ולחלק מהם לשבח וכה כתב: "וַתַּעֲנֵנוּ אֲתִי וְתֹאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּרְתָּ לַעֲשׂוֹת" (יד, יד), וז"ל דרשו זאת לגנאי (ספרי פסקא יד), שאמר להם היה לכם לומר רבנו ממי נאה ללמוד וכו' ממך שנצטערת עליה וכו' אלא שאני יודע וכו' עיין שם (לומר, כשבשקשתי ממכם "הבו לנו אנשים חכמים ונבונים וכו' היה לכם לומר שאין אתם רוצים לשמוע אלא ממנו). ואפשר לפרש - אומר האוה"ח - הכתוב לשבח, שישראל נצטערו על הדבר (שלא ישמעו מפה קדשו) אבל להנאת משה מחלו על עצמם, והוא אומר "טוב הדבר" להקל מעל רבינו, הגם שהוא קשה אצלנו לעשותו ללמוד מפי תלמידך, והוא אומר "אשר דברת", דברים קשים אצלנו "לעשות אותם", וכו'.

ואפשר לומר כי משה נתחכם לדבר דברים הנשמע מהם שני דרכים, אחד לגנאי כמו שאמר בספרי, ואחד לשבח כמו שפירשנו, וטעמו כי בישראל היו שני סוגים, אחד כת הצדקת, ואחד כת הקנטרנית,

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:	ירושלים	בני ברק	מי יורק	לונדון
מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת
א"ת השבת	א"ת השבת	א"ת השבת	א"ת השבת	א"ת השבת
ר"ת חתם	ר"ת חתם	ר"ת חתם	ר"ת חתם	ר"ת חתם
19:10	19:25	20:06	21:13	22:24
20:26	21:02	20:59	21:35	22:16

מחברים
את יהיה! מתחילים
הגהות יחידות נביית עוז אהרן - אור לישרים
שירות למיל האש
newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
א במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים
ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"
ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

הוא נטל חתיכת עץ שהייתה זרוקה בצריף, הקיש על השן והצליח לחלץ מתוכה את היהלום היקר. אחר השתחל וירד מהדרגש, פנה אל אחד הקאפואים ולחש באוזניו, "אם אתה רוצה להתעשר הלילה, לקבל יהלום ששווה אלפי מארקים, כל מה שאני זקוק לו הוא זוג נעליים, תביא לי נעליים והיהלום שלך". הקאפו הנהן בראשו ויצא מן הצריף. כעבור שעה קלה חרקה הדלת, "איפה גלייכר" נשמעה צעקה ברחבי הצריף. הוא ירד ממרומי הדרגש והדיבור נעתק מפיו, הקאפו הזה הגדיל לעשות, הוא לא הביא זוג קפקפי עץ חדשים. הוא החזיק בידיו צמד מגפיים מרופדות בפרווה שעירה, מוצר נדיר במחנה.

במרחק של כמה מטרים, על אחד מדרגשי העץ העליונים, שכב אסיר ונעץ מבטים ביוסקה. הוא נראה כמו כולם, מגולח, צמוק פנים, נעול בקפקפי עץ בלויים, שום דבר לא הזכיר בו את מר דוב - ברנרד גלייכר, האיש שהוא היה לפני המלחמה.

דוב גלייכר היה יהודי אמיד, בנקאי לפרנסתו. הוא התגורר באחת הערים שעל גבול גרמניה פולין. הנאצים כמו כן לא הבדילו בין עשירים לעניים, בין מודרניים לעבדניים, שיגרו אותו אל מחנות ההשמדה באחת ה'אקציות'.

אבל הוא עוד הספיק לעשות משהו. ברגע האחרון לפני שנשלח הוא פנה לרופא שיניים מומחה, ידיד טוב שלו, שישתול בתוך אחת משיניו יהלום יקר ערך. עד לרגע זה מתהלך גלייכר עם היהלום החבו, יודע שבמצב הכי גרוע יש לו 'תעודת ביטוח' קטנה בפה.

שומרי המחנה אמנם רוצחים ושונאי ישראל מושבעים, אך תאבי בצע לא פחות. יהלום יקר כזה יכול להציל את חייו.

היום, לראשונה מאז הגיע למחנה ההשמדה, החליט גלייכר שהרגע הזה הגיע. הוא צריך להשתמש ביהלום ומהר.

מה קרה? מתברר שגם הוא סובל מבעיה דומה לזו של יוסקה. נכון יש לו זוג נעליים, אך הן התבלו מזמן. כל פסיעה מסבה לו ייסורים לא קטנים. וכי מה יש לו מהיהלום היקר שבפיו, אם הרגליים שלו סובלות כל רגע.

הוא נטל חתיכת עץ שהייתה זרוקה בצריף, הקיש על השן והצליח לחלץ מתוכה את היהלום היקר. אחר השתחל וירד מהדרגש, פנה אל אחד הקאפואים ולחש באוזניו, "אם אתה רוצה להתעשר הלילה, לקבל יהלום ששווה אלפי מארקים, כל מה שאני זקוק לו הוא זוג נעליים, תביא לי נעליים והיהלום שלך".

הקאפו הנהן בראשו ויצא מן הצריף. כעבור שעה קלה חרקה הדלת, "איפה גלייכר" נשמעה צעקה ברחבי הצריף. הוא ירד ממרומי הדרגש והדיבור נעתק מפיו, הקאפו הזה הגדיל לעשות, הוא לא הביא זוג קפקפי עץ חדשים.

הוא החזיק בידיו צמד מגפיים מרופדות בפרווה שעירה, מוצר נדיר במחנה.

תוך רגע החליפו המגפיים ידיים, וגם היהלום. גלייכר היה גרוע, סוף סוף הוא יוכל לצעוד לעבודת הכפייה כשרגליו נתונות בנעליים מחממות, הוא ישרוד. ואז נתקלו עיניו ביוסקה השרוע על הרצפה, כשרגליו שותתות דם. "יש לי עכשיו זוג נעליים מיותרות" הבזיק בליבו מחשבה, "נכון שהן קרועות והרוסות אבל יוסקה בוודאי ישמח עליהן, הן הרי יצילו את חיי".

הוא החל לצעוד לעבר יוסקה, אוזן בידיו את הנעליים הישנות הקרועות, אלא שבאותו רגע האיר בו הניצוץ האלוקי שבקרב, מידת הרחמנות הטבועה בליבם של ישראל.

"לא" התלקחה בליבו מחשבה שקשה לנו כלל להשיג אותה, "אני לא אתן לו, ליוסקה בעל הרגליים הפצועות, את הנעליים הישנות שלי, למרות שהוא ישמח בהן כמוצא שלל רב" הוא פשט את המגפיים המרופדות, אלו שלפני רגע רכש תמורת 'תעודת הביטוח' של החיים שלו.

"השתגעתי, איבדת את צלילות דעתך?" שאגו קולות אחרים בקרב, "מה אתה עושה? את ביטוח החיים היחיד שלך אתה הולך לתת למישהו אחר, שאתה בכלל לא מכיר?".

הוא ניגש אל יוסקה והחל לחבוש - לנעול לרגליו הפצועות את המגפיים הרכות, המחממות החדשות. "מה אתה עושה" הזדעק יוסקה, "זה שלך, אל תקריב את החיים שלך בגללי, תן לי את הנעלים הישנות שלך, זה מספיק טוב בשבילי, זה די והותר".

"לא יוסקה, תן לי לקיים את המצוה בשלימות" זלגו דמעות מעיניו של גלייכר. גלייכר לבש שוב את הנעליים הישנות, הקרועות, וכך הוא הלך למחרת לעבודה, כך הוא המשיך ללכת עד סוף המלחמה, כשרגליו סובלות בכל רגע בנעלי עץ מציקות. עד הרגע בו נשמעה זעקת השחרור.

השואה הסתיימה, גלייכר עושה את דרכו לארצות הברית, שם מאירה לו ההצלחה את פניה, כישורי העסקים שלו מתגלים מחדש והוא הופך לאיל הון אמריקאי.

באחד הימים הוא מקבל ב'דואר רשום' חבילה מארץ ישראל. הפתעה קלה אוזחת בו, למיטב ידיעתו אין לו קרובי משפחה בארץ ישראל. הוא פותח את האריזה וליבו מחסיר פעימה, הוא מכיר היטב את מגפי הפרווה הישנים, הקרועים למחצה, שנחים בתוכה. = המגפיים ההן, שהוא נתן ליוסקה במחנה, במתנה.

שום מכתב לא צורף לחבילה, אך הוא הבין שיוסקה נשאר בחיים והצליח לאתר אותו. לא עברו כמה ימים והטלפון צלצל בביתו. "מדבר יוסקה" נשמע קול ממרחקים, "יוסקה אתה חי" שאג גלייכר, "איפה אתה". - "אני גר בארץ ישראל" <<<

הלילה עוד היה שחור כפחם כשנביחות רצחניות בשפה הגרמנית "שנעל, שנעל, ראוס" מלוות בנביחות כלבים הרעישו את הצריפים במחנה ההשמדה הנאצי.

בן רגע משתררת מהומה ופאניקה, שקי העור והעצמות המכוונו 'מוזלמנים' מתעוררים משנת הבלהות הקצרה שלהם, מזנקים מדרגשי העץ ויוצאים בכתונת האסירים הדקיקה החוצה, לרחבת המסדרים המושלגת, כאילו יום קיץ היום.

מסדר בוקר, ספירה יומית. הטקס עליו לא יוותרו הנאצים ימ"ש באף מזג אוויר, נורא ככל שיהיה.

שעות ארוכות עומדים האסירים היהודים, ברוח הקפואה הצולפת, תחת פתיתי השלג שלא מפסיקים להיערם על הקרקע האפורה, כשחיות הפרא במעילי פרווה מגוהצים ומגפיים בוהקים עוברים ביניהם, צועקים, מכים בחימה שפוכה, לועגים וסוטים. מוודאים שכולם נמצאים, שכולם עומדים זקופים, לא מהססים לירות בראשו של מי שתנוחת עמידתו לא מוצאת חן בעיניהם.

רגע לפני שיקפאו למוות בעמידה מסתיים המסדר, חבורת האסירים יוצאת בדרכה 'לעבודה המשחררת', דקות ארוכות הם צועדים בלב היער הקפוא. בשביל צר מתפתל, בין עצים שחורים וסלעים. משני הצדדים צועדים מדוושנים השומרים הנאצים, מכורבלים במעיליהם, שומרים את צעדיהם של עובדי הכפייה.

"היי, עצור, מה קרה לנעל שלך?" נשמעת פתאום שאגה חיתית. אחד השומרים הבחין שנעלו של יוסקה פייגנצוויג (הדמויות אמיתיות, השמות בדויים) אחד האסירים היהודים, אינה מהודקת על כף רגלו. עם כל פסיעה היא נוקשת בקרקע ומשמיעה קול חבטה עמומה.

למען האמת אלו לא היו נעליים, הם היו זוג קפקפי עץ גסים שעוצבו במיוחד כדי למרר את חייו של מי שנועל אותם. נוקשים, ללא ריפוד מינימלי, דוקרים ופוצעים את כף הרגל עם כל פסיעה.

כשהגיעו היהודים למחנות נלקחו מהם מידית בגדיהם האנושיים ונעליהם, במקומם הם קיבלו את המדים המפוספסים ונעלי העץ הנודעים לשמחה.

"תקשור טוב את השרוכים" צועק הנאצי.

יוסקה מחוור כסיד, עיניו בולטות מחוריהן. הוא מתכוון לגרוע מכל. הרטיבות, הבוץ והשלג בהם מבוססות רגליו מדי יום, פרמו אט אט את אחד השרוכים שלו. כבר כמה ימים שהוא הולך כך, עם נעל ללא שרוך, יודע שבמוקדם או במאוחר יעלו עליו, זה לא יחמוק מעיני הנאצים 'חובבי הסדר'.

"אין לי שרוך" ממלמל יוסקה ברעד לנאצי. "לא לא" מצטחק הנאצי ברשעות, "אם אין שרוך, אין גם נעל, תוריד את הנעל מהרגל ברגע זה, אתה לא ממשיך ללכת עם נעל בלי שרוך..."

לא הייתה לו ברירה, הוא פשט את הנעל הסוררת מרגלו, השליך אותה בצדי הדרך והמשיך ללכת כך, נעל אחת נעולה והרגל השנייה יחפה, כשהחליי הנאצי אינו כולא את צחוקו למראה היהודי המקפץ בשלג, עולה ויורד.

אם חשב יוסקה שבכך הוא יעזוב אותו לנפשו, הרי שטעה. "היי, עצור" נשמע שוב קולה של החיה הנאצית האכזרית, "אתה לא יכול ללכת ככה, נעל אחת עם, נעל אחת בלי. חייב להיות כאן סדר, אם אין לך נעל אחת, תוריד גם את השנייה, שני הרגליים חייבות אותו דבר".

בארשת קפואה, בלי להשמיע הגה, נאלץ יוסקה לקבל את הדין, פשט גם את הנעל השנייה שהתעופפה לצדי השביל, והמשיך ללכת עם כל השיירה, יחף בשלג, מודע היטב למה שצפוי לקרות תוך כמה דקות לכף רגלו.

הקרקע הלחה והקפואה הדביקה אליה את כפות הרגליים. בכל פעם שהוא הרים את כף רגלו התקלפה שכבה אחת של עור מכף הרגל. עוד פסיעה, עוד שכבה. אחרי כברת דרך קצרה כבר הייתה כף רגלו חשופה לגמרי, ללא נעליים, ללא גרביים, אפילו ללא עור שיגונן עליה.

הייסורים הגיעו עד לב השמים, לחתוך בבשר החי פשוטו כמשמעו. הבשר החשוף נדבק שוב ושוב לאדמה הקפואה, סילוני דם פרצו מהרגליים והותירו אחריהם עקבות אדומים בשלג הצחור, חבריו ניסו לעזור לו בכל דרך, אלא שתחת עיניהם הפקוחות של הנאצים לא שייך היה לעשות מאומה.

יום שלם התרוצץ יוסקה יחף, חטב עצים וגרר גזעים אדירים, כשרגליו הולכות ומתבקעות. לא ברור איך הוא שרד את היום הזה, את הדרך חזרה לצריף הוא עוד הצליח לעשות על שתי רגליו, אבל מיד בהיכנסו פנימה הוא צנח ארצה מעולף למחצה, לא מסוגל לעמוד על הרגליים, שתי כפות רגליו לא עמדו יותר בעומס. הוא ידע שמחר הוא לא יוכל לצאת שוב לעבודה ככה, מה שאומר שזה הלילה האחרון שלו על אדמות.

עם בוקר כשיגיעו הנאצים ויראו שהוא לא כשיר לעבודה ישלחו אותו ל'צריף החולים', ומשם הדרך קצרה.

<<<

השיב יוסקה חנוקות.

ימים ספורים לאחר מכן נפגשו שני היהודים שחיהם נקשרו זה בזה, המציל והניצול, יוסקה ומר גלייכר, בביתו של מר גלייכר באמריקה, פגישה רוויית בכי ודמעות.

בשלהי הפגישה הזמין גלייכר את יוסקה לגשת עמו לוויטרנה המפוארת שקישטה את הסלון הרחב. במרכז הארון, בין שורות של חיילי שחמט עשויים שנהב ופלטנה, גביעי כסף וחנוכיות, על מגש מעוטר, ניצבו להן, דוממות, שתי נעליים קרועות, חרטומיהן פוערים כלוע של דג, שרוכיהן פרוצים ואכולים.

ואז שלף גלייכר את המגפיים והושיט אותם ליוסקה, "קח אותן, הן שלך" רעד קולו, "אני נשאר עם הנעליים הקרועות שלי, הנעליים שהלכו איתי כל השואה, במקום המגפיים."

◆◆◆

שנים רבות חלפו מאז, באחד מבתי החיים היהודים בארצות הברית, בין אבני מצבות אדומות ולבנות הטובלות בדשא ירוק, צעדה באחד הבקרים שיירת יהודים נושאת את ארונם של ר' דב ברנרד גלייכר הזקן שהשיב את נשמתו ליוצרה בגיל שיבה, מותיר אחריו משפחה לתפארת.

רגע לפני שנחתם הגולל, נשמעה לפתע בקשה יוצאת דופן.

קופסה קטנה נפתחה, מתוכה נשלפו זוג נעליים ישנות וקרועות. "הנפטר ביקש בצוואתו" הסבירו בני המשפחה לאנשי החברה קדישא, "שהוא רוצה להיטמן עם הנעליים האלו לצדו, הוא אמר שכשהוא יעלה לשמים, רצונו שהם יהיו לצידו". והבקשה, כמובן, מולאה.

◆◆◆

מקור: המשפיע הגה"ח רבי שבתי סלביצקי שליט"א מאנטוורפן ששמע מיהודי שהכיר בעצמו את בעל המעשה, מתוך "התועדות" שפורסמה בגיליון הנפלא 'כי קרוב'.

"אותו יהודי (מר גלייכר) בוודאי קיים עוד הרבה מצוות בכספו ובעושרו" מטעים הרב סלביצקי שליט"א, מה היה מיוחד במצוה זו שהוא ביקש להיטמן עמה לאחר מאה ועשרים?

"התשובה היא שיהודי יכול לעשות הרבה מצוות ומעשים טובים, אבל כשהוא עושה משהו 'יותר גדול ממנו', כשהוא מצליח להתעלות על עצמו, לקלף קליפה מעצמו למען יהודי אחר, למען מטרה קדושה, לתת מעצמו, אזי מתגלה בתוכו האור היהודי, הנקודה האמיתית שלו, מצוה כזו הוא לא ישכח לעולם."

רעש פתאומי עלה מן הרחוב. מישהו אץ רץ בכל כוחו לכיוון בית הכנסת, נראה כי הוא מנסה להחזיק את גלגל החמה בכח... מה שמפעים, הוא מראהו של אותו יהודי: עדיין לבוש הוא בסרביל העבודה, מגיע ישר מתוך הרפת. מה קרה? מה בוער? על שום מה הוא רץ בבהילות כזו לבית הכנסת, שעה קלה קודם כניסת השבת?! עם כניסתו לבית הכנסת, הוא אפילו לא מביט לצדדים, וממהר אל המרא דאתרא היושב בכותל המזרח. שטף של מילים בהולות פורץ מפיו, והמילה היחידה המזוהה בבירור היא 'בכור, בכור, בכור!!!' - זועק הלה, ושלוש המילים הללו הספיקו כדי להקפיץ את הרב ממקומו, ולהזניקו - יחד עם היהודי שבא לקרוא לו - היישר אל הרפת...

בו בהלם, ועורך את העיסקה. הרפתן מימין, אחמד משמאל, ופרה מס' 414 במרכז... דקות ארוכות ויקרות חלפו עד שהושלמה העיסקה, ורק אז מיהרו כולם לעזוב את הרפת בזריזות, כשהרב ומקורבו מגיעים לבית הכנסת ממש ברגע השקיעה...

לנוכח המקרה הזה, הגה רבי משה יעקב רעיון גאוני, אותו פרש בפני הרב: 'במקום שבכל פעם נצטרך לערוך חוזה מהיסוד, לכתוב, להעתיק, לפרט, לתקן, לסדר ולערוך - הבה נכין נוסח חוזה מסודר, אותו נצלם שיהיו בידינו כמה עשרות עותקים ממנו.

נשאיר מקום ריק לרישום שם המוכר, מס' הבהמה, והסכום. ואז - בכל פעם שנצטרך - יהיה בידינו חוזה מוכן, ערוך ומסודר, ונוכל לבצע את עיסקאות מכר המבכירות בקלות וביעילות!

והרי' - הוסיף רבי משה יעקב לפרט את מעלות הרעיון שלו - 'זה בדיוק מה שעושים בשטר תנאים, בשטר כתובה, ובהרבה סוגי שטרות אחרים. מכינים עותקים מסודרים מראש, וממלאים את הפרטים האישיים ברגע האמת. כך כל עיסקה תיקח מעט מאוד זמן, תתבצע ביעילות, ובנוסף - יקל עלינו להתמודד עם הקריאות הדחופות המגיעות ברגע האפס - שהרי תוך רגע קל העיסקה מבוצעת!'

עיניו של רבי משה יעקב נצצו. הוא חש שבידיו עצה גאונית, פטנט מבריק שיסחוך כוחות, אנרגיה, שיבושים ובהילות. אלא שנראה כי הרעיון לא מוצא חן בעיני הרב, ואדרבה, לנוכח הרעיון הזה עיניו מצטטפות בדוק של ערגה עילאית, דמעה סוררת וזולגת במורד לחיו, והוא פותח ומשיב באנחה כבירה:

'הלא תדע, ידידי, כי כל עניין מכירת הבהמות המבכירות, הוא פיתרון זמני טוב מוגבל בזמן, לתקופה גרועה כל כך, בה איננו זוכים להקריב את הבכורות על גבי המזבח. הן בכל פעם שאני עושה עיסקה כזו, מייחל אני בכל לבי כי זו הפעם האחרונה, ועד המקרה הבא - כבר נזכה שבהמת בכור לא רק שלא תאיים ותפחיד את בעליה, אלא תגרום לו לאושר אינסופי, הן הוא עומד להעלותה כקרבן על גבי המזבח, להביא אותה כמתנה לאלוקיו!'

קולו של הרב נסדק, געגוע עז עלה מירכתי לבו: 'לא ולא, רבי משה יעקב, אינני עורך חוזים כאלה בעשרות עותקים. הרי אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח, היום, ובכל יום! - מצפה ומייחל אני להתפטר מתפקידי כמוכר בהמות מבכירות, מקווה לעלות לירושלים ולראות אותן מוקרבות...

להכין ערימות שטרות מוכנים מבעוד מועד? - שווה בנפשך שמישיב יבוא עכשיו, 'יכנס אל ביתי, ויראה עשרות שטרות מוכנים, כתובים כהלכה ומוכנים למילוי. מה הוא יאמר? שלא המתנתי לו? שלא באמת ציפיתי לו? שנערכתי וסידרתי את כל העניינים, כדי לאפשר לי להתמודד בלי בואו תקופה ארוכה? והרי באמת אני מצפה לו, הלוואי שייבוא הרגע. אינני רוצה שטרות מכירה, חפץ ומשתוקק אני להקריב את בהמות הבכורה, אולי נזכה לכך כבר היום!' - סיים הרב בערגה...

כי אכן כן! אנו מאמינים בביאת המשיח, מצפים ומייחלים לבואו בכל יום מחדש. אמת, זה לא קל, כל כך הרבה שנים חלפו ועודנו בגלות, עודנו ממתינים, עודנו מצפים, עודנו מתגעגעים. אבל הרי יום אחד הוא יבוא - אולי עוד היום, ואיך נוכל להביט אליו אם לא המתנה לו, אם לא ציפינו לו, אם לא הקדשנו זמן ומחשבה להרר כמה הוא חסר לנו עכשיו, וכמה נהיה מאושרים עם בואו!

יום תשעה באב - הוא הזמן ליחד מחשבה לכך, לצפות לגאולה באמת. להפנים אל הלב את הכאב, לחדד את האובדן, להתגעגע באמת. הבה נצלם את היום הזה, את השעון בהן נשב ונקונו, כדי להתחבר באמת לציפייה לגאולה, להתרפק בערגה על הגעגוע לישועה, כדי לקרב באמת את ביאת המשיח!

באותו יום ששי, העדיפו תושבי היישוב 'קוממויות' להסתגר בבתיהם, בשל השמש הקופחת בחוץ. רק לקראת כניסת השבת, הוקל החום ואנשים החלו לצאת מהבית, חלקם ממחרים לטבול לקראת שבת המלכה, וזריזין מקדימין להגיע לבית הכנסת. אחד מהם, הגאון רבי בנימין מנדלזון זצ"ל, רבו הנערץ של היישוב, כבר היה בבית הכנסת, לבוש בגדי שבת, יושב וקורא שיר השירים בדבקות ובנעימה...

רעש פתאומי עלה מן הרחוב. מישהו אץ רץ בכל כוחו לכיוון בית הכנסת, נראה כי הוא מנסה להחזיק את גלגל החמה בכח... מה שמפעים, הוא מראהו של אותו יהודי: עדיין לבוש הוא בסרביל העבודה, מגיע ישר מתוך הרפת. מה קרה? מה בוער? על שום מה הוא רץ בבהילות כזו לבית הכנסת, שעה קלה קודם כניסת השבת?!

עם כניסתו לבית הכנסת, הוא אפילו לא מביט לצדדים, וממהר אל המרא דאתרא היושב בכותל המזרח.

שטף של מילים בהולות פורץ מפיו, והמילה היחידה המזוהה בבירור היא 'בכור, בכור, בכור!!!' - זועק הלה, ושלוש המילים הללו הספיקו כדי להקפיץ את הרב ממקומו, ולהזניקו - יחד עם היהודי שבא לקרוא לו - היישר אל הרפת...

הרב מנדלזון, כמי שבנה וקומם את החקלאות על פי ההלכה בדור האחרון, הבין היטב במה מדובר, ומדוע נדרשת בהילות כזו. בהמת בכור בזמננו - אסור לעשות בה כל פעולה, אסור ליהנות ממנה, וצריך לשומרה לכל תיפצע או תינזק, בזמן שבת המקדש היה קיים - בהמה כזו היתה מוקרבת כקרבן. אולם בזמננו, בהמת בכור היא אתגר מורכב עבור הרפתן, הופכת לבעיה קשה: הוא נדרש לטפח אותה, לשמור עליה, להעניק לה את מיטב התנאים. ומאידיך - נאסר עליו ליהנות ממנה!

כדי להימנע ממצב כזה, תיקנו למכור את הבהמה המבכירה לנכרי מבעוד מועד, ואז הבכור הנוול שייך לגוי - והוא פטור מהלכות בהמת בכור. הרב מנדלזון, בכדי למנוע לזות שפתיים כאילו המכירה היא מהפה ולחוץ בלבד, קבע דרך מסודרת ומובחרת במסגרתה נמכרת הבהמה המבכירה, בתשלום מלא, בשטר כתוב כדת וכדין, עיסקה לכל דבר...

אחמד ג'אבר היה שמו של אותו ערבי, הקונה הקבוע של הבהמות המבכירות. בדרך כלל, ידעו הרפתנים מבעוד מועד על בהמה העומדת לבכר, קראו לו בזמן וביצעו את העיסקה בניחותא. אולם לעתים, נודע הדבר לרפתן רק שעות ספורות קודם הופעת הבכור בעולמנו, ואז נדרשו הרב מנדלזון, בעלי הבהמה ואחמד ג'אבר לזריזות מופלגת, כדי לסיים את העיסקה כדת וכדין עוד טרם יופיע הבכור...

זהו מה שקרה באותו יום ששי, שעה קלה לפני כניסת השבת. הרפתן הבין כי בהמה מבכירה מסתובבת ברפת, הבכור יופיע - כנראה - תוך שעות ספורות. עליו לבצע את העיסקה מהר, לפני כניסת השבת, והשעה דוחקת... אין פלא אפוא כי הרב מיהר אל הרפת, ועמד שם לצד הפרות הגועות, חבוש בספודיק השבתי ההדור ונעול בנעלי שבת מצוחצחות. הרי חייבים להספיק לבצע את עיסקת מכירת הבהמה עוד לפני כניסת השבת!

אל הרב התלווה איש אמונו, הרה"ג רבי משה יעקב סיגלר זצ"ל, שכתב את הסיפור ביומנו, שנמצא לאחר פטירתו. השעון תקתק, השמש נוטה מערבה, והם החלו לכתוב את חוזה המכירה כדת וכדין, לפיו בעל הבהמה, איש פלוגי, מוכר במכירה גמורה במחיר 10 לירות את הבהמה שמספרה 414, לאחמד ג'אבר, הרוכש את הבהמה בקניין גמור ובצלילות דעת. לפי כל כללי הקניינים. זהו חוזה בן כמה סעיפים, סדור ומפורט, והכנתו אורכת פרק זמן משמעותי...

השעון מוסיף לתקתק, הדקות אוזלות. בבית הכנסת כבר מתחילים בתפילת מנחה, עוד דקות ספורות תיכנס השבת. הרב עומד בשלווה בין ערימות החציר לבין הפרות המביטות

פנינים על הפרשה:

ממנו פתחי יצר הרע. ואמר בזה 'עדות ה' נאמנה', הכונה דאמונה וקבלה בידיו דהתורה היא המצלת מיצר הרע, דכך אמר הקדוש ברוך הוא בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין:

אך צריך האדם ללמוד ולקיים, כמו שנאמר (דברים יד) 'ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה', הכונה דכשישמעון הגוים שנצטווים על תרי"ג מצות, רמ"ח עשה ושס"ה לא תעשה, ואתם מקיימים אותם ולא הועיל בכם גרמי ופתחי יצר הרע, יתמהו על זה הדבר תמיהה גדולה, אשר הם בשבעה מצות לא יכלו לעמוד, ואתם בתרי"ג יכלתם לעמוד, ויאמרו הגוים זה סגלה הנפלאה מלוייה בתורה הקדושה שקבלתם, שכחה גדול מכת היצר הרע, ואינו שנה לנגדה כלום. וזהו שנאמר 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה', דהינו יאמרו העקר הוא החכמה שנתנה להם, שבה נקראים 'עם חכם ונבון', בזאת החכמה שנתנה להם:

נמצא עקר הכל היא התורה, ולכן בכת התורה הקדושה יכול האדם להתחכם כנגד יצר הרע ולבטל ולהפך מוצאותיו הרעים, ולעשות כל מצוה ומצוה בשלמות כהלכתה. וזהו שנאמר מאיבי תחכמי מצותך, הכונה כיון שהזכיר 'מה אהבתי תורתך', דהינו אני דבק בה ועוסק בה מאהבה לשמה, ובזה אני מבטח שלא ינצחני יצר הרע וחילולתי במוצאותיהם, שכן התורה ותחבולותיה, יותר מתחבולות יצר הרע, דהתורה כתיב בה (משל כד ו) 'כי בתחבולות תעשה לך מלחמה', והינו מלחמה של תורה. וזהו מאיבי תחכמי מצותך, דהינו תורתך הקדושה שנתת לנו ואני אוהב בה ודבק בה, בכת סגלתה העצומה היא נותנת חכמה בי לעשות מצותיך כחקוקן, ואין יצר הרע מועיל בי במוצאותיו ותחבולותיו. וזהו מאיבי תחכמי, דהינו יותר ויותר מחכמה שמתחכמים איבי שהם יצר הרע וחילוליו, ועושים לי תחבולות כדי שלא לעשות המצות בשלמותם, יותר מתחבולותיהם נותנת בי התורה חכמות כדי לעשות המצות בשלמותם. וזהו תחכמי מצותך, דהינו התורה נותנת בי חכמה לעשות מצותיך כחקוקן, וזהו תחכמי מצותך, דהינו התורה תחכמי לעשות מצותיך בשלמותם. והטעם, כי לעולם היא לי, דהינו התורה לעולם כך סגלתה שמצלת את האדם מיצר הרע ומכל חילוליו, כמו שאמרת מפי כבודך בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין:

תורה מגינה על לומדיה גם כשאין עוסקים בה

אי נמי אפשר לומר לפי מה דקיימא לן (סוטה כא) דהתורה בין בעדנא דעסיק בה ובין בעדנא דלא עסיק בה אוני מגנא ואצולי מצלא, וזהו שנאמר מה אהבתי תורתך, דהינו אני דבק בה תמיד, והטעם משום שהיא מצלת אותי מאויבי שהם יצר הרע וגונדא דחמא דיליה, והתורה היא הנותנת לי חכמה להנצל מיצר הרע וגונדא דחמא דיליה כדי לקיים מצותיך. וזהו מאיבי תחכמי מצותך, דהינו התורה מגנה עלי ומצלת אותי מן החיצונים כדי לקיים מצותיך, משום שהיא סגלתה בין בעדנא דלא עסיק בה אוני מגנא ואצולי מצלא, וזהו כי לעולם היא לי, דהינו לעולם בין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה אוני ומצלא כאמור:

(מעגלי דרך אות מ"ם)

יתרחק מאד מהרהורי עבירה

פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדל נהר פרת (דברים א ו). אפשר לרמוז דסמוך לזה אמר (שם פסוק ו) 'ה' אליהנו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה ואחר כך אמר פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי, יש לרמוז שני הרים אלו על יצר הטוב ויצר הרע, דכל אחד מהם נקרא 'הר', ועוד, דשניהם שוכנים ביצר האדם, אחד מימין שהוא יצר הטוב ואחד משמאל שהוא יצר הרע, כמו שנאמר (קהל י ב) 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו' (במדכ"ר כב ח), זה מרבה לו מחשבות ורהורים רעים וזה מרבה לו מחשבות ורהורים טובים, והנה מלת 'הרהור' היא אותיות 'הר והר', דהינו שהרהור האדם משתפים בו שני הרים, שהם יצר הטוב ויצר הרע, כל אחד מהם מתנשא לאמר אני אמלך, שכל אחד רוצה ששצתו והרהורו הוא שיתקיים, וזהו מלת 'הרהור', 'הר והר' כאמור:

הר האמורי הוא יצה"ט

וזהו שנאמר כאן ה' אליהנו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה שהוא יצר הרע, שהזכיר לנו להתרחק ממנו בתכלית הרחוק ולא נשמע לעצתו והרהורו, וזהו 'רב לכם שבת בהר הזה' שהוא יצר הרע, 'הר (ט) גיה גימטריא 'הריב', דהינו צריך שתדעו לכם שיצר הרע הזה כל עסקו הוא לעשות ריב ביני וביניכם כדי להתרחקם מעלי, לכן התרחקו ממנו רחוק גדול, ומיד פנו וסעו לכם ממנו ובאו הר האמרי שהוא יצר הטוב. וקראו הר האמרי מלשון 'את ה' האמרת היום' (דברים כז יז) 'שואי לשון חטיבה (תנינה ג), משום שהוא שרשו טוב ומורה לכם כי אם דרך טובה וישרה, ולזה אמר ובאו הר האמרי הוא יצר הטוב, ואל כל שכניו הם המלאכים טובים המסייעים עמו לאדם ללכת בדרך טובה וישרה:

(מעגלי דרך אות פ"א)

לימוד התורה מציל מיצר הרע

מאיבי תחכמי מצותך כי לעולם היא לי (תהלים קט חז).

אפשר לרמוז, דהנה נחש הקדמוני הרמאי נאמר בו (בראשית ג א) 'הנהש היה ערום', וליכא מאן דידע למפתי כותיה, ולכן ראוי האדם להשמר מפניו מכל צד ומכל פנה, וכמו שהנחש עושה תחבולות ועצות רעות כדי לתפש את האדם ברשותו, כך צריך האדם שיצעה תחבולות ועצות טובות להמלט ממנו (ברכות יז), ובפרט בשעה שירצה האדם לעשות שום מצוה, ישמר עצמו ביותר, שיצר הרע רצונו שלא תעשה המצוה הריא בשלמות, ומתאמץ בכל כחו להטיל בה איוה פגם שלא תהיה שלמה. וצריך האדם לידע שבאותה השעה השטן עומד על ימינו לשטנו, ויתאמר האדם בכת כדי לעשות אותה המצוה בשלמות, וזכות התורה וכחה הוא שמסייע האדם על ענין הזה, כמו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה (קידושין ז) אמר הקדוש ברוך הוא אני בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין, משמע מזה דכל מה שיצר הרע מרבה בתחבולות ועצות רעות, דהתורה מפרה כל תחבולותיו ומוצאותיו הרעות, ועל זה נאמר (תהלים ט ח) 'עדות ה' נאמנה מחכימת פתי', דהינו אפילו אדם שעדין פתי מצד יצר הרע, כשיעסך בתורה היא מבטלת

עצות וסגולות:

סגולת ותיקון חצות הלילה

צריכים להשתתף בצער השכינה בחצות

והנה הצער הגדול שיש לשכינת עזנו הוא בכל לילה ולילה, שנודחית ממקומה הקדוש העליון, שהוא עולם האצילות, ויורדת לעולמות בריאה יצירה עשיה, ששם אחיות הקלפות, וכשירדת שם היא בצער גדול, ובחצות הלילה היא שואגת ומקוננת על שנפרדה מדודה, וצריכים יראי ה' וחושבי שמו להשתתף עמה בצערה ולקום באותה שעה לקונן ולבכות על צערה, ואחר כך יעסק בתורה, כדי לתת לה סיוע לעלות בבקר על ידי התפלה למקומה, ועל זה הדבר צריך האדם להתאמץ ולהתחזק בכל לילה, ובפרט מאחר שאנחנו גרמנו לה, חובה עלינו להתאבל עמה.

(אלף בינה, אות ח"ת ו)

הקם בחצות - חלקו עם הצדיקים בגן עדן

מי שקם אחר חצות לעסוק בתורה, דאותה שעה עת רצון שבה הקדוש ברוך הוא משתעשע עם הצדיקים בגן עדן (ח"א פכ"ח ד"ב קעז), והקם באותה שעה נוטל חלקו עם הצדיקים אשר שם, כמו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה (תנינה יב) כל העוסק בלילה בתורה חוט של חסד משוף עליו ביום, שנאמר (תהלים מב ט) 'יומם יצוה ה' חסדו' משום ד'בלילה שירה עמי', והחוט של החסד הזה עקר משעשוע הצדיקים אחר חצות.

(פיתוחי חותם פרישת חוקת, ד"ה על כן)

להיות זריז לקום אחר חצות

הרוצה להיות חלקו עם השעשוע שמשתעשע הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים בגן עדן אחר חצות, צריך להיות זריז לקום אחר חצות לעסוק ברתה של תורה.

(פיתוחי חותם שם)

הקם בחצות צריך לזוהר בעוד דברים

והנה באמת צריך לידע דלאו בקימת חצות לבדה תליא מלתא, שצריך שיהיה זה הקם בחצות שלם בכל דרכיו, שיהיה מתפלל בכל יום שלש תפלות כראוי, ויהיה משאו וממתנו באמונה, ולא יוצא שקר על פיו, ואם הוא בעל תורה לא יתבטל מדברי תורה כל עת שאינו עוסק במלאכה או בסחורה, כלל העולה, יהיה זריז במצות עשה ולא תעשה כראוי, וכשיהיה עושה כך או קימת חצות תועיל לו להשלימו בשלמות, אבל אם הוא זחיר כי אם בקימת חצות לבד ואינו חושש לקיים המצות, עליו נאמר (תהלים קכו א) 'שוא שקד שומר', שאין הקדוש ברוך הוא והצדיקים שגבן עדן מקשיבים לקולו כלל, רק אומרים לו שחך שתק, שתיקתך יפה מדבורך, לכן יזהר האדם שיהיה שלם בכל דרכיו, כדי כשיהיה קם בחצות לילה יקשיב הקדוש ברוך הוא והצדיקים שגבן עדן לקולו, ויכתב בספר זכרון מבני היכלא דמטרוניתא.

(מעגלי דרך, אות ח"ת, ד"ה חכו ממתקים)

קימת חצות הוא עיקר הדביקות בשכינה

ואפשר לרמוז זה בפסוק (דברים יד ו) 'ואתם הדבקים בה' אליהם חיים כלכם היום', ואתם הדבקים גימטריא 'זה הוא חצות הלילה', דעקר הדביקות בשכינה והקדוש ברוך הוא הוא קימת חצות, ובזה זוכה כל יום לחיים חדשים, כמו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה (תנינה יב) כל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוף עליו ביום, שנאמר (תהלים מב ט) 'יומם יצוה ה' חסדו' משום ד'בלילה שירה עמי'.

(מעגלי דרך, אות ק"ף, ד"ה קדמתי בנשף)

קימת חצות מסוגלת לטהר הנשמה

וידוע מה שאמר בזהר הקדוש (ח"ב ח"א ח"א כג) ובדברי רבנו זל"ה (שער הכוונות דרושי הלילה דרוש ד), דקימת חצות היא סגלה נפלאה לטהרת הנשמה ביותר, ולהשגת החכמה, ובפרט בחכמת סודות התורה, והיא עת רצון ממש (יבמות עב), שבו הקדוש ברוך הוא נכנס ומשתעשע עם נשמות הצדיקים בגן עדן, ואין לך עת רצון יותר משעה זו שהקדוש ברוך הוא משתעשע עם נשמות הצדיקים, וכשהצדיקים למטה קמים בחצות הלילה ועוסקים בתורה, הרי הקדוש ברוך הוא ונשמות הצדיקים שגבן עדן של מעלה מקשיבים לקולם, כמו שכתוב (ש"ש ח יא) 'חברים מקשיבים לקולך', ובזאת מה ששואלים ומבקשים הצדיקים של מטה באותה שעה הקדוש ברוך הוא עושה להם רצונם.

(מעגלי דרך, אות ח"ת, ד"ה חסדך ה')

ארכיון 'עוז והדר'

הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א: בענין התפילה בפרט בזמננו - זמן הגלות. הנה ידוע מאמר מצדיקי אמת, על הכתוב (תהלים פט כז) 'הוא יקראני אבי אתה, א-לי וצור ישועתי', כי בכל מצב שיהודי נמצא בו, אם יעורר בקרבו לדעת כי הקב"ה הוא אביו אוהבו ומתוך כך יבוא לקרוא - הוא יקראני אבי אתה - בזעקת 'טאטע'ינו העלף' (אבי אבי עזור לי והושיעני), אזי א-לי וצור ישועתי - יחיש לו הקב"ה ישועה שלימה במהרה.

מתפללין של פנמים בכל יום, לפי שחביב תפלה לפני הקב"ה יותר מכל מעשים טובים ומכל הקרבנות. ועתה בא לו איש יהודי ומתלונן, מהו שאמרו עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין של פנמים בכל יום, והרי ראשי וליבי בל עמי, אין אתי יודע עד מה.

וכי ידעת כיצד נראית תפילתי. לזה נדמה לאותו מעשה, כל עוד שאביו הרה"ק ר"ש היה שם היה לבו שלו ולא חשש כיצד ישיג מה שחסר לו, ורק כשהלך האב חשש על כך ואמר לו אביו עצה פשוטה לך לקרן זוית ותזעק 'אוי טאטע' והכל יבוא על מקומו בשלום. אף אנו כל עוד שהבית היה קיים היו חיינו על מי מנוחות, ועתה לדאבון לב צרות שונות ומשונות מעל ראשינו ... לזה, גם אנו נזעק 'אוי טאטע' בכל עת צרה בכל עת מחסור.

ואם הרה"ק ר"ש הרגיש ממרחקים בזעקת בנו 'אוי טאטע', ומיד חש לעזרתו, כאשר ראינו שכבר בא אל הרה"ק ר"ב, עד שהר"ב כבר ידע ש'מסרו' אותו למחותן על כך שדורש את דמי הנדן, ק"ו בן בנו של ק"ו שאבינו שבשמים ירגיש ממרחק מרחקים בזעקתם 'אוי טאטע' אף ללא תיבות ופירוש המילות, ויחיש ישועתנו במהרה.

בפרט חודש זה הנקרא חודש 'אב', בוודאי זעקת אב ... אב... תעלה למרום ותחיש ישועתנו.

על מי מנוחות, והגיע זמנו של ר"ש לחזור לביתו, אז אמר לו בנו החתן, אבי, אל תשאירני כאן לבדי, חוששני שחותני הק' יבקש את דמי הנדן, וכמובן לא יהיו תחת ידי, ומה אעשה ... ענה לו הרה"ש, אם ידרוש ממך את דמי הנדן, פרוש לקרן זוית, ותאמר 'אוי טאטע' (והייתה כוונת קדשו שבקדושתו ירגיש בזה ממקום מושבו ויסדר את העניינים).

עבר זמן והרה"ב לא ביקש מאומה מחתנו, עד שבערש"ק שמע החתן שחותנו הרה"ב אומר שיר השירים, ובהגיעו לפסוק (א ג) 'צורו המר דודי לי' חזר עליו כמה וכמה פעמים בהתלהבות, וחשב החתן שהרה"ב מתכוון לרמוז לו היכן הוא ומה קורה עם 'צורו הכסף' של 'דודי' כלומר אוהבי המחותן שליט"א, נתמלא פחד ורתת ומיהר לקיים צוואת אביו, פרש לקרן זוית, וזעק 'אוי טאטע'.

כשגמר הרה"ב אמירת שיר השירים פנה לחתנו ואמר, היינטיגע יונגעלייט (האברכים של היום) רק קורה משהו קטן ומיד הם רצים לאביהם... (כי הרה"ש הרגיש בזעקת בנו וכבר סידר זאת עם הרה"ב, ומי יעמוד בסוד קדושים), ע"כ המעשה.

ולידן, נראה מכאן חיזוק נפלא בענין התפילה, כי איתא במדרש (תנחומא בפרשת א), כשצפה משה שעתיד בית המקדש ליחרב, והביכורים עתידים ליפסק (ומבואר שם שבהבאת הביכורים היה המביא עומד ומתפלל, ומבקש רחמים על עצמו ועל כל בני ישראל, ומעתה אחר החורבן היכן יתפללו), עמד והתקין לישראל שיהיו

מעשה נורא הוד מובא בספרי קורות הימים בשידוך שהשתדכו הני תרי צדיקי הרה"ק רבי שלמה מקארלין זי"ע מצד בנו החתן עם הרה"ק רבי ברוך ממעז'בוז זי"ע מצד בתו הכלה, באותה שעה קיבל הרה"ק הר"ש על עצמו דמי נדן (נדוניה) בסך עצום - חמש מאות רובל כסף.

מיד אחר גמר השידוך החל הרה"ש לקבץ את הסכום הנכבד, אלא שבכל עת שכבר היה בידו סכום חשוב חלקו לעניים שנתדפקו על דלתו ובקשו שיעשה עמיהם צדקה וחסד להחיותם, שוב קיבץ מעות ושוב חילק אותם, עד שהשמששים החליטו לעשות 'מעשה', אמרו לרבה, בפעם הבאה, כאשר אך יתקבץ בידו סכום נכבד, הרי הם נוטלים את הממון ומשמרים אותו בידם עד שיהיו בדרך למעז'בוז לעיר מגורי המחותן, וכן עשו.

בשעטומ' צ' יצאו לדרך למעז'בוז, אלא שעל אם הדרך שמעו שהרה"ק המאור עיניים' יושב בסמיכות אסור ב'בית האסורים', מהר סרו לבית האסורים, והרה"ש שיחד את שומר הפתח במאה רובל (מתוך החמש מאות שהוכנו לנדן) ונתן לו להכנס ולבקר את המאור עיניים, משיצא שאל את השומר, עד מתי אתם מחזיקים את הרבי במאסר, ענה השומר עוד כמה ימים, מיד נתן לו הרה"ש את ארבע מאות הנותרים בכדי שישחרר את הרה"ק תיכף ומיד, ומשם יצאו למעז'בוז בידים ריקות מממון. ימי השמחה - החתונה, שבע ברכות עברו

צילום: הרב מרדכי זאב שוומנפלד, מתוך ארכיון עוז והדר.

סיפר מגיד המישרים הרב אהרן טויסיג שליט"א: לפני מספר שנים, ביום המר והנמהר תשעה באב, ישבתי בבית-הכנסת ואמרתי את סדר הקינות. לידי ישב בחור ואמר את הקינות בשברון לב, בבכיות ובדמעות, במשך שלוש שעות רצופות. אני לא זוכר על עצמי שאמרתי אי פעם את הקינות בצורה כל כך אמיתית ורגשת. כל האברכים שישבו ליד הבחור שמו לב לאופן שבו יצאו הקינות מפיו.

מכוחה של מילה אחת של פרגון.

המשיך הרב טויסיג: הייתי בכנס של מחנכים בבני ברק, אחרי הכנס ניגש אלי יהודי וסיפר לי: "בבניין שלי גר אברך פלוני. בתקופה האחרונה 'חוש הריח' שלי אמר לי שהוא זקוק ל'עזרה'... פגשתי את השווער שלו מספר ימים לפני פסח ואמרתי לו: 'אתה יודע איזה חתן יש לך? הוא מאיר את כל הבניין שלנו'. המילים עשו את שלהן. פגשתי את השווער בחוה"מ פסח, הוא בא לביקור חג אצל חתנו והוא אמר לי: אין לך מושג איזו שמחת יום טוב גרמת לי. במשך כל ההכנות לחג הפסח חזרתי בפני אשתי שוב ושוב על המשפט שאמרתי לי, שמחתו ביחד במשפט הזה שלך: החתן שלנו מאיר את כל הבניין. 'אני מרגיש שמצבו של שכני הוטב בהרבה, ממה שהיה אך לפני תקופה קצרה', איזו השפעה יכולה להיות מכמה מילים טובות, לא בכדי דרשו רבותינו 'מחיה מתים במאמרו' - ע"י מספר מילים אפשר להחיות ממש. (בך בטחונ - שמות)

כמה ימים אחרי תשעה באב, אני רואה מודעת אירוסין; הבחור הזה התארס עם בתו של אותו יהודי שהתעניין אצלי. למחרת פגשתי אותו ברחוב, איחלתי לו מזל טוב, והוא סיפר לי: "חיפשתי הרבה זמן בחור טוב לבת שלי, עיקר הדגש אצלי היה על יראת השמים של הבחור." "והנה כאשר אישרת באוזני את נכונות הסיפור על אותו בחור, שבכה והצטער על החורבן, אמרתי לעצמי: זה הבחור שאותו אני מחפש. הרי השו"ע (אור"ח סימן א' סעיף ג) כותב: 'ראוי לכל ירא שמים יתא מצר ודואג על חורבן ביהמ"ק', ואם הבחור הזה מצר כ"כ על החורבן, סימן מובהק כי ירא שמים הוא." "תאמין לי כבוד הרב", הוסיף ואמר, "אמרתי לעצמי לא הייתי צריך לברר עליו לא אצל ראש הישיבה, לא אצל המשגיח וגם לא אצל חברים. מי שמסוגל לבכות בשברון לב שלוש שעות על חורבן בית המקדש, ירא שמים מופלג הוא.

במוצאי שבת אמרתי לאשתי שמצדי אני רוצה את הבחור הזה לחתן לבתנו. שלחנו שדכן שיציע, כעבור שלושה ימים נגמר השידוך למזל ולברכה, בעזרת השם יתברך". עוד בית בישראל שנבנה

שנים רבות אני מכיר את הבחור, והוא בהחלט נחשב לבחור טוב, אבל אי אפשר לומר עליו שהוא תלמיד חכם בולט ומיוחד, בחור טוב סטנדרטי. בתפילת מנחה ניגש אחד מהמתפללים, ואני מקנא בו! הוא זכה לעשות את מה שאני לא זכיתי! הוא ניגש לאביו של הבחור ואמר לו: "אני מוכרח להגיד לך, שהבן שלך אמר את הקינות בצורה מיוחדת מאוד! יש לך בן שממש ראוי לקנא בו.

בחור צעיר שבוכה במשך שלוש שעות בלא הפסקה, בדמעות שליש, על גלות השכינה ועל חורבן המקדש. איך זוכים לבן שכזה?" ואותו יהודי הוסיף: "לידינו ישב הרב טויסיג, גם הוא ראה את הבן שלך אומר קינות, תשאל אותו אם הגזמתי במילה אחת במה שסיפרתי".

לידינו ישב יהודי נוסף, שהאזין לכל השיחה ולא אמר מילה. לאחר תפילת מנחה ניגש אלי אותו יהודי ושאל: "הרב טויסיג, האומנם אותו בחור אמר את הקינות בבכיות ובדמעות במשך שלוש שעות ברציפות?" "כן", השבתי, "הלב שלי נשבר לרסיסים כששמעתי את הלב שלו נשבר לרסיסים", היהודי הודה לי בחמימות ונפרדנו.

השבוע במדור:

רחיצה בצון בתשעת הימים ובערב שבת חזון | רחיצה בים וחימום המקוואות בימי בין המצרים | הזמן את הציבור לסעודת סיום וזכר שפרק אחד לא למד | כאשר גמרו מסכת ביחד, האם אפשר לעשות סיום בתשעת הימים עם בשר ויין

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מח"ס תשובות והנהגות

דאסור בזיף וליג שעושין מאפר אפי' חפיתת הראש, ובלקט יושר כתב שלוי"ג (מין סבון מאפר) חשבינן בדוחק פושרין ורק זה התירו לרמ"א. אבל לגר"א כיון שבמקום מצוה שרינן יש לומר דה"ה שלא אסור בע"ש לבטל מצות חמין וכמ"ש, מיהו הגר"א סתם ולא פירש. ועיין עוד בט"ז שהביא דברי המהרש"ל בסימן צב שכתב וז"ל אמת אגיד שאף בתשעת הימים לא יאות בעיני המנהג לבטל רחיצה בע"ש אבל מה אעשה שכבר נתפשט המנהג.

ובערה"ש צווח שבזמן האחרון התחילו לזלזל באיסור רחיצה ערב שבת בתשעת הימים ופותרים המרחצאות, ועתידים ליתן את הדין. ולדברינו יש קצת סמך לדבר, אבל גם למה שציידנו בהגר"א נראה שלא הותרה במרחץ כמו כל ע"ש רק כפי הצורך לבד, ושפיר צווח דאפילו מותר אינו אלא כפי הצורך.

סוף דבר, אדם שמזיע רחיצת כל גופו בצון אין לחשוש. ובע"ש שרי לרחוץ בחמין ממש פניו ידיו ורגליו לקיים המצוה (ועיין בבאה"ל או"ח ר"ס שמצד א"ס יוצאין יד"ח המצוה בכל ע"ש בפושרין) אבל רחיצת כל גופו שאין המצוה מבואר בגמרא ראויה להחמיר, וכן מנהגנו כרמ"א שמחמיר בזה גם בע"ש חזון, מיהו שמעתי שגם בע"ש חזון רבו המקילין, ואולי יש להם על מה לסמוך ולכן אין למחות בידם. אבל במקום שרוב מחמירים אסור מן הדין, שאפילו דברים המותרין ואחרים נהגו בהם איסור מדינא אין להתיר בפניהם, ואולי שרי רק בצינעא ובמקום הצורך לבד ולא להתענג וכמ"ש ודו"ק היטב בכ"ז.

טבילת עזרא נראה ודאי דמותר שנקרא לצורך, אבל מה שנהגו שגם טהור טובל תכופות ויש נוהגין לטבול כל יום שאינו אלא מדת חסידות בעלמא, לכאורה היה צריך לאסור בחמין דעיקר חסידות להחמיר ולא כזוהר מביא לקולא. מיהו מי שנהג כן תמיד כהנהגה יש לו על מה לסמוך בפושרין, והטעם לפי שאינו טובל לתענוג.

ולמה שהבאנו בשם הגר"ח שהאיסור בתשעת הימים לא חמור מאיסור תוך שלשים לאבל, ולדידן מבואר באחרונים ביו"ד שם שלא החמירו מעולם בצון כל גופו תוך ל', גם כאן אף שנהגו להחמיר באבילות ישנה דתשעת הימים לרחוץ בצון כיון ששורש האיסור רק מנהג, הנה במקום שאין כוונתו להתענג רק למצוה כגון הנוהג טבילה כל יום אין צורך להחמיר בזה. אכן מה שנהגו לחמם המקוואות יום יום, אין עושין כדן, ואף שכוונתם שלא יימנעו מלטבול מ"מ קולא גדולה היא באבילות ודי שיעשו פושרים, ובפרט במקומות החמים ודאי דאין צורך למים חמין דוקא, וראוי לפרסם שזה אסור בתשעה ימים וכ"ש בשבוע שחל בו ת"ב.

רחיצה בים וחימום המקוואות בימי בין המצרים

שאלה: אם מותר לרחוץ בים בין המצרים וחימום המקוואות בזמנינו.

תשובה: לכאורה אין בזה איסור, ואין לנו

ארכיון 'עוז והדר'

ע"ע בשבוע שחל בו ת"ב, או בערב ת"ב, דנראה שראוי לאסור מחצות שמדינא אסור, ובפרט לרמב"ן שמקצתו דהיינו אחרי סעודת המפסקת אסרין הרחיצה מדינא כמו בת"ב עצמו ראויה להחמיר בערב ת"ב כל היום, אבל יותר מזה דהיינו בשבוע שלא חל בו ת"ב נראה שאין להחמיר.

ועכשיו נבוא לדון בדברי הרמ"א האוסר לרחוץ בע"ש בחמין ומתיר רק בצון פניו ידיו ורגליו. ואני תמה הלא מצוה איכא מדינא דגמרא לרחוץ בחמין בע"ש, ועיין בטור והגר"א (א"ח סימן ר"ס) שמצוה לרחוץ כל גופו בחמין בערב שבת ע' שעה"צ אות ד', דמצוה לרחוץ בבית המרחץ, וסתם מרחץ של חמין הוא. ותמוה הדבר שמפני מנהג בעלמא נבטל המצוה דרחיצה בחמין שהיא מדינא דגמרא, וביותר בע"ש שאינו משבוע שחל בו ת"ב, ולא מצינו להחמיר במנהג בעלמא כשמבטלין בזה דינא דגמרא, וכ"ש שהאבילות ישנה ועוד דברים קילא (כמבואר ביבמות מג ב), א"כ מנלן להקל לבטל מצוה דכבוד שבת שמדברי סופרים ולנהוג כן. ועיין עוד ברמב"ם (פ"ט משבת ה"ב) שרחיצה בחמין לכבוד שבת זהו בכלל מצות כבוד שבת שהיא מצוה מדברית קבלה, שאף שאינה חובה גמורה וכמ"ש המ"ב ר"ס ר"ס מ"מ מקיימין בזה מצוה, וכמו שהבאנו דאיכא מצוה לרחוץ בבית המרחץ, והיינו בחמין ובמקום מצוה נראה שאין למנוע רחיצה בע"ש חזון מפני מנהג בעלמא. (ועיין חיי אדם כלל קל"ג, י"ט שמותר פניו ידיו ורגליו בחמין אם רגיל בכך. ובמ"ב ס"ק צ"ז מביאו בלי חולק, ותמוה שהרמ"א ומהר"ל אוסרים להדיא, אכן בדיסור יעב"ץ מתיר כחיי אדם רק בלי סבון ועיין בקיצור ש"ע).

והנה גבי בגדי שבת, כתב הרמ"א (תקנ"א ס"א) וכ"ה מנהג אשכנז ללבוש בגדי חול בשבת חזון, הרי דלא חשו לביטול כבוד שבת שהוא חובה מדינא, דילפינן מקרא ד"וכבדת"י שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול כדאיכא בשבת דף ק"ג א, וגם זהו בשבת גופא שאין אבילות נוהגת בו, ולשיטות אלו כ"ש חשו להכנה דרחיצה בחמין שהיא בע"ש. אכן למנהגנו כהגר"א דלובשין בגדי שבת בשבת חזון, כדי שלא לבטל ממצות כבוד שבת, וכן מתירין חפיתת הראש למי שרגיל בכך כל ערב שבת כמבואר ברמ"א, וכתב בהגר"א שם שזהו צורך מצוה ולא גזרין, לדידהו הוא הדין רחיצת גופו בחמין לכבוד שבת שעיקר המצוה היא רחיצת כל גופו ולא להתיר, וע"ע ברמ"א שהביא יש מקילין בחפיתת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת, וכתב המ"ב (צ"ד) דה"ה דשרי פניו ידיו ורגליו בחמין למי שרגיל בכך כל שבת, וע"ש עוד במ"ב מהמ"א

רחיצה בצון בתשעת הימים ובערב שבת חזון

כתב ברמ"א סימן תקנ"א (סעיף ט"ו) ונוהגין שלא לרחוץ אפילו בצון מר"ח ואילך ואפילו בע"ש של חזון אסור לרחוץ כי אם ראשו ופניו ידיו ורגליו בצון ע"ש, ומבואר מדבריו שבתשעת הימים אסור לרחוץ כל גופו בצון. ולכאורה הרמ"א לשיטתו ביו"ד ר"ס שפ"א גבי אבילות שאסור לרחוץ בצון כל גופו כל שלשים וה"ה דאסור הכא, אבל הש"ך שם חולק ולדידהו אין לאסור לאבל לרחוץ כל שלשים בצון כל גופו. ולפי שיטה זו כ"ש שבאבילות ישנה דתשעת הימים אין להחמיר כן. ואף שהגרע"א בהגהותיו שם וכן בדגו"מ מסקי דהתירו של הש"ך הוא רק בפניו ידיו ורגליו ולא כל גופו בצון וכן הוא ב"יד שאול" שם. מ"מ נראה דכיון דהערוך השולחן פשיטא ליה דאבל כל שלשים שרי כל גופו בצון, וכן הביא בפת"ש משו"ת תשואת חן דלאחרים יש להורות להקל לרחוץ בצון כל ל' אפילו כל גופו ע"ש, וכן בדגו"מ גופא חזר בו בתנינא ומביא שנהגו בצון כל גופו כל שלשים, לפ"ז לכאורה באבילות ישנה אין לאסור כל גופו בצון, והרמ"א שמחמיר בזה קאי לשיטתו, אבל לדידן יש מקום להקל בזה.

מיהו נראה שאין מדמין זה לזה, שהרי בשר ויין מותר לאבל ומ"מ בתשעת הימים אסור, וכן באבילות לענין רחיצה עד שלשים יום לא קיבלנו ע"ש, אבל בתשעת הימים כיון שאינו אלא שבוע לבד קבלנו ע"ש גם איסור רחיצה בצון כל גופו. מיהו יש בסברה הנ"ל סניף להקל, היכא שמקילין כמו שרגילים לרחוץ להעביר זיעה במקומות החמין, אזי מותר גם בתשעת הימים במקלחת כשאינו לתענוג. (וכן ראיתי בשם הגר"ח מברסק זצ"ל דמה"ש דאבילות הנ"ל יש ללמוד להקל בצון כל גופו בתשעת הימים דלא חמיר אבילות ישנה באבילות וצ"ע).

והנה באמת צ"ע דעת הרמ"א. דמקור דבריו הוא בתה"ד ואיהו גופא כתב (ק"נ) שראה נוהגין מר"ח לרחוץ בנהר, רק מסיק שהמחמיר תבוא עליו ברכה, ויש לומר דמאי דהחמיר היינו דוקא רחיצה דומיא בנהר להתענג, אבל במקלחת כשאנו לתענוג לא אסר כלל במדיניות החמין שמוזעים דלא גרע מת"ב גופ"י דלהעביר שרי (תקנ"ד ס"ט), ואפילו ביוהכ"פ יש מתירין, עיין שו"ע תרי"ג ס"א, (ומ"מ בת"ב יש סברה לאסור אף שאינה רחיצה לתענוג, ואולי הטעם שאינו הכרחי כ"כ ונחשב בת"ב לפינוק).

ועיין מה שהבאנו בח"ב ס"ס ר"ס מהחזו"א זצ"ל שנשאל מבני ישיבה על תשעת הימים שמצטערים הרבה בחום ומפריע ללימודם וביקשו לרחוץ בצון ואסר להם, אבל אין למדים הלכה מפי מעשה, ואולי נתכוין אצלם גם מאיזה טעם אחר, שהרי אפילו אבל תוך שבעה מותר אם איסטניס שמצטער הרבה וכ"ש כאן. ואף שבאבל מבואר בש"ע (יו"ד סימן שפ"א ס"ג) דאין כל אחד יכול לומר איסטניס אני, שא"ה במקומות החמין דמוכח מלתא שריא לכ"ע. ועוד אני תמה שמפורש ב"פתחי תשובה" (יו"ד שפ"ט ס"ק ב) שאבל תוך שבעה מותר ללבוש חלוק מכוסה כשמוזיע, אף שאיסור זה מדינא דגמרא, כ"ש רחיצה שאין לזה שורש בש"ס וחומרא בעלמא היא שנהגו בצון, יש להקל כשמצטער מזיעה.

כל האמור הוא בשבוע שחל בו ת"ב, דאף שאין בו

מקואות כרגיל וחם מאד גם בתשעת הימים, עלולים ח"ו לצאת שכרן בהפסידן, ואף שלצורך טבילה הותר לחמם קצת שבלאו הכי ימנעו לטבול, לא הותר ח"ו בחמין ממש דהוה להתענג ואסור גם במקום טבילה, ואדרבה כ"ש ששעוסק בטהרה יזהר לא לעבור על מנהג ישראל לא להתענג בחמין מפני אבילות בית קדשינו ותפארתינו, וכבר הזהירו ע"ז גדולי עולם צ"ל אבל בעוה"ר בכמה מקומות נעשית כהיתר.

הן אמת שטוענים שזהו ענין בריאות במי ים, וא"כ רצונם להתיר משום דצורך מצוה הוא. מ"מ לצורך הבריאות אין צורך להיכנס בדוחק שהסכנה קרובה יותר בימים אלו, ובפרט כשכוונתו להתענג ואין כאן משום "שומר מצוה לא ידע דבר רע" לתלות בה, ולכן נראה כמ"ש שראוי למנוע להתרחץ רחוק אף שלא מצאתי הדין מבואר כן באחרונים. וכעין זה נראה דמה שנהגו באיזה מקומות לחמם

לגזור גזירות מעצמינו, ובארץ ישראל המנהג פשוט גם באמצע השבוע וכ"ש בע"ש להתרחץ בים, ולא נמנעים אלא בתשעת הימים, ולדעתי מותר להתרחץ בים, אבל לא לשוט עמוק עד קרוב לקומת איש שהימים האלו ר"ל הם מסוגלים לסכנה ח"ו, וכ"מ במקור חיים הנדפס מחדש שחושש לכך, ובכל השנה לא חיישין לסכנה רחוקה, אבל בימים אלו ראוי למנוע וכמבואר בש"ע ס"ס תקנ"א.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

של שני שותפים שהרג, כל אחד מהם משלם כופר שלם, שכל אחד מהם צריך כפרה גמורה, א"כ כ"ש במדה טובה שנחשב לכל אחד כאלו השלים התורה. והוסיף שאמרו לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה אלא השלום, כי על ידי השלום יש להם התחברות ועי"ז נחשב כאלו כל אחד גמר כל הש"ס ועתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שפרקי גמרא שסדרו רבינא ורב אשי הן ש"י פרקים, וכל אחד מהמשתתפים נחשב לו לצדקה כאלו גמר בעצמו כל הש"י פרקים.

ארכיון "עוז והדר"

אמנם כל דבריהם אמורים לגבי גודל השכר של המסיים בשותפות, שנחשב כאילו למדו יחד, אבל עדיין אין ראייה להתיר לאכול בשר ויין בתשעת הימים, כי עיקר הסיוע הוא השמחה הגדולה שגמר ללמוד מסכת שלימה וכמו שכתב בים של שלמה (ב"ק סוף פרק ז) שאמרין במסכת שבת (דף ק"ה ע"ב) אמר אביי, תיתי לי, דכי חזינא צורבא מדרבנן דשלים מסכתא. עבידנא יומא טבא לרבנן. מכאן נהגו כל ישראל לסיים בשמעתא, וליתן שבח והודיה למקום, ולפרסם אותה שמחה, שזכה לכך, שעושים סעודה בעת שמסיימין. וראיה ממסכת תענית (דף ל ע"ב) לא היו ימים טובים לישראל כיו"ט וט"ו באב. ומסיק בגמרא, שהשמחה בט"ו באב יום שפוסקים בו מלכרות עצים למערכה כו', ופירוש, לפי שפסקו אותו היום להשלים מצוה גדולה היו שמחים, ונחשב להם ליו"ט, וא"כ השלמת הספר אין לך מצוה גדולה מזו. ובפרט היכא שדעתו להתחיל אחר כך ספר אחר. וכן כתב הר"ן, שמהא שמעינן, שמנהג ישראל לשמוח ולעשות יום טוב בהשלמת המצוה. [היה מקום להביא ראייה מכריתת עצי המערכה ששם עשו את המצוה בשותפות, ואף על פי כן עשו שמחה, אבל יש לדחות כי שם זה צורת המצוה לעשותה בשותפות, אבל בלימוד העיקר שכל אחד ילמד].

הרי שהשמחה בסיום שאדם למד מסכת שלימה וסיימה, ועומד להתחיל עוד מסכת, אבל אם לומד בשותפות, שכרו גדול מאד, אבל אין זה שמחה מספקת כדי לאכול בשר בתשעת הימים.

ובשו"ת קנין תורה (ח"ה סימן נא) כתב שגם במסכת שלמדו בשותפות אפשר לעשות סיום מסכת, אולם בהערות (מהרב וואלדנברג, סוף הספר) דחה דבריו, כי בית המקדש שנבנה ע"י כולם [שעשו סעודה לגמרה של מצוה, וזה אחד הראיות לסעודת סיום] או ס"ת הנכתב ע"י כולם, זו מצוה אחת שנעשית בשותפות, משא"כ כשלושים מסכת אחת, לכל אחד יש רק את הדפים שלמד, ואין זה דומה לסיום הש"ס שבו דברו הפוסקים ששם כל אחד למד מסכת שלימה.

ומסתבר שקשה להתיר באופן זה, לאכול בשר ולשתות יין בתשעת הימים.

בנ"ד הפושעים הללו אף אם יקחו בשר כשר, הרי יאכלו בלא מליחה ובתערובת בשר וחלב, וינם יין נסך וכליהם אסורים, לכן אין מן הנכון לבטל מנהג קבוע שבבילם. אך בעיירות גדולות, כיון שמוכרחים לשחוט ולמכור בשר בהמה עבור חיל הצבא ושרי העיר ופוחתין מקולין בשבילם, ואין היכר כל כך במכירת בשר כשר, יש להקל, עכ"ד.

עכ"פ למדנו שאיסור אכילת בשר בתשעת הימים הוא חומרא שאין לה מקור בש"ס, ואם כן במקום בושה גדולה נראה שיש מקום להקל ולשתוק ולא לומר שאין כאן סיום מסכת שלימה.

כאשר גמרו מסכת ביחד, האם אפשר לעשות סיום בתשעת הימים עם בשר ויין

שאלה: משפחה שיש להם ירצייט בתשעת הימים, והם מתאספים ללמוד משניות ולעשות סעודה, אחד מבני המשפחה למד מסכת לעילוי נשמתו, ורוצה לעשות סיום, אלא שלא הספיק לגמור את כל המסכת, ולכן ביקש מכמה מבני המשפחה שכל אחד ילמד כמה דפים, וביחד יסיימו את המסכת.

נשאלת השאלה, האם סיום מסכת שהיא סעודת מצוה ומותר לאכול בשר ויין בתשעת הימים, הוא גם כאשר כמא למדו יחד את המסכת וסיימו, או כשרק אחד סיים מסכת שלימה, רק אז השמחה גדולה, ואפשר לאכול בשר ויין?

תשובה: בשו"ת נחלה לישראל (סימן י, טז) והובא דבריו בשדי חמד (כללים, מערכת מ, קצח) כתב, ראיתי המנהג אצל כמה צדיקי הדור, ואחריהם ינהג כל בית ישראל לעשות חבורת ש"ס, שכל אחד ואחד לומד מסכת אחת, ואחר כך עושים כולם בכל שנה או פעמיים בשנה סיום על הש"ס, ונחשב כאילו כל אחד גמר את כל הש"ס, והטעם שאמרין במסכת שבת (דף צב ע"ב) שנים שעושים מלאכה בשבת, אם זה אינו יכול זה אינו יכול, שניהם חייבים, שנחשב כאילו שניהם עשאוהו ביחד, וכיון שאי אפשר לגמור בזמן קצר כזה, ועשו חבורה ביחד ומקשרים עצמם זה בזה, שורת הדין מחייב להיות נקרא על שם כל אחד ואחד כל הלימוד, וכמו שכותבים ספר תורה בשותפות, כיון שכל אחד אינו יכול לקנות ספר תורה בעצמו, נחשב כאילו כל אחד כתב ספר תורה שלם.

וכעין זה כתב בנפש לחיה (סימן תקנא) והוסיף עוד ראייה, שכתב הרמב"ם (נזקי ממון פ"י ה"ה) שור

הזמין את הציבור לסעודת סיום ונזכר שפרק אחד לא למד

שאלה: הזמין את הציבור לסעודת סיום בתשעת הימים שבין ר"ח אב לט"ב, והכין סעודה בשיתוף, ונזכר שדיילג על פרק אחד ושכח מפרק זה. והמסיים מתבייש מאוד לספר לכולם ששכח ושחסר לו פרק, ואם יודע הדבר לרבים יהיה למשל וכלימה. האם מותר לו לא לספר לציבור את התקלה שאירע שלא יהיה לבוז?

תשובה: לא לאכול בשר בתשעת הימים הוא מנהג, שהרי מדינא דגמרא האיסור הוא רק בבשר טרי בסעודה המפסקת, ומאידך בושה בפרהסיא זה דבר גדול, ומצינו שחכמים התירו דברים מפני הבושה, ובא וראה כמה גדולה הבושה, שבגלל שביישו את בר קמצא חרב בית מקדשנו ותפארתנו, ולכן נראה שאם הוא מתבייש מאוד, יש מקום להתיר לו שלא לספר מאומה והציבור יחשוב שהוא סיום כהלכה, וכמובן שהוא עצמו לא יאכל בשר.

ואם יש לו אפשרות בזמן הקצר שנותר לו להשלים את הפרק החסר בלימוד המשניות של אותו הפרק, יעשה כן, שהרי יש אומרים שאפשר לאכול בשר גם בסיום של מסכת של משניות כמבואר בדעת תורה (סימן תקנא ס"י).

עוד יעוין במה שדן המהרש"ם בדעת תורה (סימן תקנא ס"ט) בענין יריד בימים שבין ר"ח לט"ב, שהמנהג שאין קובעין מקולין פתוחין למכירת בשר כשר בימים אלו, אבל אם יעכבו מלמכור בשר בהמה ברחוב בפרהסיא, יהיו אנשים שילכו לטבחי עכו"ם ויקחו בשר טריפה. והרב שם צידד לבטל את המנהג, ולקבוע ספסלין למכירת בשר בהמה כשר, דאף דכשפשע לא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירו, מ"מ בנ"ד דע"ז יצולו רבים מהפושעים מבשר טריפות יש להקל, ובאופן שיש עשרה פושעים דמיקרי רבים.

והמהרש"ם עצמו הסכים עמו שיש מקום להתיר כדי שלא יחטאו הרבים, ובפרט בנידון דידן שרק מנהג בעלמא שלא למכור בשר כשר בפרהסיא, ובמנהג ליכא משום לא תסור, ובפרט שכל מה שננהג לאסור שחיטת בשר כשר הוא רק חומרא שמא יאכלו בשר, וכל איסור אכילת בשר בימים אלו הוא ג"כ רק מנהג בעלמא, כמו שכתב התורת חיים בסנהדרין (דף ע) שאין לזה שורש בש"ס. וכן מוכח בחיים שאל (ח"א ס"י) דמוטב לבטל מנהג, אם עי"ז יצולו ממכשול איסור תורה.

וסיים הדעת תורה: ועיין בעקידה (שער כ) שנשאל במקומות דשכיחי פריצים, ורצו הב"ד להתיר להם זונות פנויות כדי שלא יכשלו בעון אשת איש, והשיב כי אפי' חטא גדול שנעשה שלא ברשות ב"ד, עכ"פ כל ישראל נקיים, אבל חטא אפי' קל אם נעשה ברשות ב"ד הוא חטאת כל הקהל, וזה פ"י עון סדרם ופלגש בגבעה וכו', וסיים כי מי שלא יקבל זה בדעתו אין לו חלק ונחלה בתורת השי"ת ע"ש. ומה גם כי

נהורא

אורות של אמונה לדרך החיים

החזרה

מלוקט מדברות
קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי
אביחצירא שליט"א

גיליון יז

פרשת דברים-חזון תשפ"ו

בצל האמונה

פרקי חזון לחיים של רוגע ושלווה

**בניין של דמעות - כוחה של כל תפילה
לקרב את הגאולה ולבנות את המקדש**

לכל תפילה יש את השעה שלה

המשנה (אבות פרק ד' משנה ג') מלמדת אותנו שאין לך אדם שאין לו שעה. בספרי החסידות דורשים בדברי המשנה עומק נוסף ומבארים כי המילה שעה מכוונת לקבלת התפילות, על משקל הפסוק (בראשית ד' ה') וְאֵל קוֹן וְאֵל מְנַחֵם לֹא שָׁעָה. כלומר, אין לך אדם שאין לו שעה ורוצן מלפני אדון הכל לקבל את תפילתו, שכן אין שום תפילה שהולכת חלילה וחס לריק. בפשטות, כוונת הדברים היא שלכל תפילה יש את העת והזמן המדויק שבו היא עתידה להתקבל.

יסוד זה מפורש במדרש אגדה (פרשת מקץ מא' סימן א') המפרט כיצד כל תפילה נענית במועדה. יש תפילה שנענית למאה שנה כפי שמצינו באברהם אבינו. יש תפילה שנענית לתשעים שנה כשרה אמנו, לשמונים שנה כמושה רבנו, ולשבעים שנה כנאולת בבל. המדרש ממשיך ומונה תפילות שנענו לאחר שישים, חמישים, ארבעים ועשרים שנה. ואף מציין תפילות שנענו בתוך עשר שנים, שנה, ארבעים יום, שבעה ימים, שלושה ימים, ובסוף גם תפילה שנענית מיד בתוך שעה אחת ואפילו כזו שלא תצא מפי אומרה עד שנענית, כפי שנאמר במשה על ים סוף (שמות י"ד טו) מִה תִּצָּעֵק אֵלַי. יש שהשם יתברך ממתיין לסך מסוים של תפילות כדי שתבוא הישועה, וכאשר מתמלאת הסאה הידועה לפניו, הישועה צומחת בזמן הנכון לה.

תחיית המתים של התפילות

לעיתים אנו מתפללים ממעמקים ונדמה לנו כי השמיים סגורים. אך דברים אלו הם מכבשוננו של עולם. הרה"ק בעל **אמרי אמת** מגור ע"ה הרבה לעורר על כך ולחזק את

הלבבות, בפרט בדורות שלנו שבהם רב ההסתר. במאמריו (לפרשת ויגש שנת תרפ"ט ולפרים שנת תרפ"ז) ביאר כי מה שאנו מבקשים בסיום תפילת הלחש יהיו לרצון אמרי פי, הכוונה היא שאף אם עתה לא נתקבלו התפילות, יבוא יום והן יהיו לרצון, כי אצל יהודי אין מציאות של צועק ואינו נענה, וכדברי הגמרא שעל האדם לדפוק על שערי רחמים שוב ושוב.

יתרה מזאת, במאמריו לחג השבועות (שנת תרע"ז) הוסיף ה'אמרי אמת' חידוש עצום. ידועים דברי הספרים הקדושים שתפילה ללא כוונה היא כגוף בלא נשמה. אולם כשם שיש תחיית המתים לגופות, כך יש תחיית המתים לתפילות. לעתיד לבוא, עת תתגלה הגאולה השלימה, יחיו מחדש כל אותן תפילות שנראו יבשות, שגרתיות וחסרות חיות. כל התפילות הללו יעלו ויוכנסו אל דברי בית המקדש. שחרי אם לינצמות היבשות בחזון יחזקאל הבטיח השם יתברך להפחית בהן רוח חיים, כך וחומר שתפילה וברכה שיוצאת מפי איש ישראל תזכה לאותה חיות מחודשת.

אבני הבניין של בית המקדש

בדרך זו האיר הרה"ק בעל **תפארת שלמה** ע"ה (פרשת ראה ד"ה א"י כי) אור גדול על מהות השראת השכינה ובניין בית המקדש. הכתוב אומר (דברים י"ב ה') כִּי אִם אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבָטֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכֹּנוֹ תִּדְרָשׁוּ וְכִבֵּאתָ שָׁמָּה. ה'תפארת שלמה' מדקדק בפסוק ושואל, תחילה, מדוע נאמר מִכָּל שְׁבָטֵיכֶם בעוד שבהמשך הפרשה נאמר בְּאֶחָד שְׁבָטֵיכֶם. שנית, מדוע התורה נוקטת בלשון סתומה אֲשֶׁר יִבְחַר ה', וכי משה רבנו לא ידע שהמקום הוא בירושלים בהר המוריה, מקום שכבר הוכן מראש על ידי האבות הקדושים שקראו לו הר, שדה

המשך בעמוד הבא

נהירין

פניני דעת
לנתיבות חיי היום

חליצת המנעלים - הציפייה לגאולה והסרת קללת האדמה בתשעה באב

ועולה. שכן עיקר השכינה הייתה שרויה בתחתונים, וכיוון שחטא אדם הראשון נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. ממילא מובן שכאשר נסתלקה השכינה מן הארץ, מיד נתקללה האדמה ונגזר עליה בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כל יְמֵי חַיֶּיהָ.

ברכת הצרכים וסוד ימי הקדושה

לאור הקדמה זו מבאר ה"בי יששכר" בטוב טעם מדוע החשיבו רבותינו את לבישת המנעלים למצווה גדולה שכזו. ההפסק הזה הוא הכרחי כדי לחצוץ בין האדם לבין הקללה, ולכן אנו מברכים בכל בוקר על המנעלים שעשה לי כל צרכי, משום שכל צרכיו של האדם הם לחפץ בברכה ולהפסיק ולהתרחק מן הקללה.

על דרך זו יבואר היטב הטעם הפנימי לאיסור נעילת סנדל ביום הכיפורים. ביום הקדוש ביותר בשנה, אף הארץ עצמה מתקדשת בקדושת היום ויוצאת באותה עת מן הקללה אל הברכה, וממילא שוב אין צורך בשום הפסק וחציצה. וכן הוא הדבר בתשעה באב, שהוא היום המקווה לישועה אשר בו נולד משיח בן דוד. גם ביום זה נאסרה עליו נעילת הסנדל, כדי להורות ולרמוז בנפשנו שדווקא על ידי משיח בן דוד תצא האדמה סוף סוף מקללתה הארוכה, ותשוב כולה אל הברכה והשלימות כבימי גן עדן.

הוראה למעשה:

דברים אלו מעניקים לנו זווית ראייה חדשה ומאירה על צום תשעה באב. בערב הצום, כאשר אנו חולצים את נעילתנו ורגלנו נוגעות בארץ, אל לנו לחוש רק את כאב החורבן ואת חסרון הנחת. ניקח עמנו למשך הצום את המחשבה המרוממת כי החליצה הזו היא מעשה של ציפייה ואמונה יוקדת. נחוש כי למרות ההסתר העמוק, דווקא ביום זה נולד הגואל ומתחיל מהלך התיקון. נישא תפילה מעומק הלב שמציאות הברכה שאנו מסמלים כעת בחליצת הנעליים תהפוך למציאות קבועה, והאדמה תתקדש בהתגלות השכינה בבניין בית מקדשנו במהרה בימינו.

אבלות של ציפייה

לקראת יום תשעה באב, עת אנו יושבים על הארץ ונוהגים במנהגי אבלות, ניכר ביותר האיסור על נעילת הסנדל. במבט פשוט, נדמה כי זהו אך ורק ביטוי של עינוי, צער ושפלות קומה. אולם, חכמי הסוד וצדיקי הדורות חושפים בפנינו כי דווקא במנהג זה טמון סוד נפלא של נחמה והבטחה לגאולה העתידה, מהלך פלאי המחבר בין חטאו של אדם הראשון ללידתו של משיח בן דוד.

להפסיק בין קדושת האדם לקללת האדמה

אמרו חז"ל (שבת קכ"ט א') לעולם ימכור אדם קורות ביתו וייקח מנעלים לרגליו. בביאור דבריהם העמוקים והחשיבות העצומה שייחסו רבותינו לנעילת מנעלים, כתב הרה"ק בעל **בני יששכר** (אגרא דפרקא אות דש) דברים יקרים. בהקדמו את דברי הרה"ק מהר"ם **האגני** ע"ה בספרו **משנת חכמים** שהביא בשם חכמי הרמז, כי עניין לבישת המנעלים הוא כדי שלא ייגע בשרו של האדם באדמה. שכן, בעקבות חטאו של אדם הראשון נתקללה האדמה, כדרכיב (בראשית ג' ז') אֲרֹנָה הָאֲדָמָה בְּעֶבְרָה, ועל כן אנו עושים הפסק בין הרגל לבין האדמה הארוכה.

מוסיף שם לבאר, כי משום כך, במקום של אדמת קודש שיוצאת מכלל ארור לכלל ברוך, יש לילך יחף. וזהו מה שאמר השם יתברך למשה רבנו (שמות ג' ה') שֶׁל נַעֲלֶיךָ מִעַל רַגְלֶיךָ הֵם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּה קֹדֶשׁ הוּא.

סילוק השכינה בעקבות החטא

על יסוד הדברים הללו ניתן להוסיף ולהבין את המבואר במדרש (בראשית רבה ט' ז'), כי לפני החטא של אדם הראשון הייתה השכינה שרויה בתחתונים, ורק על ידי החטא נסתלקה. חז"ל דייקו זאת מן הפסוק (בראשית ג' ח') וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן לְרוֹחַ הַיּוֹם, שלא נכתב בפסוק מִתְהַלֵּךְ אלא מִתְהַלֵּךְ, דהיינו מקפץ

מִשְׁלַח הַמַּלְאָכִים

להיוולד בכל יום מחדש – סוד אריכות הימים של המגיד מקוֹז'ניץ

כוחה של התחדשות בעבודת השם

חייו של האדם בעולם הזה קצובים הם, ולכל נשמה היוצרת לעולם ישנו תפקיד מדויק ושליחות שעליה להשלים. לעיתים אנו מרגישים שחיקה או חולשה, אך גדולי הדורות לימדונו כי סוד החיות ואריכות הימים טמון בהתחדשות מתמדת של יעדים רוחניים. כאשר יהודי מקבל על עצמו להוסיף בעבודת השם, ללמוד דרכים חדשות וללמד אחרים, הוא מוֹשֵׁךְ על עצמו שפע של חיים חדשים ממקור החיים, ומאריך את ימיו בטוב ובנעימים.

כלביא יקום וכארי יתנשא

מסופר בה'ק המגיד מקוֹז'ניץ ז"ע שהיה חלש מאוד בגופו, עד כדי כך שבבואו להתפלל היה זקוק להיתמך בשני צדדיו מרוב חולשה. אך לפתע, בהגיעו לתפילת ברוך שאמר, היה קם כלביא ומתנשא כארי. הוא היה מתגבר לעבודת השם יתברך בכוחות עצומים, ומרוב עבודתו, דבקו ונתאמצו בתפילה, היה נופל לאחר מכן על יצועו באפיסת כוחות. למרות חולשתו העצומה, המגיד הקדוש חי יותר מכל צדיקי דורו וזכה לאריכות ימים ושנים מופלגת.

יעדים חדשים המוֹלִידים שנות חיים

את פשר הפלא הזה הסביר המגיד הקדוש בעצמו. הוא גילה כי היות שקיבל על עצמו משנה לשנה תפקידים ויעדים חדשים בעבודת הבורא, הרי שבכל פעם שהסתיים תפקידו עלי אדמות וכביכול הוצרך להסתלק מן העולם, הוא מיהר וקיבל על עצמו תפקיד ויעוד חדש. מכוח קבלת התפקיד החדש, ניתן לו זמן נוסף מן השמיים להשלים, וממילא זכה לאריכות ימים. וכך נמשך הדבר משנה לשנה, עד שנתבקש לשייבה מעלה.

על דרך זו ידועה עובדה פלאית נוספת. בכל פעם שהיה המגיד מקוֹז'ניץ ע"ה חולה, היה שולח להביא אליו את הרה"ק היהודי הקדוש מַפְּשִׁיסָחָא ע"ה. אמר המגיד הקדוש את הטעם לכך, היות שהוא כבר זקן ואפסו כוחותיו, הוא השלים בדעתו להסתלק מן העולם. אולם, כאשר בא אליו היהודי הקדוש והשמיע

בפניו עצות ודרכים חדשות בתורת השם ובעבודתו, מצא המגיד שמוטל עליו לחיות עוד, כדי שישלים להשיג גם את הדרכים החדשות הללו ששמע מן היהודי הקדוש.

ביזכות התלמידים מתווספים ימים

יסוד זה, שאריכות הימים תלויה בשליחות ובהוספת חיים רוחניים לאחרים, מבואר גם בדברי מַרְנָא הַחַתָּם סוֹפֵר ע"ה (בספרו תורת משה לפרשת כי תבוא ד'ה וחותיקר). החתם סופר כותב שלכל אדם יש שליחות קצובה בעבודת ה', וכיוון שהשלים שליחותו הרי הוא כביכול ראוי להסתלק מן העולם. אולם, אם הוא עוסק בחינוך בנים ותלמידים לעבודת השם, אזי הוא זוכה לתוספת ימים ושנים כדי להוסיף וללמוד. וזהו שכתוב (דברים ל ט) וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וכו' בַּפֶּי בְּרָךְ, שבזכות הבנים והתלמידים, שהרי גם התלמידים בכלל בנים הם, יזכה לתוספת ימים ושנות חיים.

וכן הוסיף החתם סופר במקום אחר (בהקדמתו פתוח חותם לשירת חלק ירד) שמתעם זה רואים צדיקי הדורות שזוכים לאריכות ימים ושנים. אף שבוודאי השלימו בנערותם את כל שליחותם בעולם הזה, אך כיוון שרבים צריכים להסכים ללמוד מהם תורה ויראת שמים, על כן מאריכים שנותיהם בעולם לצורך לימוד תורה לרבים. הדברים הללו בהירים ומאירים כספירים, ומעידים על גדלות תורתו הקדושה המסייעת ללומדיה ולעמליה, הן להתיישב כוח הנשמות, והן לברך, לרפא ולהאריך את ימי האדם בטוב ובנעימים.

נקודה לחיים:

דברים אלו נוטעים בנו כוח עצום להתחדשות. פעמים שאדם חש עייפות, שחיקה רוחנית או מיצוי בעבודת השם. העצה לחיים מלא משמעות היא להציב לעצמנו יעדים חדשים. נקבל על עצמנו לימוד של מסכת חדשה, קביעות של חסד, או התחזקות בחינוך הילדים והנכדים פנים לסביבה. כשאנו יוצרים לעצמנו שליחות חדשה ומבקשים להעניק רוחניות לזולת, אנו פותחים צינורות חדשים של שפע, וזוכים להמשיך על עצמנו כוחות רעניים, בריאות, ואריכות ימים ושנים.

הדרכה מעשית בפרשת השבוע

הכיסופים לחכמה – סוד הקניין של תורת חיים

הביישנות או ההשתוקקות

בפרשתנו פונה משה רבנו אל בני ישראל בבקשה (דברים א) הָבוּ לִּכְם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנָבִיִּים וְיָדְעִים לְשִׁבְטְכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם. על המילה חֲכָמִים מביא רש"י פירוש קצר ופלא, חכמים הם כסופים. המהר"ל בספרו גור אריה תמה על דברי רש"י הללו, מה ענין כסופים אצל חכמים. הלא המדובר כאן הוא במיני דיינים ומנהיגים, ומה תסייע תכונת נפשם בהיותם ביישנים (מלשון כלומה וביסוף פנים).

אולם מצאנו מים חיים בביאורו של הרה"ק בעל צמח ה' לַצִּבִּי ע"ה (עמוד קיד ד'ה חכמים), שכונתו רש"י ליישב כיצד ידעו בני ישראל מי הם החכמים האמיתיים הראויים להנהגה. הרי דרך החכמים להצניע את עצמם, ככתוב (משל יב) וְאֵת צְנוּעִים חֲקְמָה. אלא שיש סימן מובהק לחכמה, והוא שהחכמים משתוקקים תמיד לכל דבר חכמה. זוהי הדרך אל החכמה, להיות מלא השתוקקות להוסיף ולהחכים, וכפי מידת השתוקה כך זוכים אליה. וזהו שפירש רש"י שחכמים הם כסופים, מלשון כיסופין, געגועים והשתוקקות. אותם בני אדם שהם מלאים כיסופין עזים לחכמה, בידוע שהם תלמידי חכמים הראויים להתמנות דיינים על עמם.

המשתוקק לחכמה לומד מכל אדם

זוהי הדרך לזכות בכתרה של תורה, שיהיה האדם חפץ ומשתוקק באמת לזכות אליה. כפי מה שמתחזק באדם רצון פנימי של אמת, כך הוא זוכה לה. על כך נאמר (משל ד ח) סִלְסְלָה וְתִרְמָקָה, ופירש רש"י שסלסול הוא לשון חיפוש. כלומר, שיהיה האדם חוזר ומחפש תמיד, מדקדק ומעניין בתורה, ועל ידי כך תרומם אותו התורה ויזכה לכתרה. יש לבקש את החכמה כמי שמחזר להרבות כסף וזהב, וכך יזכה אליה, כפי שנאמר (משל ב ד-ה) אִם תִּבְקֶשֶׁה כֶּסֶף וְכִמְסֻמוֹנִים תִּחְפָּשֶׁה אֲזַי תִּבֶּן יְרֹאתָ ה' וְיַעַתְּ אֲלֵיךְ תִּמְצָא.

בדרך זו ביאר רבנו יונה (על אבות פרק ד משנה א) כי עיקר החכמה נמדד כפי מה שאוהב האדם את החכמה ומחפש אחריה. אדם הבקיא בכל החכמות כולן אך אינו אוהב אותן, אינו מוגדר כחכם. מאידך גיסא, המשתוקק ומחפש אחרי החכמה, אף שעוד לא זכה להחכים בפועל הרי הוא כבר קרוי חכם. וזהו שאמרו חז"ל אִיִּזְרוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, שאם מרוב תשוקתו הפנימית לחכמה הוא מבקש ללמוד מכל אדם את מה שאפשר ללמוד ממנו, הרי הוא החכם האמיתי, ובדרך זו יזכה לבסוף אל החכמה השלמה.

הרצון לחכמה קודם אל החכמה

יסוד זה מאיר את דרשת חז"ל (ברכות נא) שאין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר (דניאל ב כא) יְהִב חֲכֻמָּתָא לְחִיבִימִין. לכאורה פלא הוא, וכי מי הוא שיש בו חכמה קודם שנתן לו השם יתברך את החכמה. ביאר זאת הרה"ק רבי צבי הירש מוֹדִיטְשׁוֹב ע"ה, כי גם קודם שזכה האדם אל החכמה עצמה, הוא כבר נקרא חכם לפי הרצון והכיסופין שיש בו להחכים. וזהו שאמר הפוסק לְחִיבִימִין, לאלו הרוצים להחכים, וכפי עוצמת רצונם לחכמה, כך משיפיע להם השם יתברך חכמה מרומם.

מתוך כך מובנת היטב דרשת חז"ל (שיר השירים רבה ד ט) על הפסוק (שיר השירים ד ט) יָפָה אֶת רֵעִיתִי כְּתָרְצָה, ודרשו במדרש כְּתָרְצָה, כשאת רוצה. כד את בנייא, לית את צריכה בנייא מכלום. ופירש בעל מַתְנֵת כְּחוֹנֶה, שבשעה שאתה רוצה וחפץ באמת לעבוד את ה', אין אתה צריך ללמוד משום אדם את דרכי העבודה, אלא מתוך הכיסופין והרצון הטהור אתה יודע מעצמך כיצד לעבוד את הקדוש ברוך הוא ולהתקרב אליו.

הוראה למעשה:

לאור הדברים הללו אנו למדים, שעיקר עבודתנו בלימוד התורה אינה נמדדת רק בכישורן או בזיכרון, אלא בקיץ כוח הרצון וההשתוקקות. גם אם אדם יושב בשיעור תורה או מול הספר וחש שקשה לו להבנה, אל לו ליפול לייאוש. נתחזק באהבת התורה, נחפש את חכמתה כפי שמחפשים מטמון יקר, ונרבה בכיסופין עזים להבין ולהשכיל. עצם ההשתוקקות הזו והצימאון הבלתי פוסק הם העושים אותנו לכלי קיבול טהור. וככל שנגדיל את מידת הכיסופין שלנו, כך יפתח לנו השם יתברך את שערי החכמה ויאר את עינינו בתורתו.

בִּצְלַח הָאֱמוּנָה

חמש מעמוד קודם

ובית אלוקים.

מבאר ה'תַּפְתָּא שְׁלֵמָה יסוד עמוק מני ים. הנביא אומר (ישעיה נט ז) כִּי בֵיתִי בֵּית תַּפְלָה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים. כוונת הדברים היא שעיקר ענין השראת השכינה בבית המקדש אינו תלוי רק באבנים ובעצים, אלא הוא נעשה ונבנה על ידי התפילות והרצונות הטהורים של עם ישראל. כאשר יהודים שופכים את ליבם כמים, הם ממשיכים ומורידים אורות עליונים, ובכך הם בונים כביכול את הבית וגורמים לשכינה לשרות בתחתונים. זהו עומק הפסוק בֵּית תַּפְלָה יִקְרָא, שהבית מוקם ונוצר מעצם התפילות.

עד שתימלא כוס הדמעות

הבנה זו שופכת אור על תעלומה היסטורית. כשנכנסו בני ישראל לארץ ישראל, הם לא בנו את בית המקדש מיד. חלפו למעלה מארבע מאות שנה של שופטים ונביאים, ולכאורה נשאלת השאלה מדוע אף אחד מהם לא קם לבנות את הבית, הרי מצוות רבות כל כך תלויות בו. אלא שהסיבה הפנימית לכך היא, שעד לימיו של דוד המלך לא התמלאו עדיין מספיק תפילות, דמעות וכיסופים של בני ישראל שבאמצעותם יהיו ראויים לבניין הבית. רק כאשר נולד דוד המלך שהעיד על עצמו וְאֵנִי תַּפְלָה, ונתמלאו הרצונות והבקשות, רק אז נודע

בשבת חזון ובימים אלו של אבלות על חורבן בית המקדש, עלינו לזכור שהבניין העתידי נבנה ממש ברגעים אלו מתוך התפילות שלנו. שום דמעה אינה הולכת לריק ושום אנהא אינה נאבדת. כל פרק תהילים שאנו קוראים, כל תחינה על צרת הכלל והפרט, וכל תפילה גם אם נאמרה לעיתים בעייפות או בחוסר כוונה מלאה, כולם נאספים בקפידה, זוכים לתחיית המתים ועולים אל גניז של מלך מלכי המלכים. ככל שנאמין שהשם יתברך שומע תפילת כל פה, ונשקיע יותר בעבודת הלב ובכיסופים לישועה, כך נוסף עוד אבן חיה ועוד נדבך לבניין בית המקדש השלישי, שיירד בנוי ומשוכלל מן השמיים במהרה בימינו.

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של מרנן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

אור

לצדיק

הרה"ק רבי שלמה
מבאבוב זי"ע

יומא דהילולא - א' מנחם אב תש"ס

שימור נפשות חסידים

אם דרשו חכמינו זכרונם לברכה את לשון הפסוק: "וְנִטְמָתָם בָּם" (ויקרא יא ג) - "אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם" (יומא ט), הרי מידה טובה מרובה, והנזהר בענייני המאכל ומוסר נפשו לבל יתגעל פיו אף בדבר שהותר בעת הדחק, וזכה הוא לסייעתא דשמיא מרובה דווקא בעניינים אלו, וכפי שמעיד המעשה הבא.

העיר בארי שבאיטליה אינה ידועה דווקא בשל הקהילה היהודית שבה וחי התורה המפכים בה בעוז. אדרבה, רחוקה ומנותקת היא, קפאון רוחני שורר בה והיא רחוקה מלעמוד בדרישות המינימום הנצרכות לקיום קהילה יהודית של ממש. מטבע הדברים, יהודים יראי ה' לא מצאו את מקומם בעיר זו, אולם בצוק העתים וכשזכו הדי התחלמה, אחת התחנות בהן שכנו פלטי המלחמה לתקופת-מה היתה בבארי.

בית כנסת מסודר לא היה בעיר, מקוה טהרה נעדר מהנוף ואף מערכת כשרות בסיסית שתיתן מענה לצרכי הפליטים הרבים לא התקיימה במקום. המצב לא הותיר אפוא ברירה לאותם יהודים דוויים, כי אם להסתמך על היתרים הלכתיים השייכים בעת הדחק, ואין שעת הדחק גדולה מזו.

כך, בין השאר, ניזונו היהודים הגולים בפת פלטר, כנפסק בהלכה שמותר הדבר במקום בו לא ניתן להשיג פת ישראל (שלח ערוך י"ד סי' קיב ס"ב). הלו גם בעלי נפש שהחמירו על עצמם והקפידו לזרוק קיסם כלשהו לתנור, על מנת להפוך את הפת מבחינה הלכתית לפת ישראל (עיי' שו"ע שם ס"ט).

אולם אחד היה, מורם מעם אשר הגולגות והליכותיו היו גבוה מעל גבוה, הלא הוא רבנו הרה"ק ר' שלמה מבאבוב, שבמהלך דרך ההתחלטים שעשה לאחר השואה היטלטל גם לבארי. הגם שהיה הדבר מותר מבחינה הלכתית ואם כי היו רבים וטובים שהסתמכו על אפשרות זו, לא אבה הרבי בשום אופן להכניס לפיו פת זו.

במהלך השבוע, בגבורת נפשו, התנזר הרבי כליל מלחם. אולם מה יהיה בשבת? מה יהא על הלחם-משנה ועונג השבת? אם מסוגל הרבי לסגף את גופו

לכן, כבר בפרוץ שנות הזעם, הכביר בפעולות כבירות למען הצלת יהודים מתחת יד הכובש ופעל גדולות ונצורות תוך שהוא מחריף נפשו למען הצלת כל יהודי. רבות העדויות על מקרים בהם היו יהודים אך כפסע מהריגה, והיה זה 'הרב הצעיר' או מאוחר יותר 'הרבי', כעדותם, שעשה כל שאלל ידו כדי למלטם מגורלם, אם באמצעות זיוף מסמכים במסירות נפש ותוך סיכון של ממש, ואם בפעולות שונות ומגוונות שמטרתן אחת - להציל, למלט ולהושיע מחרב הצוררים. כל זאת למרות ששברו האישי היה בלתי נתפס בעוצמתו, כשאיבד בנוסף לבני עדתו גם חלק ניכר מבני משפחתו, ועל אף כל זאת התעלם בכוחות נפש אדירים מכאבו הפרטי וראה לנגד עיניו רק את בני עמו.

תקומה ותנופה

לאחר שראה בעני עמו ואיבד את רוב מנין ובנין של קהל עדתו ומשפחתו, קם רבנו ועקר לארצות הברית, שם קבע את מושבו בתחילה במנהטן, וכעבור תקופה עבר לקראון-הייטס שבברוקלין ומשם לבוור-פארק.

בגבורת נפש ובצעד נחוץ וחסר פשרות, פעל בכל כוחו לייסודה המחודש של חסידות באבוב ולהקמת מוסדות התורה והחסידות ביתר שאת ועוז, כשסביביו מתלכדים אט אט אודים מוצלים מאש שביקשו להסתפח למחנהו ולהתנחם בצלו לאחר החורבן הנורא.

הרבי מצדו העניק לאומללים אלה את אשר כה חסר להם - כותל דמעות וכחף תומכת, כתובת נאמנה לפרוק את כאבם ודמות אב רחום ורועה נאמן. כך, במאמץ ניכר ובהתמדה עיקשת, ליקט הרבי את פזורת יהדות באבוב כמו גם יהודים נוספים שביקשו ליהנות לאורו, ובתוך שנים ספורות שבה אבוקת בית באבוב להתנשא כמגדלור, להאיר למרחקים ולחםם לאורה אלפי יהודים.

תחת שרביט הנהגתו נוסדו קהילות באבוב בארצות הברית ובקנדה, באירופה ובארץ ישראל, כשהם כוללים ישיבות וכוללים, בתי מדרשויות ותלמודי תורה, בתי חינוך לבנות ועוד. עד עצם היום הזה ניצבת מעצמת התורה אותה הקים ביזע, מעידה ללא מילים על מהפכה של אדם אחד, של הרב הדומה למלאך.

שלמה משנתו

לצד הנהגתו כרועה נאמן, מפליא לגלות עד כמה היה מעיינו מפכה בתורה וחסידות, היטב ניכר הדבר בדברי תורתו שיצאו לאור והינם מאירים כלפידים בלב כל עובד ה' החפץ בקנייני הקדושה.

כבר בחייו קבע הרבי בעצמו את שם ספא 'דברי שלמה', שחלקו הספיק לראות אור בחייו, ולצדו מפרא את ארון הספרים הספר 'ליקוטי כרם שלמה' המאגד בתוכו את דברי תורתו שנמסרו בעת עריכת השלחן הטהור. פן מיוחד בתורתו ניבט מסדרת הספרים 'נועם שלמה', העוסקת בנושאי החינוך וימי הבחורות, דרך החסידות, אהבת ישראל ועזרה לזולת, וכך גם 'חכמת שלמה' המעטרת את פרשיות התורה ומועדי השנה בפרפראות, יציצים ופרחים מאוצר דברי תורתו. כך גם, בהשפעת החורבן שאירע בזמנו ואותו חווה בעצמו, חיבר רבנו קינה מיוחדת אותה תיקן לומר מדי תשעה באב.

במקביל לחיבוריו התורניים, היה רבנו מכבד ה' מגרונו וניתן בחוש נגינה יוצא מגדר הרגיל. כמאה ניגונים הולחנו על ידו, ועד היום הינם מעוררים שלהבת קודש בקרב חסידים ואנשי מעשה בבאבוב ומחוצה לה. מדי שבת בשבתו ומועד במועד, בשנת תשנ"ח חלה רבנו את חוליו האחרון, וכעבור כשנתיים ביום א' מנחם אב תש"ס ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלקים, והשיב את נשמתו הטהורה ליצורה כשהוא זקן ושבע ימים.

טרם נרפאו מכותינו ושכן כאב עמנו מהחורבן הנורא שאירע לאומתנו בשנות הזעם. קהילות שלמות נכחדו ועלו בעשן, מיליוני יהודים עלו על המוקד בזעקת 'שמע ישראל', חרב הכורת הונפה בגזירת שמים והותירה אחד מעיר ושנים ממשפחה, אודים מוצלים מאש שסיפרו את הסיפור, שמסרו עדות מצמררת, ששתקו את השתיקה האילמת שעודנה מהדהדת בזעקתה. אך בין הדים, האש ותמורות העשן, לצד ההריסות שלא שוקמו ובינות להריי אפר הקדושים, בולטת עדות מפעימה על הדמות המורמת מעם אשר קמה וגם ניצבה, דווקא שם בעמק הבכא, עמדה לעמנו כמלאך הרחמים בתוך הזעם והסתר הפנים, והאירה כלפיד לפני המחנה בתקופה המרה.

עדות מטלטלת על הגבר שראה בעני עמו, שנוכח לראות את צאן מרעייתו הולך לטבח ואת קהל עדתו נכחד באכזריות, ועדיין קם, התייצב בגבורת נפש שאין כמותה ופעל לא רק לשקם את ההריסות, אלא לבנות ולייסד מחדש את העולם המופלא שהיה, להוכיח לכוחות הרשע כי עם ישראל חי.

הביטו אל צור חוצבתם

צאנו. שושלת קדושה שנוסדה על ידי רבם של ישראל הרה"ק ר' חיים מצאנז ושלחה את ענפיה לכל עבר, היתה לכור היתוך למבקשי השם, חסידים ואנשי מעשה בגליציה ומחוצה לה.

הנהר המפכה שהחל את נביעתו בצל נכד הרבי 'הדברי חיים' והמשיך אצל הרה"ק ר' בן ציון מבאבוב, הרווה את צמאונם של אלפי חסידים שהסתופפו בצל הקודש ונהנו מזיו השכינה, וביום א' כסלו תרס"ח זכה לחוליה נוספת בשלשלת הזהב בדרת נשמה קדושה לביתו של הרבי ר' בן ציון, וייקרא שמו בישראל: **שלמה**. יניק וחכים היה הילד, מחונן בכל מידה טובה ומעוטר בכתר תורה, תפילה וחסידות, כמו גמר אומר להמשיך ביתר שאת את מסורת ומורשת בית אבותיו ולטפח את קומתו הרוחנית עד לפסגות הרוחניות הכבירות ביותר.

לא ככדי נתן בו דודו הרה"ק ר' חיים יעקב מלימנוב את עינו, וכבר בהיותו נער צעיר כבן שבע עשרה נלקח אחר כבוד כחתן לבתו הצדקנית מרת בלומה רחל. לא איתר היום, ובשנת תרצ"א, בעודו אברך עול ימים שאך בקושי חתימת זקן מעטרת את סנטרו, עבר אביו הקדוש לטשעבין ומינהו תחתיו בתור 'הרב הצעיר' בבאבוב.

האלף לך שלמה

באותה תקופה ראה בו אביו, כלי מחזיק ברכה, ראוי וכשר לסייע בכל הנהגתו הנגהה רגהה, ואף החסידים הרבים מצדם עמדו על טיבו של הרב הצעיר ונתנו בו עיניהם, נמשכו אחריו כבחבלי קסם ועשו הכל כדי לשהות במחיצתו, לאחוז בשולי אדרתו ולהרוות את צמאונם הרוחני מבארו הבלתי נדלית.

אך מתבקש היה כי יסמך עליו אביו הגדול את שתי ידיו בתחום שהיה קרוב ללבו יותר מכל, הלא היא רשת ישיבות 'עץ חיים', אשר בתקופה זו שלפני המלחמה מנתה לא פחות מארבעים ישיבות בכל רחבי פולין וגליציה!

רבנו מצדו היה כמלאך המכה על קודקוד בני הנעורים ואומר להם 'גדלו', תוך שהוא מטפח משנה חינוכית סדורה ומתווה את צעדי התלמידים לאור התורה והחסידות, מחכימם בנתיבי המוסר ומשמש עבורם דוגמה חיה ומוחשית לדמותו של בן עלייה הנכסף לקרבת אלוהים.

בשנות הזעם

ביום המר והנהמר ד' מנחם אב תש"א, כמה ימים לאחר שנתפס בידי הקלגסים האוקראינים ששיתפו פעולה בשנאה חיייתית עם הובשים הגרמניים ימ"ש, הוצא להורג פאר עדת חסידי באבוב, הרבי ר' בן ציון הי"ד. החל מאותו רגע, אם כי לא היתה השעה כשרה להכתרה רשמית ורבת רושם, היה רבנו למנהיג העדה בפועל. אולם הרבה קודם

ולותר על טעמה של פת בשאר ימות החול, הלא לא יהיו לסגף חלילה את נשמתו ולמנוע ממנה את תזונתה הרוחנית - מאכלי השבת. אי לכך, פעלו מעריצי מקורבי הרבי ועשו כל מאמץ להשיג מעט קמח, ממנו אפו עבדיו מדי שבוע חלות לסעודת השבת.

אך הנה, באחת השבתות, תחת שיכרך על החלות שהוכנו עבורו ברוב עמל, נוכחו סובביו לראותו בוחן את החלות, מפשפש ובודק עד שמצא פיסת לחם חולין רגיל, במבך ובבוש.

תדהמה הכתה אותם. הייתכן? הרבי, שמאז בואו הנה לא העז לגעת בפת הפלטר, העדיף לבצוע עליה ולא על החלה? תמהו הללו והשתוממו, אך הבינו כי יש דברים בגו.

ר' משה דוד מנדלבוים, ממקורבי הרבי אשר ניהן בבניה יתירה וידע לנכון כי הרבי חש בדבר-מה שאינו כשורה, פנה תיכף לממונה על אפיית החלות, בירר אצלו בבהילות האם זכר להפריש חלה מן העיסה.

‘אוי ואבוי!’ נפלטת זעקת בהלה מפי האיש, **‘הלא שכחתי להפריש חלה! תיכף ומיד ארוץ אל הרבי להודיענו על כך...’** ורק מבטו של ר' משה דוד הבהיר לו כי אין צורך בכך. הרבי, בקדושתו, חש זאת בחושיו הרוחניים, ומן השמים הצילוהו לבל ייכשל חלילה באיסור החמור.

מתלמידי יותר מכולם

בודפשט, הונגריה. שנת תש"ד.

המלחמה העבריה זה מכבר את אירופה כולה, ואף הונגריה נסחפה לעין הסערה ונתונה היתה תחת איום הפלישה הגרמנית, איום שהפך מוחשי וקרוב מרגע לרגע. העיר כולה, על שני חלקיה - בודה שממזרח לנהר הדנובה ופשט שממערב הנהר, נצורה לחלוטין, אין יוצא ואין בא.

ברחובות סבבו פלוגות חיילים, אוכפים את העוצר בנוקשות ומבהירים באופן מעשי למדי כי כל אדם אשר יהיו להפר את העוצר הרי הוא מסתכן בנפשו.

הרבי הקדוש במבוא, יחד עם בנו ולימים ממשיך דרכו **הרה"ק ר' נפתלי צבי**, נמלטו מאימת הצורה ושהו תקופה בעיר, שם התייחס הרבי כתובת ליהודי העיר הנפחדים, הנדכאים והדאגים. ממנה אבותיו לא מש כהוא זה, אלא אף בתקופה רבת התפוכות זו ובתנאים הבילתי אפשריים הללו המשיך בניהול חצר קדשו עד היכן שניתן היה, וכך גם ערך את שלחנו הסטור מדי שבת בשבתו, אם כי במתכונת מצומצמת ביותר.

ליל שבת, מתי מעט משתתפים בישי' ונהנים מזיו השכינה, מנצלים כל רגע של התעלות בצל הרבי. והנה, קול פסיעות חלושות נשמע, ומהפתח מגיח ישיש בא בימים. הביטו בו הנוכחים בתדהמה, ופליאתם גברה שבעתים כאשר עמדו על זהותו, הלא הוא **החסיד הישיש ר' בנימין ברגר מבעלזע הי"ד**, מחבר הספר ‘אמירה לבית יעקב’.

החסיד הישיש, כך ידעו, מתגורר בצדה המזרחי של העיר, ואילו הרבי שהה וערך את שלחנו בצדה המערבי. מה גרם אפוא לאדם בגילו להיטלטל ממקומו ולצאת לדרך בת שעות ארוכות, מתוך טרחה עצומה וקושי ניכר בהתאם לגילו המתקדם, ועוד בשעה שכזו כשהפלוגות החמושות שבחוץ מאיימת על כל יוצא ובה?

הביט ר' בנימין בפני הנוכחים, חזה בהשתוממותם, אולם הפליאה, אולם, חזק דווקא בו. **‘הלא בנו של רבי הקדוש הרה"ק ר' בן ציון הי"ד שוהה כאן בעיר, יחד עם בנו ר' נפתלי, ואני לא אתייצב לחזות בפני קדושים?’** שביבי זכרונות נוסטלגיים שטפו את החסידים. דברי החסיד הישיש הכירו להם את שארית שנים רבות קודם לכן, כאשר הופיע הלה לראשונה בחצר הקודש באבוב. סיפור חייו האיר באור מיוחד את דמותו של החסיד שבחסידים, בן העלייה שזכה למנה גדושה של חכמה ופקחות, וכפי שמעיד המעשה הבא.

אביו, ר' זלמן ברגר, לא נמנה על מקהלות החסידים. אכן היה בן תורה ובעל לב חם לכל דבר שבקדושה, אולם דרך החסידות, מנהגיה ומנהיגיה, היו רחוקים ממנו כחוק מזרח ממערב. בבוא העת, כאשר התעתד לשלוח את בנו יקירו להתעלות בחבלות התורה והיגיה במסגרת הישיבה, חזר עבורו את ישיבתו המעטייה של **הגה"ק ר' משה גרינוואלד בעל ‘ערוגת הבושם’**, אשר נודע כאחד מגדולי הונגריה וישיבתו היתה לתלפית של ממש.

בין הגאון בעל ‘ערוגת הבושם’ לבין **הרה"ק ר' שלמה הראשון מבאבוב** שרר קשר מיוחד, ואם כי בדרך הטבע קשה היה להסביר את פשר האהבה שקשרה ביניהם, אולם על כך התבטא הרה"ק ר' שלמה שהרי זה כדברי **הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק** (נעם אלימלך פר' בא), המבאר כי לעתים נוצר קשר איתן בין שתי נשמות, עקב העובדה שטרם ירדו לעולם שהו במסמכות בעולם הנשמות.

כך או כך, כאהבת דוד ויהונתן היתה אהבת שני גדולי ארץ אלה, ולא יפלא כי כל אימת שהיה הרבי מבאבוב

שוהה לצרכי רפואה בערי המרחצאות שבגבול סלובקיה, היה הגאון בעל ‘ערוגת הבושם’ עושה את דרכו למקום בלוויית תלמידיו בני הישיבה, לשבות את שבתו אצל קדוש ישראל ולספוג מנה גדושה של יראת ה' ואהבתו.

כך היה אף בתקופת לימודיו של בנימין הצעיר בישיבה, כאשר בא הרבי לשהות בערי המרחצאות, וראש הישיבה כדרכו יצא לשבות את שבתו במחיצתו יחד עם תלמידיו.

השבת המענגת הותירה חותם בלב כל בני הישיבה, אולם איש לא פילל עד כמה תשפיע השבת המרוממת על נפש הצורך הצעיר, בן העלייה שביקש את קרבת האלוקים והשתוקק בכל מאורו להתעלות בעבודת הבורא. במשך השבת כולה לא הסיר עינו מהצדיק, עקב אחר כל תנועה שלו, וכבר במוצאי שבת גמלה בלבו ההחלטה - לעקור ממקומו ומישיבתו ולעבור ללמוד אצל הרבי, בישיבתו שבויז'ניץ.

בדי עמל קיבץ פרוטה לפרוטה, ותוך שהוא מסתיר זאת מהוריו - שהיו רחוקים כאמור מעולמם של חסידים והווייתם, רכש כרטיס נסיעה ועשה את דרכו לישיבתו של הרבי.

אך הופיע הנער המתמיד בבית מדרשו של הרבי, פנה אל ארון הספרים ושלק גמרא, התיישב על אחד הספסלים והחל לגמגם את המילים הקדושות, שוקע כל כולו בעומקה של סוגיא. כך, בקשקש ומבלי להתבלט, המשיך לעשות חיל בלימודו במקום החדש, כשאת גופו הוא מין בפרוסות לחם שרכש בפרוסות המעטות שנתרו לו.

חלפו ימים ספורים, מעט הממון שהיה לו אזל זה מכבר ובטנו החלה מציקה לו, דורשת את שלה. בתחילה עוד הסתיר אישיותו, דחה את תחושותיו והתעלם מהם עד כמה שיכול היה, אולם עד מהרה נכחו באי בית המדרש לראות את מצוקת הנער שזה מכבר הופיע, ופתחו עמו בשיחה על מנת לעמוד על טיבו ולנסות לסייע.

שמו של אביו, ר' זלמן, ידוע היה אף בויז'ניץ, ולאחר שחילצו מזהו מיהו אביו והבינו כי על אף עושרו ונדיבותו הידועה של אביו נתון הנער בחרפת רעב, נכנסו אל הרבי וסיפרו לו דברים כהווייתם. ‘נער יושב לו בבית המדרש, בנו של הדיב הידוע ר' זלמן ברגר’ שחו בזעזוע, ‘אין בידו פרוטה לפרוטה והוא ממש רעב ללחם’.

שמע הרבי, נחרד, ותיכף זימן את הבחור לפניו והגיש לו דברי מאכל ומשקה לחיות את נפשו.

כששבה רוחו אליו ובטנו ההומה פסקה מלהציק לו ברעבוננו, פנה אליו הרבי במאור פנים אם בתקיפות בלתי מתפרשות, והורה לו נחרצות כי לא יאשר לו להישאר אף לא רגע בישיבתו, בניגוד לרצון וידיעת הוריו. ‘לפניך לשלוח תיכף ומיד מכתב להורייך’ צוהו, ‘לפיס אותם על שברחת מבלי ליידעם או לבקש את רשותם, ואדרבה תוכל להזמנם בעצמם לראות את הישיבה ואת תלמידיה ולהכיר מקרוב את מעוז התורה והקדושה הלה’.

הנער, שיראת ה' היתה בלבו וציות עיוור לדברי חכמים היה נר לרגלו, לא איחר לעשות כדבר הרבי. והאב מצדו, בנך נוכח המכתב ואינו יודע את אשר לפניו, פנה על אצל מחותנו הגאון ר' מיכל אונגר, כשהוא מפציר בו להציג את הדברים לפני הגאון בעל ערוגת הבושם ולשאול לעצמו כדת מה לעשות וכיצד להגיב.

במכתב חוזר השיב הגאון דבר דבור על אופנו, כשהוא מכביר בשבח הצדיק היושב בבאבוב ומפליג בתיאורים מרביימים אודות גודל קדושתו וצדקותו, וכמו כן מרביימים בתיאור הישיבה המעטייה שבראשית הרבי - הדואגת לכלכל את תלמידיה הרבים הן במובן הגשמי והן במובן הרוחני, והיוצאים ממנה זוכים להתעטר בכתר תורה ונזר הקדושה על הצד הטוב ביותר.

נחר ר' זלמן לראות כי נוחה דעת רבו מכך, ויתירה מזאת הרי הוא ממליץ בחום להשאיר את בנו הבחור לצמוח ולהתעלות בישיבה זו, ואף הוא מצדו סבר וקיבל. שיער אפוא מכתב לבנו ובו אישר לו בחום להישאר בין כתלי הישיבה בבאבוב ולהרבות בה חיילים בתורה ועבודה, ואף צירף ממון למחיה בעת שהותו בישיבה.

החל מרגע זה דבק הנער ברבו הקדוש, ידו לא משה מתוך ידו והוא עשה לילות כימים בתורה ועבודה כשהוא קונה קנייני רוח לרוב אצל רבו הגדול, יוצק מים על ידיו ומתבונן בהליכותיו. ואף רבו מצדו האיר לו פניו באופן מיוחד, דאג לכל מחסורו ופרש עליו את חסותו מעל ומעבר לגדר הרגיל.

לימים סיפר, כדוגמה לדאגת רבו כלפיו וכעדות לכוחו הגדול, כי בשעה שנדרש להתייצב בלשכת הגיוס ככל בני גילו, התייצב קודם לכן לפני רבו והפציר בו בדמעות כי יברכהו ויפיעל עבורו להשתחרר מהמצב.

הרבי מצדו רק נטל את ידיו, בחר מתוכם כמו במתכוון שתי אצבעות ואחז בהן, תוך שהוא מפטיר: **‘ה' יתברך יעזור שלא תחל לצבא!’** ובאורח פלא, אך עזב הרבי את

ידיו, והנה שם הבחור בנימין לבו לעובדה כי התכופפו אצבעותיו אלו והתעותו, עד שלא היה בידו להשיבן למקומן.

בבואו פני הממונים בצבא, הביטו אלה באצבעות ידיו וראו את העיות שחל בהן, ותיכף ומיד חתמו על פטור גורף ומוחלט משירות צבאי, שהרי לא ייתכן להעניק נשק לאדם שלא יוכל לאחוז בו...

אולם כאן לא הסתים הסיפור. במשך כל תקופת המלחמה, כל עוד היה קיים חשש שמא יבקשו לגייסו לצבא, נותרו אצבעותיו כפופות מבלי יכולת להשיב להן את תנוחתן הטבעית. רק כעבור תקופה ארוכה, לאחר סיום המלחמה, בעיצומה של סעודה שלישית נפעם הנער לגלות כי בכוחו להזיז את אצבעותיו ולהשיבן למקומן.

על כל פנים, צמח הנער ויהי לאיש, ובהיותו בר אורין ובן עלייה השיא לו אביו נערה חסודה וצדקנית, אך זו באה מבית הרחוק אף הוא מהווי החסידות ודרכיה, ואת מושבו בתקופה שלאחר החתונה קבע בעיר בעלעל, אשר אף בה לא שררה אווירה חסידית במיוחד.

רבו הגדול במבוא, אשר עז היה חפצו כי תלמידו שהתקרב לדרך החסידות יעטה על ראשו שטריימל שבתי כנהוג, ידע כי הדבר יעורר התנגדות אצל רעייתו ומשפחתה, והוא המליץ לו לנהוג בתבונה ולחבוש את השטריימל בהדרגה. בתחילה רק בשעת הקידוש של ליל שבת, לאחר מכן גם בקידוש היום ואז גם במהלך הסעודה, ואז יוסיף לחבוש אף בשעת התפילות וכן הלאה.

אולם האברך הצעיר, אשר היטיב לדעת כי רצונו הסתור של הרבי הוא שיחוש את השטריימל כמסך כל השבת, ורק ההכרח שלא יגונה מאלצנו לנקוט בדרך הדרגתית זו, נקט מצדו בצעד פקחי אך נועז.

יום ראשון בבוקר, יום חול לכל דבר וענין, עושה ר' בנימין הצעיר את דרכו להיטהר במקוה קודם התפילה, ולראשו חבוש שטריימל שבתי... ולא הסתפק בכך, אלא אף לארוחת הבוקר אותה סעד עם נוות ביתו הופיע כשאת ראשו מעטר השטריימל, ואילו היא מצדה לא ידעה את נפשה וצווחת בהלה נפלטת מפיה. ‘מה... זה?’ הצביעה ביד רועדת לעבר הלבוש החדש, המזור, והוא מצדו השיב באורן רוח ובסבר פנים יפות כי כמה נחמד מגדולי ישראל נהגו להתעטר בלבוש זה, והיות והוא מבקש לנהוג כמהדרין שבמהדרין, הרי הוא רואה לנכון לחבוש את הלבוש המכובד הלזה...

סיים האברך את דבריו, חיוך נעים נסוך על פניו, ולאחר שבירך במתינות על המזון עשה את דרכו החוצה, אל בית המדרש, כשהשטריימל עודנו על ראשו. ואילו זוגתו, חלחלה אפפה אותה והיא החישה פעמיה לבית הוריה, מבכה את מר גורלה על שאירע לה עם חתנה הטרי שהשתבשה עליו דעתו.

ההורים הדאגים בחרו שלא להחשות, ולא התמהמהו בתגובתם. תיכף בשבוע החתן מבית המדרש, כמו להכעיס, פסע מעדותו לביתם וכשהשטריימל מעטר את ראשו וכאילו רק מבקש להתריס, ואילו הם מנסים לדבר על לבו ולהבינן למה לו לנהוג כאחרון השוטים. ‘חס וחלילה!’ השיב החתן בבעימות, ‘לא שויתו היא, כי אם הנהגה קדושה, וידוע כי אל לו לאדם להתבייש מפני ממלעגים על בעבודת הבורא יתברך’.

אם הנהגתו זו הביאה בני המשפחה להסיק בפשטות כי משהו השתבש וכי החתן הנכבד יצא מדעתו, הרי ששאר הליכותיו הכיחו את ההיפך הגמור. אדרבה, בכל מעשיו ניכר היה כי בר דעת הוא, אדם יציב ושקול שאין לו ולישיגוען מאומה. לא ידעו אפוא בני המשפחה את נפשם מרוב צער ובלבול, על החתן ששמו יצא לו כעילוי ובן עלייה, נעים הליכות ובעל בעמיו, והנה הוא נוהג כמשוער לדבר אחד.

בשלב זה עבר ר' בנימין לשלב ב' בתוכניתו הפקחית. בארשת פנים מפויסת ניגש לרעייתו, תוך שהוא מזמן לשיחה גם את חמיו וחמותו. **‘נוכחתי לראות כי השטריימל שעל ראשי הוא לזרע בעיניכם, וכי מנהגי זה מצער אתכם ביותר’**, הנהונים נמרצים השיבו לו, **‘מוכן אני אפוא לפרשה הגונה, אני מצדי אוותר על חבישת השטריימל בימות החול, ואילו אתם תאפשרו לי לחבוש בשבת קודש ובימים טובים...’**

למותר לציין כי עטו בני המשפחה על הצעה ההוגנת, כשהם נהנים מכך שהחתן וויתר באבירות לו ולמען השלום על מרבית ימות השבוע, והוא מסתפק רק בשבתות ובימים טובים...

כח בגדי השבת

לביתו של הרבי הדומן ביום מן הימים יהודי, אשר לבושו והליכותיו העידו כמו מעצמם כי רחוק הוא כרחוק מזרח ממערב מעולמה של שמירת תורה ומצוות, שלא לדבר על דרך החסידים ואנשי המעשה. הלה, אוד מוצל מאש שאיבד את כל הקינים לו בשוה הנוראה, נפל למשבר נפשי קשה לאחר המלחמה ומצא לו נחמה מדומה בכך שהרחיק לכת מדרך הישר, הלך

לחצוב לו בורות נשברים וכל שיגו ושיחו היו כשל המתחדשים שתורת ה' ועבודתו אינם נגד עיניהם רח"ל.

ניסה רבנו לדבר על לבו, לזלף טיפי אמונה ולקרבו בלב אוהב לדרך התורה כמקדם, אולם לבו של הלה אטום היה ואוזניו כבדו משמוע. כשנוכח הרבי בכך, הפציר בו כי לכל הפחות ישוב לדרך אבותיו בענין הלבוש השבתי, וימנע מדי שבת בשבתו בקפוטא ושטריימל כמנהג החסידים.

בתחילה גיחך הלה לנוכח ההצעה, שהרי מה לו - יהודי מודרני שהרחיק זה מכבר מכל זיק של חסידות, ולבגדי השבת החסידיים, אולם הרבי עמד על דעתו ודבר על לבו בכל דרך, למען ישמור לכל הפחות על הנהגה זו. ראה האיש עד כמה חשוב הדבר לרבי, ובהיות שטרם כחה הגחלת שפיעמה בו משכב המים והוא רכש כבוד ליהודים של צורה ולאדמו"רים שזכר מבית אבא, נאות לכך ועשה זאת על אף הלעג לו זכך מצד מכריו וקרוביו. כך, עם כיפה קטנטנה וזקן גלוח למשעי, חשב האיש את השטריימל ולבש את הקפוטא מדי שבת בשבתו, כשהוא גאה בכך שבזאת שומר הוא את ציווי הרבי.

לא חלפה כי אם תקופה קצרה, ובגדי השבת פעלו באורח פלא את פעולתם והשפעתם היתה עצומה על נפשו של האיש. אט אט שב לדרך הישר, כשהוא הולך ומתחזק, מתקרב ומתעלה למעלות התורה והיראה, עד ששב לדרך אבותיו כמקדם.

פסילי אלוהיהם תגדעון

בין יהודי אירופה הדווייה, היו שעניניהם טחו מראות לא חזו את אשר צופן העתיד, חשבו לתומם שאך שעה קשה היא שתחלוף תיכף, ונכגדם ניצבו אלה שהביטו במתרחש במבט מופכו והבינו כי הצר הצורר ימ"ש נחשו להשמיד, להרוג ולאבד מנער ועד זקן, טף ונשים, ועשו כל שלאל ידם להציל את שארית הפליטה.

אחד הפתרונות שמצאו אותם יהודים, פתרון כואב ביותר שעודנו כפצע פתוח ומדמם בקורות ימי אומתנו, היה מסירת הילדים הרכים לידי שכנים נכרים שניאות - בדרך כלל תמורת סכום נכבד - לשמור על הילד עד יעבור זעם. במרבית המקרים, כמה כואב, לא שבו ההורים לקחת את בנם. הללו עלו על המוקד וקידשו שם שמים במותם, ואם היה מי שהציל את הילדים, היו אלה יהודים בעלי לב חם שסובבו מעיר לעיר ואספסוף אליהם, השיבו אותם לחיק אומתם ולמורשת אבותם.

אך היו אחדים ששפר עליהם גורלם והם עצמם ניצו מגיא ההריגה, וכחלוף שנות הזעם שבו ואימצו אליהם את ילדיהם, שלמרהב הצער במקרים רבים שכחו זה מכבר את כור מחצבתם ודמות הוריהם.

אחד מאותם יהודים, אשר השכיל להטמין מבעוד מועד את ילדו אצל שכן נכיר שברק הזהב סנור אותו וגרם לו להיעתר לכך, שב בתום המלחמה ופנה לשכן בבקשה לקבל אליו את בנו. בחוסר רצון הוציא אליו השכן את הילד, שגדל במהלך הזמן והפך לנער, אך אביו - מראהו כשל הקצצים שבעיירה, קומתו כאלון ופניו מגושמות, וכל זיק של קדושה כמו נמחה מפניו המתימות שהיו לו מכבר.

נדרש משא ומתן קשות, תוספת סכום נכבד שניתן לגוי על הזמן הארוך בו גידל את הילד, אך בסופו של דבר נמסר הילד לאביו המאושר. אלא שאז התברר לו כי הקושי הגדול, האב הנורא, עוד לפניו.

בתחילה היה זה חוסר האמון הכולל של הנער בכך שהאורח הזר הינו אביו מולידו. לאחר מכן עבר האב שבעת מדורי גיהינום בניסיונו להבהיר לו מהו יהודי, להשיב את לבבו לאביו שבשמים ולחדור דרך מעטה עב וסמך של נבילות וטריפות בהן הולטע זה כמה שנים ואשר טטמטו את לבו עד לבלבי היכר.

לבסוף, אחר זמן ממושך ובתום תקופה ממושכת, נאות הנער להצטרף אל אביו ולשוב לדרך אבותיו. אולם על דבר אחד לא הסכים לשבח לזכרו, לוותר, למרבה חרדת וזעזוע האב הכאוב. צלם, שתי וערב, לא עלינו, שתלשל על צווארו כאחד הצוירים בסביבתם גדל, ולדודו - הוא היה שם כדי להישאר.

לא הועילו שכנועי האב, הבטחותיו והפצרותיו. הנער בשלו. הוא מוכן לשמור שבת וללמוד תורה, להתפלל ולחיות כיהודי, אולם על הצלם המתעב אינו מוכן לוותר בשום אופן.

נשמה יהודית אומללה, בשבי שאין כמותו.

כשכשל כח האב וכמעט אמר נושא, בא לאוזניו שמעו של הרבי הקדוש במבאבו, אשר בעצמה היה אוד מוצל מאש, עבר את שבעת מדורי הגיהינום ושטה את כוס התעלה עד תומה. עשה הרבי את דרכו אל הרבי, שופך את לבו לפניו ומבקש עצה ותושייה לאצרתו.

לרבי היה פתרון, מפתיע ופלאי. 'הבא נא את בנך אל הטיש' אותו אני עורך מדי שבת בשבתו, דאג לכך שישתתף במעמד מתחילתו ועד סופו, ומבטיחך הנני

כי ישוב בכל לבו לאביו שבשמים וימאס בשיקוף מתועב זה!'

לא היסס האב ולא איחר לעשות ככל אשר הורה לו הרבי. מתוך בושה צורבת, בקרן זוית ותוך שהוא משתדל להצניע את נוכחותם ככל האפשר, ניצב האב עם בנו בליל שבת קודש בבית מדרשו של הרבי, לבו פועם במחל לראות הכיכז ומתי יפעל הרבי את הישועה בכוח הגדול.

כעבור דקות ספורות נכנס הרבי לבית המדרש, והחל כדרכו באמירת 'שלום עליכם' בהתעוררות עצומה, קולו עולה ועיניו עצומות בדבקות, פניו כאבוקה, והמקום כולו אפוף חרדת קודש. האב, מהופנט למראה הנשגב, לא שם לב לכך שפני בנו הולכות ומחווירות, מאבדות מצבען, משל ראה בנו מלאך ה' צב-אות.

הרבי, כולו אחוז שרעפי קודש, המשיך ונשא את קולו בשאגה, הוגה במתיקות ובהתלהבות כל מילה ממילות הקידוש, ואז, כשאך סיים הרבי ולגם מהזין - נשמע קול זעקה.

'טאטע!' כמו רוח טהרה שטפה הנער, וכשעיניו דומעות זעק, **'איני רוצה עוד את השרשרת הזו!'** או אז אחז בתליון המסואב, סלידה ניבטת מפניו והוא תלש אותו אחת אחרת מציוארו והשליכו ממנו להלכה.

כשניגש האב הנרגש להודות לרבי על המופת הגלוי שהתרחש לגד עיניו, נענה הרבי בנימה של ביטול וענווה: **'לא מופת הוא זה. אין זה אלא אלא שמע בכך את מילות הקידוש, העדות הקדושה על בריאת שמים וארץ, ותיכף ומיד התבטל כל שריד לאמונות התפלות שהכו שורשים בלבו והוא לא היה מסוגל יותר לסבול את נוכחותה של השרשרת המהווה כפייה בכל זה!'**

יפה שתיקה לחכמים

קיץ תשכ"ו, 'קעמפ שלווה' דחסידי באבוב, הרי הקטסקיל שבניו יורק.

מחנה הקיץ, כדרכם של קהילות הקודש בארצות הברית המוצאות בימי הקיץ מפלט משאונה הסואן של העיר ומפגעייה הרוחניים, המינים לתלמידי חמד השוקדים על תלמודם באוויר ההרים הצלול, בפנינת חמד שהוקמה ונוסדה בדיוק למטרה זו על ידי רבנו הרה"ק ר' שלמה מבאבוב.

בימים שבשגרה ניתן לחוש באוויר את הנינוחות המאפיינת את המקום והתקופה, אולם לא כן היום. תכונה ערה אופפת את המחנה, התרגשות מורגשת היטב בחלל הכולל מתגודדים ושחים בהתלהבות.

'הרבי מגיע!' אורות התרגשות מפציעים על פני הבחורים לנוכח הבשורה. **'הרבי יבקר בקעמפ'** בישור יודעי דבר, והמחנה כולו לובש חג ונערך לקראת הביקור המרומם. 'הרבי' הינו מושבן רבנו הרה"ק מבאבוב, שרמותו ניצבה למול עיניו של כל צורב ומבקש ה' במחנה ושלחבתו פיעמה בלבם.

בתום קבלת פנים מפוראת כדרכי רבנו הדי ההתרגשות הראשונית, עשה הרבי את דרכו לכיוון המדרש שבמחנה הקיץ, נעמד על ידי ארון הקודש והחל לשאת דברי חיזוק לתלמידים, כשהכל מטים אוזן ומסכסיתו לכל הגה היוצא מפיו, נחושים לקנות קנייני רוח ולהתחזק כדבר איש האלקים.

הפעם בחר הרבי להתמקד בנושא הדיבור, כשהוא נואם בקול חוצב להבות על חובתו של כל יהודי בכלל, לתלמידי שיבה בפרט, לנצור את לשונם מרע ואורבה לנצל את כח הדיבור בו חנן אותו הבורא יתברך כדי להרבות חיילים בתורה לקדש את מוצא פיו בעבודת התפילה, לכבד את ה' מגרונם ולא להיפך לחילה.

'מעשה מופלא אירע בהיותי נער צעיר, כשהסתופפתי בצל אבי הקדוש הרה"ק ר' בן ציון' פתח רבנו וסיפר, 'יש בו כדי למדנו פרק בענין נשגב זה של שמירת הלשון, וכך סיפר:

ישיבת באבוב שבגליציה מנתה מאות תלמידים, וכדרכו של עולם ביניהם בלטו לטובה בחירי התלמידים, בני עלייה ולמדנים מופלגים שמקומם הטבעי בכותל המזרח של הישיבה וניכר כי עדיים לגדולות.

אף בין בחירי התלמידים, קמה קבוצה של 'מבקשים', בהגיה החסידיה האונטנית, אשר בשבו לעולם הזה ולהבליטו וכל חפצם היה רק לקדש את כל רמ"ח אבריהם וספי"ה גידיהם, לעתים קרובות תוך הקרבה עצמית משמעותית. **'אף אני'** הוסיף הרבי כממתיק סוד, **'מנחינו על אותה חבורה קדושה!'**

הללו קיימו כפשוטם את דברי המשנה 'פת במלח תאכל ומים במשורה שתשתה', כשרק החלק של 'על הארץ חיש' נותר מטע דחוי, מהסיבה הפשוטה שבחלק ניכר מהלילות כלל לא ישנו, כי אם התגנבו מבתיים בחשאי וללא ידיעת ההורים כדי להתוודע 'יחזיו', לעסוק בתורה או להתלכד בלימוד ספרי חסידות.

נערים בעלי צימאון רוחני יוקד זה, אשר בלבם ליהטה שלהבת של שאיפות ללא גבולות, התלכדו סביב דמות פלא ששמה נותר חקוק בלבבות רבים: **'ר' עזריאל**

מנדלבוים הי"ד, חסיד מופלג שנודע כאחד ומיוחד שבחבורה, משכמו ומעלה גבוה מכל העם בהשגותיו, מדרגותיו והליכותיו.

ר' עזריאל, אשר שימש באופן לא רשמי כמורה דרך לחבורת עובדי ה' אלה, פרש חסותו עליהם והקדיש זמנו ומרצו כדי להתוות את צעדיהם בנתיבי העבודה, לאלפם בינה ולדורכם במסילת העולה בית א-ל. לשם כך היה קובע שיעורים שניים עם כל אחד מהם לפי דרגתו, ותחת עינו הפקוחה התעלו מעלה מעלה.

מלבד דביקותם בר' עזריאל, לא ויתרו נערים אלה על התוודעויות תכופות בינם לבין עצמם, כשהם דנים בלחש בענייני שברומו של עולם ומבקשים להם דרכים להתעלות, לשפר דרכיהם ולזכות למעלות רמות. מתבוננים היו בהליכותיהם של הקדמונים, מאורי החסידות ועובדי ה', המופלגים שבשנים קדמוניות וכך גם בדורם הם, מתחזקים על עקבותיהם ומבקשים לדבוק בכך, לחקות את ההנהגות הסמיניות.

יחד עם זאת, מטבע הדברים ובהיותם צעירים וחסרי נסיון, טרם התחזרו להם דיו מה שייך להם ולדרגתם ומה ראוי להותיר עבור יחיד סגולה שזכו זה מכבר להעפיל למדרגות נשגבות אלה. אי לכך אירע לא אחת שביקשו לנכס לעצמם הליכות וגיטוני קדושה שנועדו לשרפי מעלה, מתוך כמיהה לאחוז באדרתם של הקדושים אשר בארץ.

ואם ביקשו הללו להסתחף לנחלות אבות ולהתחזק אחר הליכות בעלות הוד קדומים, לא נדרש מהם כי אם להתבשרם לאורם של זקני החבורה, חסידיים ישישים ובאים בימים שעוד זכו לשזוף בעיניהם את פני קדשם של קדושי הדורות הקודמים כדוגמת הרה"ק **'הדברי חיים' מצאנז, הרה"ק ר' צבי הירש מרימנוב** ועוד.

אולם אף בתוכם התהלכו מלאכי מעלה בגוף בשר ודם, צדיקים ומצויקי ארץ שנטע הקב"ה אף בדורות המאוחרים יותר, ומי להם גדול מהרבי הרה"ק ר' בן ציון בעצמו, בו יוכלו להתבונן ומדרכיו יוכלו ללמוד.

ביום מן הימים הפנה מאן דהוא מבני החבורה את תשומת לבם לכך שזרועו של הרבי, במקום הנסתר תחת שרוול לבושו העליון אולם נגלה פה ושם לבני הבית והמקורבים, הופיעה זה מכבר כווייה נוראה, מכונת אש צורבת שמקורה לא ברור ואשר לא כהתה עוצמתה עם הזמן.

אדרבה, ניכר היה בחוש כי אף בחלוף הזמן, והלא טבעה של כווייה להיפרא עם הזמן, אך מתפוגג רושמה מעט ולפתע כמו חווה הכווייה עדנה מחודשת ושבה לבלוט באדמימותה.

פה אחד הוחלט כי יש לעקוב אחר המתרחש, לברר במה דברים אמורים ולעמוד על טיבה של הכווייה. 'ימי הוא שביכולתו לעקוב מקרוב אחר הליכות הרבי אף בביתו, מבלי שיעורר חשד' שאל רבנו וטרורית, 'אני הצעיר, בהיותי בנו חביבו השווה תדיר לצדו, כך נתמנה בן העלייה הצעיר שלימים מילא את מקום אביו, לעוקב.

התברר, לאחר מעקב עיקש, כי ישנו תהליך קבוע המתרחש אחת לשבוע, במהלך ימות השבוע הולכת הכווייה ונעלמת, רושמה מתעמעם אט אט עד שביום חמישי כמעט ונעלמת אף כליל. אולם באורח פלא, מדי יום ישיש מופיע שוב המראה הלוהט, האדמוני, כמו נכוותה היד פעם נוספת.

'כמו' נכוותה פעם נוספת?.. תהה לעצמו בן הרבי, ולפתע נפל לו האסימון. אין זאת אלא שאביו הקדוש, במהלך מנהגו להכין עצמו מדי יום ישיש את הדברים לכבוד שבת קודש, שולח את ידו אל התנור וחורך במכוון את זרועו, ככל הנראה בשל רצונו להכניע את הגוף ולסמפו עד כאב.

התגלית המרעישת, כפי שחשף בפני בני החבורה, הרעישת אותם אך בהחלט לא הפתיעה. הם גדלו כאמור בצלם של ישישי הדור הקודם, ועוד זכרו את ר' רפאל הגבוה, 'רפאל דער הויעכער', הוא החסיד ר' רפאל צימטבוים שעוד זכר לשמש בקודש אצל הרה"ק בעל ה'דברי חיים', ואת עדותו המפעימה הבאה.

עד השעות הקטנות של הלילה, כך סיפר ר' רפאל, היה הרה"ק מצאנז עוסק בתורה הקדושה לאור הנר, אלא שבקדושתו עשה שימוש נוסף בנר מלבד לימוד לאורו. מפעם לפעם היה שולח ידו, נותן ללהבה לאחוז בה ולחורר את עורו, ולא אמר די עד שהיתה כף ידו מלאה אבעבועות ופצעי מוגלה זוועתיים.

עד כדי כך הגיעו הנדברים, שלא תמיד היה הדברי חיים חיים מסוגל להניח תפילין למחרת בבוקר, באשר לא מצא בזרועו מקום פנוי מאבעבועות כדי לכרוך עליו את הרצועות. או אז היה מכה בידו השנייה בחוזקה על היד הכווייה עד שהתפוצצו להם פצעי המוגלה כולם, ורק אז היה מניח תפילין.

'אכן כן' התפעמו בני החבורה, 'נינו של הדברי חיים, הוא הרבי ר' בן ציון, הולך בדרכי אבותיו ומקדש את החומר עד כדי עינו גופו בייסורי שואל, ובלבד שיזכה להתעלות במדרגות הקדושה!'

אלא שאם בקרב חסידים היו מעשים מעין אלו מעוררים

התפעלות, אצל הנערים בעלי השאיפה היוקדת היתה זו מעין קריאה לפעולה, הנעה מעשית לדבוק בדרכו של רבם. לא כל אחד מהם ההין לחקות את המעשה בעצמו, אולם לכל הפחות הצפייה המשאלה את לבם בערגה, זה ייתן ויעפילו לדרגה נשגבה זו.

רק אחד מהם, 'אינני יכול לנקוב בשמו' התבטא רבנו הרה"ק ר' שלמה בשיחתו לבני הישיבה, החליט לאמץ לעצמו הנהגה עילאית זו. למותר לציין כי לא את הכבוד וההתלהב ביקש, ולפיכך בחר לעשות זאת בהצנע, הרחק מעין רואה ומבלי שאי מי יתוודע לכך. בליל שיש' חמק בלאט לפינה נסתרת בביתו, לאחר שוידא כי אין איש עד למעשיו, שלף מכיסו סיגריה והצית אותה, ממתין שהגחלת שבראשה תלובן היטב והאדמיות תשלוט בה. או אז הפשיל את שרוולו, ובגבורת נפש עילאית הצמיד את בלד הסיגריה הבורע לעורו, דוחק פעם ופעמים עד להיווצרות כווייה של ממש.

אולם אם חשב שאין מי שיועד על מעשיו בחדריו חדרים, באה שעת רעוא דרעוץ בעריכת הסעודה השלישית על ידי הרבי ר' בן ציון, ובאחת התברר לו כי עין פקוחה משגיחה היטב על מעשיו, גם אם לא עין גשמית.

מדומי חמה נמוגה זה מכבר, עלטה שררה בבית המדרש והכל נשבו בסמי זמירות השבת ובנועם דברי תורתו של הרבי, המנהל שלחנו ברמה. אך אז, מבלי שאי מי מהסובבים ישים לבו לכך, זימן הרבי בתנועת יד קלה את הנער אליו, מבקש ממנו ברמיזה להתקרב ולעמוד לצדו ממש.

כשכולו מפוחד ותמה גם יחד ניגש הבחור, נלפת בחדרה כשנוכח לראות את הרבי הקדוש מפשיל את שרוולו, מממש מעדינות במקום הקדושה. עינו הצופייה של הרבי, כך התחוויר לו, אינה מוגבלת כעין בשר ודם. רוח הקודש גלויה, מבילה בעוצמתה, נגלתה לעיניו במעמד נורא הוד אליו רק הוא נחשף.

אינו, חס ושלום! נפלטה זקקה מהוסה מפי הרבי, **הלא הנהגה מעין זו ראויה היא אך ורק ליחיד סגולה מוכתרים אשר זה מכבר התעלו במעלות הקדושה והחסידות, ולא נערים בתחילת דרכם!**

הבין הרבי היטב ללבו של הבחור, עמד על דעתו וידע כי אין כנה היתה כוונתו וכל רצונו לטהר ולזכך את גופו, לכפר על תטאת נעוריו ולשבר את החומר, אך הוא בשלו, לא זו הדרך. **'אדרבה, אם בשינון לסגף עצמך'** פנה אליו לאחר כמה רגעים של שואק רבת משמעות, **'מובאת עצה הנונה בספרים הקדמונים, אשר נועדה בדיק עבודה, והיא: נצור לשון! אם יתעורר בך החשק לדבר ידורים אסורים, לשון הרע ורכילות, ליצנות וכיוצא בזה, אין אם תנצור פיה ותחסום לשון מלדבר, אין לך סיגוף גדול מזה!**

בזאת סיים רבנו את סיפורו, נותן לרושם העז לחלחל בלב התלמידים.

כעבור כמה רגעים התנער ואמר: 'על פי מעשה מופלא זה על דבעתי לפרש את דברי המשנה באבות (פ"א מ"ז): 'רבן שמעון גמליאל אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה'. 'על מנת לסגף את הגוף' המשיך רבנו במתק שפתיים, 'אין צורך לייסרו ולחבול בו עד כדי פגיעה בשלימותו, אלא מוטב לעשות זאת באמצעות אחיזה בפלך השתיקה, בהימנעות מדבורים אסורים וקידוש כח הדיבור רק לעמל התורה ועבודה שבלב זו תפילה!'

ישבו התלמידים, נפעמו מהמעשה אך תהייה עלתה בלבם.

הרבי אמנם לא סיפר מי היה אותו נער שביקש לסגף את גופו עד כדי כך, אולם אכן - כיצד ידע הוא בעצמו מיהו אותו בחור? הלא עדותו, אף פטי המעשה לוטים היו בערפל, הכל נעשה במחשכים, ואף כשהרבי ה'קדושת ציון' הוכיח את הבחור לא היה זה לעיני רבים?

זאת ועוד, איך ייתכן שנעלם מעיני החסידים הממתופפים בצל הרבי דבר כה חריג, כאשר הרבי מזמן אליו את אחד העומדים בטיש בעיצומה של סעודה שלשית, ועוד מפשיל את שרוולו, והכל מבלי שאישים ישים לב לכך?

אין זאת, הסיקו התלמידים בחכמה, אלא שהיה זה לא אחר מאשר בנו בכבודו ובעצמו. כך יכול היה לעמוד מקרוב על סודו של אביו וכמובן גם לדעת אודות פעולותיו של הנער האלמוני... ובהיותו ניצב דרך קבע לצד אביו בעת עריכת השלחן הטהור, אך טבעי היה כי איש לא נתן לבו למתרחש כאשר הרבי הפשיל את שרוולו...

שנה ראשונה נקי יהיה לביתו

מחסידיו הקרובים של רבנו היה ר' מנדל צינאוויט, ובהיותו נמנה על המקורבים למלכות זכה וכיבד אותו

רבנו בהשתתפותו בשבע ברכות שערך לעת נישואי נכדו, בבית בנו אבי החתן.

עוד הם מסובים בסעודה, נהנים מזיו השכינה ומתבשמים מתורתו של רבנו, ולפתע קופץ ר' מנדל כנשקו, נשקו, זכרון נשן מכה בו והוא פונה אל הרבי בהתרגשות ומספר:

היה זה לפני שנים רבות, עוד קודם שנות הזעם, כאשר זכה אביו ר' יענקל' צינאוויט לארח את אבי הרבי, במיצר, כל סעודתו מכילה פרוסת לחם קיבר ועליה קידש ובצע, היא היתה מנתו הראשונה וגם האחרונה, והכל בצל האיום הנורא של המפקד, המוות הקרב ובא. בדביקות עילאית ובהתלהבות אין קץ התפלל את תפילת קבלת שבת, רקד כדרכו בשמחה עצומה באמירת 'לכה דודי' והתלהט בערבית של שבת. 'קדשנו במצותיך...' הוא נסחף למחוזות נעלים, סמריים, אינו חש במאומה בכל המתרחש סביבו, 'שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך...' ולבו מתרומם, נישא אל על בקדושת השבת.

בסעודה הסב בניחוחת, פניו מאירות בזיו עליון והוא מפזם בנעימה ערבה את זמירות השבת, ולמתבונן הוא הצד אם יודמן למקום ידימה כי כתלי הכלא ותנאי המאסר אינם אלא דמיון, אשליה ותו לא.

אך להתעלם לא שייך, ואדרבה, אב הגדול ראה לנכון להכין את בנו הנכה רבני לקראת המצוה הנשגבה ביותר שיוזכה לקיים בחייו הקצרים, אותה מצוה אליה השתוקק התנא הקדוש רבי עקיבא כל ימיו עד שהתבטא: 'כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, בכל נפשך, אפילו נוסל את נפשך, אמרתי, מתי יבוא לידי ואקיימנו' (ברכות סא).

'בני אהובי' פנה לפתע האב אל בנו, 'בקשה אחת לי ממך, אולם מפעיר אני בך מראש כי תיענה לה'. הנהן הילד בראשו לאישור, מבין את גודל השעה. 'האם זכורים לך הריקודים ביום שמחת תורה' התעניין האב, 'אצל זקנך, אבי הקדוש ר' בן ציון?'

ודאי, זוכר היה, אך רבנו מבקש לחדר את השאלה, לברר דבר מה נוסף. 'אמור נא, האם נחקק בעצמותיך המחזה המרהיב, איך שהיה ניגש זקנך הקדוש לכל מצוה, בשמחה עצומה ובהודיה לה' יתברך על שזיכהו, החייהו וקיימו והיעלו לעשות מצוותיך' הוילד נענה בבטחה: 'ודאי, הדבר חקוק בלבי ולא יסור'.

עיני רבנו זלגו דמעות, קולו רעד בפנותו שוב לילדו. **'דע לך, הנחה לבני, כי עומדים אנו לזכות לקיים את אחת ממצוות התורה הקדושה, מצוה שאין לא אדם זוכה לקיים ואשר במשך דורות ייחלו גדולים וקדושים לקיימה'.** פני הילד, נימק והכים שהשגותיו למעלה מבני גילו וכל חפצו לעשות רצון קונו, אורו באחת. האכן? האם תינתן לו כעת ההדגמות נכונה נדירה שזכוז ומה?

'מחר מתכננים הרשעים להוציאנו להורג, רק משום שזכינו להיות יהודים' המשיך הרב בקול נרגש, נסער, **'זוכה יחידו לקדש שמו יתברך בעלותו על המוקד כעולה תמימה. מבקש אני ממך אפוא' קולו נשבר, 'הבטח לי שתקיים את המצוה המיוחדת הזו בשמחה!'**

העולם כולו, כך נדמה, עצר מלכת. פמליא של מעלה על המלאכים והשרפים, נראה, האזינו לשיחה הנוראה שבין האב לבנו, התבוננו בהכנה הנרגשת לקראת עקידתם על קידוש ה'.

'אכן כן, מבין אני היטב את משמעות הדבר' נשמע קולו של הילד, בוטח ומלא עוז, **'ומבטח אני לך, טאטע, כי אקיים את המצוה בשמחה שאין למעלה הימנה!'**

דומיה מלאת הוד שררה בחדר, שתיקה זועקת. אך פנה לבנו יקירו, 'גם את תראה שמענים אותי, מייסרים אותי ומכאיבים לי, אנא, אל תבכה! עליך לזכור כי כך רצון הבורא ברוך הוא, ואין להרהר אחר מידותיו אלא לקבל הכל באהבה!'

לילה מצמרר, מטלטל, עבר על האב ובנו. בסילודין הכינו עצמם לקראת המצוה הנוראה, מטהרים את לבם לפני עלייתם על המוקד ומטמיעים בלבם רגשות שמחה של ממש שבה הוודיה לאביהם שבשמים על אשר חבר בהם להיעקב על קדושת שמו יתברך.

בוקר השכם, עוד הם מתכוננים לבאות, ושליחי המפקד הופיעו וגררו אותם אל מפקד בית הכלא. 'סלומון הברשטאט' פנה אליו המפקד בפנים נוקשות, **'על עונך בהברחת הגבול, הנני קונס אותך בסך אלף זלוטי!...'**

כך, באורח נס וללא כל הסבר הגיוני לאשר אירע, ניצלו חייהם, למעשה ניצל עתידה של קהילת קודש באבוב. אך למרות שלא זכו לקדש שם שמים במוות, קידשוהו האב והבן בחייהם, כשמילותיו של האב מהדהדות לנצח בלב בנו הרה"ק ר' נפתלי. **'זכור, בני! אין אנו מהרהרים אחר מידותיו יתברך, אלא עלינו לקבל הכל באהבה!'**

לקדש שמו יתברך באהבה

שנות הזעם. אירופה פסועה ומוכה, שמייה קודרים, דם ואש ותמורות עשן בכל מקום.

היהודים, כרגיל בכל דור ודור, היו הראשונים לסבול, אולם על אלה אני בוכייה, באשר לא היתה זו רדיפה ככל הרדיפות ולא שנאת ישראל גרידא, כי אם משאלה חיייתית של הגרועים באדם, חיות טרף בדמות אדם שביקשו להשמיד, להרוג ולאבד כל זכר ושריד לעם סגולה, ולשם כך הבעירו את אירופה כולה.

אף גורלה של העיירה באבוב שבגליציה, מקום מושבו של הרה"ק 'קדושת ציון', כמו גם בנו הוא רבנו ובני משפחתו, קהל עדתו וישיבתו הרמה, לא שפר עליה ומקומה לא נפקד מהגזירה הנוראה, והיא שתתה את כוס התרעלה עד תומה.

משפחת הברשטאט, אותה משפחת אצולה אליה נשאו הכל את מבטם בימים שבשגרה, ועל אחת כמה וכמה בימי זעם ועברה אלו, התפצלה בצוק העתים ונקרעה לגזרים.

הסב הגדול ה'קדושת ציון', בנסיון נואש להימלט מחר הצור שעינו פקוחה היתה ביותר על רבנים וכלי קודש, נס לעיר למברג, שם השיגה אותו יד הגרמנים ימ"ש והוא נעקד על קידוש ה' ביום ד' מנחם-אב תש"א. כלת הרבנית מרת בלומא רחל, וכן גם בנו של רבנו הילד מרדכי דוד ובתו הענטשע, ועל אף הם על המוקד והם קידשו שם שמים בעלותם בסערה השמימה כעולה תמימה.

מכל בני המשפחה נותרו רק שני אודים מוצלים מאש, הלא הם רבנו וילדו הגדול, לימים ממשיך דרכו, **הרה"ק ר' נפתלי צבי**, אשר עברו דרך חתחתים במשך שנות המלחמה, כשהם נסים על נפשם מאימת הנאצים ימ"ש ומשתפי הפעולה המקומיים במדינות אירופה, אשר ששו להניח את היד על היהודים שנואי נפשם ולהסגרים למות.

נסים גלויים אירעו להם במשך אותה תקופה, והם ראו עין בעין את יד ההשגחה העליונה העוספת אותם כאם רחומה ומצילה אותם מכל פגע, לעתים קרובות באופן פלאי ובלתי מובן בעליל, כפי התרחש בסיפור הבא.

היה זה במהלך מנוסתם, כאשר ניסו להבריח את גבול אחת המדינות באמצעות מברייחים מיומנים בעלי ניסיון רב בהברחת יהודים מבעד לקווי האויב, אולם להוותם נתפסו על חם והושלכו לבית המאסר המקומי בעיר ניימרק.

ביקש מפקד הכלא, אכזר מאין כמותו וידוע ברשעותו, לגלות את זהות מברייחי הגבול החומקים שוב ושוב מעונש וממשיכים להבריח תחת אפו דבר יום ביומו, ועתה כשנפלו לידיי האב ובנו, ראה לנכון לחקור אותם על כך ולהוציא מהם בכל דרך שהיא את זהותם. וכשמדובר במפקד ערץ וסדיסט שכזה, 'בכל דרך שהיא' זהו ניסוח מעורן לחקירה מלווה בעינויים קשים, הפחדות ואיומים ברמה שאין ביכולת בן אנוש לסבול.

אם כי לא היו המברייחים מבני ברית, אך בתור הכרת הטוב על מאמצם להבריח את רבנו ובנו, כמו גם בשל הסיכון שלקחו על עצמם למען הצלת אחינו בני ישראל מאימת הצורר בהזדמנויות שונות, גזר על עצמו רבנו שתיקה ולא אבה בשום אופן למסור את שמם למפקד, ויהי מה.

האיומים כמו חלפו ליד אוזנו, והעינויים, כך נראה, לא השפיעו עליו כלל ולא הניאו אותו מהחלטתו לנצור את לשונו בל מחר. עקשנותו ואכזריותו של המפקד נתקלו בחומה בצורה, בדמות עקרונותיו היצוקים בפלדה של רבנו. לצדו ניצב בנו ר' נפתלי, עיקש ואיתן

אף הוא בהחלטתו, לשונו נצורה ופיו חתום. בשלב מסוים נואש המפקד, אך חרון האף שהציף אותו לצד שנאת ישראל מושרשת בה ניהן, הביאו אותו להכריז במבט מזדה אימה: **'מחר תוצאו להורג!'**

היה זה בליל שבת קודש, ורבנו עורך אל שלחנו כביכול מסב הוא תחת גפנו ותאנתו בעיירת מכורתו באבוב, במחיצת חסידים ואנשי מעשה ובתקופה שאננה ללווה. לא ניכר היה במאום כי שוהה הוא במיצר, כל סעודתו מכילה פרוסת לחם קיבר ועליה קידש ובצע, היא היתה מנתו הראשונה וגם האחרונה, והכל בצל האיום הנורא של המפקד, המוות הקרב ובא. בדביקות עילאית ובהתלהבות אין קץ התפלל את תפילת קבלת שבת, רקד כדרכו בשמחה עצומה באמירת 'לכה דודי' והתלהט בערבית של שבת. 'קדשנו במצותיך...' הוא נסחף למחוזות נעלים, סמריים, אינו חש במאומה בכל המתרחש סביבו, 'שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך...' ולבו מתרומם, נישא אל על בקדושת השבת.

בסעודה הסב בניחוחת, פניו מאירות בזיו עליון והוא מפזם בנעימה ערבה את זמירות השבת, ולמתבונן הוא הצד אם יודמן למקום ידימה כי כתלי הכלא ותנאי המאסר אינם אלא דמיון, אשליה ותו לא.

אך להתעלם לא שייך, ואדרבה, אב הגדול ראה לנכון להכין את בנו הנכה רבני לקראת המצוה הנשגבה ביותר שיוזכה לקיים בחייו הקצרים, אותה מצוה אליה השתוקק התנא הקדוש רבי עקיבא כל ימיו עד שהתבטא: 'כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, בכל נפשך, אפילו נוסל את נפשך, אמרתי, מתי יבוא לידי ואקיימנו' (ברכות סא).

'בני אהובי' פנה לפתע האב אל בנו, 'בקשה אחת לי ממך, אולם מפעיר אני בך מראש כי תיענה לה'. הנהן הילד בראשו לאישור, מבין את גודל השעה. 'האם זכורים לך הריקודים ביום שמחת תורה' התעניין האב, 'אצל זקנך, אבי הקדוש ר' בן ציון?'

ודאי, זוכר היה, אך רבנו מבקש לחדר את השאלה, לברר דבר מה נוסף. 'אמור נא, האם נחקק בעצמותיך המחזה המרהיב, איך שהיה ניגש זקנך הקדוש לכל מצוה, בשמחה עצומה ובהודיה לה' יתברך על שזיכהו, החייהו וקיימו והיעלו לעשות מצוותיך' הוילד נענה בבטחה: 'ודאי, הדבר חקוק בלבי ולא יסור'.

עיני רבנו זלגו דמעות, קולו רעד בפנותו שוב לילדו. **'דע לך, הנחה לבני, כי עומדים אנו לזכות לקיים את אחת ממצוות התורה הקדושה, מצוה שאין לא אדם זוכה לקיים ואשר במשך דורות ייחלו גדולים וקדושים לקיימה'.** פני הילד, נימק והכים שהשגותיו למעלה מבני גילו וכל חפצו לעשות רצון קונו, אורו באחת. האכן? האם תינתן לו כעת ההדגמות נכונה נדירה שזכוז ומה?

'מחר מתכננים הרשעים להוציאנו להורג, רק משום שזכינו להיות יהודים' המשיך הרב בקול נרגש, נסער, **'זוכה יחידו לקדש שמו יתברך בעלותו על המוקד כעולה תמימה. מבקש אני ממך אפוא' קולו נשבר, 'הבטח לי שתקיים את המצוה המיוחדת הזו בשמחה!'**

העולם כולו, כך נדמה, עצר מלכת. פמליא של מעלה על המלאכים והשרפים, נראה, האזינו לשיחה הנוראה שבין האב לבנו, התבוננו בהכנה הנרגשת לקראת עקידתם על קידוש ה'.

'אכן כן, מבין אני היטב את משמעות הדבר' נשמע קולו של הילד, בוטח ומלא עוז, **'ומבטח אני לך, טאטע, כי אקיים את המצוה בשמחה שאין למעלה הימנה!'**

דומיה מלאת הוד שררה בחדר, שתיקה זועקת. אך פנה לבנו יקירו, 'גם את תראה שמענים אותי, מייסרים אותי ומכאיבים לי, אנא, אל תבכה! עליך לזכור כי כך רצון הבורא ברוך הוא, ואין להרהר אחר מידותיו אלא לקבל הכל באהבה!'

לילה מצמרר, מטלטל, עבר על האב ובנו. בסילודין הכינו עצמם לקראת המצוה הנוראה, מטהרים את לבם לפני עלייתם על המוקד ומטמיעים בלבם רגשות שמחה של ממש שבה הוודיה לאביהם שבשמים על אשר חבר בהם להיעקב על קדושת שמו יתברך.

בוקר השכם, עוד הם מתכוננים לבאות, ושליחי המפקד הופיעו וגררו אותם אל מפקד בית הכלא. 'סלומון הברשטאט' פנה אליו המפקד בפנים נוקשות, **'על עונך בהברחת הגבול, הנני קונס אותך בסך אלף זלוטי!...'**

כך, באורח נס וללא כל הסבר הגיוני לאשר אירע, ניצלו חייהם, למעשה ניצל עתידה של קהילת קודש באבוב. אך למרות שלא זכו לקדש שם שמים במוות, קידשוהו האב והבן בחייהם, כשמילותיו של האב מהדהדות לנצח בלב בנו הרה"ק ר' נפתלי. **'זכור, בני! אין אנו מהרהרים אחר מידותיו יתברך, אלא עלינו לקבל הכל באהבה!'**

ובחרת בחיים

גיליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק שביעי: רבינו בסאלי דרכו להחמיר

מן המחמירים בהלכה היה רבינו, וזאת בניגוד למנהג קהילות מרוקו שנהגו להקל בעניינים שונים בהם נחלקו הפוסקים. מעבר לפסיקותיו היומיומיות והכלליות נודעו במיוחד שני עניינים בהלכות מאכלות אסורות בהם יצא חוצץ כנגד מנהג מרוקו מקדמת דנא, וכל זאת למרות היותו צעיר לימים, ואלו הם: פולמוס החגבים ופולמוס נפיתת הריאה.

פולמוס החגבים ("אל זרד")

מאז ומקדם היה מנהגם של יהודי מרוקו, כאשר תקפה מכת ארבה את עריהם ושדתיהם, לתפוס מהחגבים המעופפים (המכונים בלשונם "אל-זרד") ולאכלם. בעיני רבינו לא מצא הדבר חן כבר מאז ילדותו שכן הבחין כי זקנו הקדוש נמנע מלאכלם וגם אין דעתו נוחה באוכלי החגבים.

"...שבקצת שנים שבאים הארבה לערי המערב והיא מכה גדולה לתבואה, וראיתי שפשטו ידיהם בני עמנו לאוכלם. ועמדתי על טעם אכילתם ואמרו כי קדמוניהם נהגו בהם היתר ואין בידם קבלה ששמו חגב אלא שראו שהיו אוכלין אות'. ובקשתי לידע מהראשונים שבדורינו עקרון של דברים. וקיימתי מקרא שכתוב זקניך ויאמרו לך ה' גדול דעה רב ועצום שלא היו בדורינו כמעט גדול ממנו בחכמה ובמנין הרב הגדול והקדוש מו' ור' אדוני זקני זצוק"ל וראיתי שלא היה אוכלם, ומקשה שינוי באוכל אותם, אלא שראיתי מעלים עין לאסור בהדיא, ולהיותי אז בשני הפעסות לא חקרת לדעת טעמו אלא אחזיתי מנהגו שלא לאכול..."

והנה הגיעה הבצורת של שנת תפ"א, ושוב ראה רבינו את הקהל נוהג היתר באכילת החגבים, משל היה זה דבר פשוט ומוסכם שאינו דורש כל תנאים הלכתיים. כעת התעורר רבינו לעמוד על טיבו של היתר, לתהות על קנקנו ולראות אם יש בו ממש.

"...ואחר עבור ימים דחל"ש אר"ע מעשה ובאה מכת הארבה עוד וראיתי שכל העולם אוכלים אותם כהיתר גמור. ושאלתי עוד מקצת זקנים שהיו מצויים אצל מורי הרב הנז' אם שמעו ממנו יסוד היתר זה, והגידו לי שאמר להם שמעולם לא פשטו ידיהם בהם לאוכלם אלא בשנת הרעב לא תקום צ"פ שהיה רעב גדול ופשטו ידיהם בהם, ומאז ועד עתה לא זזה ידיהם מהם. עוד שאלתי לאנשי המזרח אם נוהגים היתר במקומן במין זה ואמרו לי שהם להם כשאר רמשים ומעולם לא נשמע להם היתר בהם..."

המשך בשבוע הבא

פניני אור החיים

מקרא מועט המחזיק את המרובה

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זקב: (דברים א א)

בתחילת 'משנה תורה', חומש דברים, מפרש בפסוק בפרשטות היכן דיבר משה רבינו אל בני ישראל.

'בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרת ודי זקב'.

פירוט ארוך ומדויק כל כך. נראה כי המקרא אומר 'דרשני'!

בדרך רמז מפרש האור החיים הקדוש, אך שבמילים ספורות אלו לימד משה רבינו את בני ישראל את כללות יואת ה' ומידות ההגונות הצריכים להולכים בתורת ה', תשע מידות בסך הכל.

הדבר הראשון שצריך יהודי להציב לעצמו, לדבוק בדרכו של אברהם אבינו ע"ה.

אברהם אבינו היה היהודי הראשון בעולם. בעולם מלא עבודה זרה ניצב אברהם אבינו לבדו באמונתו וצדקת דרכו. חז"ל אמרים כי על כן הוא מכונה 'העברי' - שכל העולם מעבר אחד, והוא מעבר אחד.

זהו אם כן הכלל הראשון שיחיה אותו, והמרומו במילה הראשונה של פירוט המקומות בפסוק:

בעבר! בדרכו של אברהם העברי!

להתעורר לבד הוא הטוב ביותר

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זקב: (דברים א א)

יש הרבה אופנים בהם אדם מתעורר לשפר את מעשיו. לא אחת מתעורר אדם לתקן את דרכיו בעקבות אסון או תקופה קשה העוברת עליו. הוא חושב מדוע זימנה לו ההשגחה הפרטית קושי זה, ונותן אל לבו להיות יותר טוב מכאן ואילך.

אולם הטוב ביותר הוא, שאדם מתעורר בעצמו להיות טוב. בלי מלקות, ללא יסורים, פשוט נותן אל לבו לשפר את דרכו.

וכמאמר הגמרא במסכת ברכות: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי טובה מדרות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות. ומפרש רש"י: מדרות - לשון רידוי והכנעה, שאדם שם על לבו מאליו.

אומר האור החיים הקדוש, זה הכלל השני שמציב משה רבינו בפסוק הראשון של חומש דברים, בעבר

- 'הירדן', שיהיה 'מדרות' בלבו תמיד. טובה מדרות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות.

ענווה ראויה ומושלמת

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זקב: (דברים א א)

ממשיכים לפי דרכו של האור החיים הקדוש, שבמילים ספורות לימד משה רבינו את תשעת הכללים איך עלינו להתנהג.

בעבר. הירדן. במדבר - בערבה.

כשרצה רב יוסף להורות לרבא שיהיה שפל רוח ביותר, אמר לו את הפסוק "ומדבר מתנה", שהתורה ניתנה למי שמשים עצמו כ'מדבר'.

המדבר אין לו זהות משל עצמו. הוא מופקר לכל, וכולם דורכים עליו. ומכאן שהמדבר הוא סמל הענווה.

אתה רוצה לקנות קנייני תורה, תהיה עניו כ'מדבר'.

אך אין זה סוף פסוק. כאן מגיע הכלל הרביעי, להשלים את מידת הענווה.

הענוה צריכה להיות בדרך נאה ונכונה. הרמב"ם בהלכות דעות מטיב להגדיר זאת. תלמיד חכם לא ילך בקומה זקופה וגרון נטוי, אך גם לא יכפוף קומתו כבעלי חטוטרת

צריך להיות מאוזן. צריך שתהיה הענוה ערבה.

זה מרומז במילה "בערבה".

וגם מלשון ערבות. יאמר אדם, אם אראה מישהו שמתנהג שלא כשורה ואני יכול להשפיע עליו, מה לי לומר לו, הרי עלי להיות עניו...

אין זה נכון. תהיה עניו, אך אל תשכח את הערבות ההדדית של כלל ישראל 'ערבים כל ישראל זה לזה'.

אלו שני הדברים המורמזים במילה 'בערבה' הסמוכה למידת 'במדבר'. תהיה עניו כמדבר, אך בצורה ערבה ומבלי לשכוח את הערבות הכלל ישראלית.

אל תדחה את התשובה למחר

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זקב: (דברים א א)

ידועים דברי המשנה במסכת אבות 'שוב יום אחד לפני מיתתך'.

התנא קורא לאדם לשוב יום אחד לפני פטירתו. האם יודע

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

החסיד צהלתו בפניו

את שמי יהדות הונגריה בפרט והיהדות כולה בכלל, האירה דמותו של איש האלקים הרה"ק ר' משה מאיהעל בעל 'שמח משה' זיע"א. תלמידו המובהק של הרה"ק 'החזוה' מלובלין זיע"א, וממשיך דרכו בקודש.

עצם התקרבות הישמח משה לרבו מלובלין ובעקבות כך לדרך החסידות, כרוכה במעשה נפלא אשר לקחו בצדו, וכך היה מעשה.

קודם שבה הישמח משה לכדי החלטה להימנות על עדת החסידים ולהצטרף להולכים בדרך הבעל שם טוב ותלמידיו, כבר אז היה בן עלייה ובעל מדרגה משכמו ומעלה, ובכל מאודו תר אחר הדרך הנכונה והראויה עבורו בעבודת הבורא יתברך.

אודות דרך החסידים שמע, ואם כי מעלות וסגולות מסוימות שיוחסו לחסידים מצאו חן בעיניו עד מאוד, אולם קושיא אחת נטועה היתה בלבו, תמיהה ששמר בלבו אודות הנהגת החסידים להתהלך בשמחה תמידית.

הלא נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' א ס"ג) כי "ראוי לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג על חורבן בית המקדש", חשב לעצמו, ואם כן כיצד מתירים לאלו לעצמם להשרות על פניהם חיוך תמיד, לכאורה תוך התעלמות מוחלטת מאותה הלכה מפורשת?

בדרכו לברר את תמיהתו ולמצוא לה מענה, דרש באופן נפלא את דברי הגמרא (יומא לח, ב): "הבא ליטרה מסייעין אותו". לא נאמר כאן 'מסייעין אותו', כשהכוונה לקב"ה בלבד, אלא 'מסייעין אותו' - בלשון רבים, כביכול אף הצדיקים שבדור יש בידם לסייע ולעזור לאותו הבא ליטרה ולבקש את קרבת אלוהיו.

בהתאם להבנה זו, תועיד את פניו את החזוה מלובלין, אותו רבי חסידי אודותיו שמע כה רבות, כשהוא מפיל תחינתו לפני אביו שבשמים כי ייתן בלב הצדיק את התבונה ובפיו את מענה הלשון כדי לסייע בעדו להבין את הנהגת החסידים ולקרבו לדרך האמת.

אך דרך האברך הקדוש על מפתן דלתו של החזוה, והנה הוא נכח לראות בחוש את עיניו הצופיות והטהורות של הרבי.

'אמור נא, אברך, מדוע פניך כחושות והצער ניכר בהן?' פנה אליו החזוה, 'אמת שנפסק כי על כל ירא ה' להיות מצר ודואג על החורבן, אולם כבר אמר החכם (חובות הלבבות שער הפרישות שער ט) כי הפרוש - צהלתו בפניו ודאגתו בלבו'.

'האמן לי' המשיך החזוה ושיתף את האברך הנדהם מרוח הקודש הברורה שניבטה לנגד עיניו, 'גם אנחנו אומרים תיקון חצות בדמעות שליש, בבכי תמרורים ובקול נהי, אולם עם כל זאת אנו עושים זאת בשמחה! וכאן נשא הרבי משל נפלא, כפי ששמע מפי רבו הגדול הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע.

משל למלך בשר ודם, אשר בצוק העתים נפל בשבי ונלקח על ידי שוביו בדרך תחתית

רצופה ייסורים והשפלה. בדרכם, עצרו הללו להתאכסן יחד עם המלך השבוי אצל אחד מאוהבי המלך הנמנה על הקרובים אליו ביותר. 'היה האוהב מבכה את המצב הנורא, ממרר בבכי לנוכח מלכו האהוב המושפל עד עפר' המתיק החזוה, 'אולם נקל לשער עד כמה - למרות הכל - היתה שמחתו עצומה על כך שזכה לארח את המלך הגדול בביתו!'

'כן הדבר אצלנו' גילה הרבי מכבשונו של עולם והפתיע בשנית את האברך הקדוש, 'השכינה הלא שרויה אצלנו. ואם כי היה מן הראוי להימנע מלגלות זאת, שהרי כבר נאמר (מיכה ו, ח): 'הִצַּנְעַ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲלֵמָּה הָיוּ וְאֵמָּה הָיוּ' חֲזַל כִּי לִיטְהָר מִסִּיעֵיךָ אוֹתוֹ, אִם כֵּן מוֹטֵל עָלֶיךָ לִסְעֵי בַעֲדָךְ'.

כך נוצר קשר איתן בין הרבי לאחד מגדולי תלמידיו, אשר לימים זרחה שמשו ויצא שמעו וטיבו, אלפים נהרו אליו ושתו בצמא מבארו הזכה.

הרה"ק בעל 'ייטב לב' זיע"א - נכדו של בעל המעשה הישמח משה, הוסיף ודרש בדרך זו את לשון הפסוק (איכה ב, ט): "קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה'". 'רוני' היינו נהי וקניה, אולם לשון זו מורה גם על רינה ושמחה. וזאת למה? משום שאף אם יש לשפוך לב כמים עקב החורבן הנורא, מכל מקום הלא אנו 'נוכח פני ה', ואין דבר יותר משמח מזה.

בפרשתנו מדבר משה רבינו לעם ישראל בדברים נפלאים, דברי פרידה שיש בהם תוכחה גלויה עם אהבה מסותרת, דברי אוהב, משה רבינו הרועה הנאמן מוכיח את עם ישראל בדברי חן, בדברים של אהבה ודברי טעם.

אבל רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א אומר שבדברים הראשונים שנאמרו כאן, בא משה רבינו ללמד את עם ישראל מידות הגונות, כללי התנהגות ביראת ואהבת ה'.

ואחד מהדברים נרמזים במילים 'בין פארן ובין תפל' (א, א), שבאים לרמוז על מאמר ה'חובות הלבבות' (שער הפרישות שער ט) 'הפרוש צהלתו בפניו ודאגתו בלבו', והוא מה שרמז באומרו 'בין פארן ובין תופל'.

כנגד צהלתו בפניו אמר 'בין פארן' לשון 'פאר' הפך עצבון שהוא פנים רעות,

וכנגד עצבון הלב אמר 'ובין תופל' שלא יהיה לבו ערוב עליו ויתעצב אל לבו מפתח שמא עבר את פי ה' בלא ידיעה בגדולות או בקטנות, או שמא מיעט בעבודה ממה שצריך עשות.

בדברים אלו מלמדנו רבנו ה'אור החיים' את ההנהגה הנכונה לכל יהודי, בכל מצב ובכל עת בחיים, אולם על אחת כמה וכמה שהדבר נוגע דווקא לתקופה זו של בין המצרים ולימי האבל על חורבן בית המקדש.

אין ספק שעל כל אדם להתאבל, לקונן ולהתמלא יגון ושבך על חורבן בית מקדשנו ותפארתנו, על גלות השכינה ועל שחרנו מאז

את עבודת הקרבנות ושיר הלויים, לחם הפנים והמנורה ועוד.

לא זו בלבד, אלא כאמרתו החרפה של הרה"ק השרף מקאצק זיע"א שנשאל אודות דברי השלחן ערוך: 'ראוי לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג על חורבן בית המקדש', ומה יעשה אדם שאינו ירא שמים? האם עליו לא מוטל להתאבל? ועל כך השיב השרף במשפט קצר ונוקב עד תהום: על אדם כזה - להתאבל על החורבן הפרטי שלו!

בהחלט יש לכל אחד לדאוג, להצטער ולבכות את המצב, הן ברמת הכלל והן ברמת הפרט. אולם יחד עם זאת עלינו לזכור כי אבינו שבשמים עמנו, השכינה מלווה אותנו על כל צעד ושעל, וזו בלבד סיבה לשמחה תמידית ולקיום ההנהגה: 'צהלתו בפניו'.

תלמידו של רבינו ה'אור החיים' הקדוש - רבי משה כנפו זצ"ל, שכתב את דרשותיו בספר 'מאור החיים', כותב, שמשו רבינו ציוה לישראל שיש לאדם להראות פניו עם כולם מאירות, וזהו כוונת התנא (אבות פ"א מט"ו): 'הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות'. וגם אם יש לו יגון או יהיה לו בלבו ובפרט יגון של עבירות שאדם עושה אותם. זהו שרומז 'בין פארן ובין תפל', פארן לשון פאר, ובין תפל ר"ל תפל כמו שאמר הכתוב (איוב ו, י) 'היאכל תפל מבלי מלח'.

צריך לאחוז במידות הללו בדרך הנכונה והראויה.

המשגיח הנודע, הגאון החסיד רבי גד'ל אייזר זצ"ל, עבר את השואה וסבל סבל רב, ועם כל זאת תמיד ראוהו עם חיוך על הפנים, ותמיד היה בשמחה אפילו בעמק הבכא. וכך מספר רבי יוסף דז'לובסקי שהיה תלמידו עוד לפני השואה: בהגיענו לשערי בוכנוולד תשושים ועייפים סובלים ומרוטים כבר היה סוף המלחמה, היה זה לילה אפל ופתאום נרעשתי בפגשי בדמותו של מורי ורבי ר' גד'ל שזה עתה הגיע. ר' גד'ל הכירני והושיט לי את ידו הכחושה, ובאלם ללא קול עמדתי לפניו לרגעים אחדים וצעקתי, רבי במה אפשר להתחזק בשעה זו? - הוא פנה עמי לצדדים ושלף מנעלו את ספר 'חובות הלבבות', פתח בשער אהבת ה' (פרק א) והגיש למראה עיני את המובא שם: 'על אחד מן החסידים שהיה קם בלילה ואומר, אלקי הרעבתני, וערום עזבתני, ובמחשכי לילה הושבתני, ועוון וגודלך הורתני, ואם תשרפני באש לא אוסיף כי אם לאהבה אותך ולשמחה בך'. קראתי את הכתוב, והוא הביט עלי ברחמים, ביטא את המילים בקול 'הרעבתני, ערום עזבתני, תשרפני, מה אומר החסיד בעת כזאת? לא אוסיף כי אם לאהבה אותך בשמחה רבה', לזה רק יהודי יכול להגיע לדרגה זאת, 'משכני אחרין נרצח' באהבה ובשמחת לב אמיתית. נאה דורש ונאה מקיים (עזרי מעם ה' ח"ג פ' צו).

אדם מתי יזמו האחרון?

אלא זו הכוונה: תשוב בתשובה היום! כל יום! אם ישוב אדם בתשובה היום מחשש שמא זה יזמו האחרון, נמצא כל ימיו בתשובה.

אומר האור החיים הקדוש, זה הכלל הבא, החמישי, שמרמז כאן משה רבינו.

‘מול סוף’.

הבט אל מול הסוף.

כל ימיו יהיו אל מול ענינו ‘סוף אדם’ ותכליתו.

כלפי חוץ שמחה ואושר, ובפנים רצינות ודאגה

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן ויחצרת ודי זהב: (דברים א א)

ישנה הגדרה נפלאה של בעל חובת הלבבות, וכך הוא כותב: הפרוש (אדם שפורש מהבלי העולם) צהלתו בפניו ודאגתו בלבו.

זו הדרך המיוחדת. מבפנים הוא חושש ודואג שמא עבר חלילה את פי ה' בשגגה, או שלא עבד את ה' כראוי. הוא לא רגוע בתוכו.

אך כלפי חוץ צהלתו בפניו. ארשת פניו שמחה ומלאת חדווה.

אומר האור החיים הקדוש, כאן הגענו לכלל השישי והשביעי.

‘בין פארן, ובין תפל’.

‘פארן’ הוא לשון פאר, צהלתו בפניו. הפוך מפנים רעות ונעצבות.

ותופל – הוא ההיפך מ‘פארן’, זה הלב הדואג בפנים, מחשש שמא עבר את פי ה', או שמא מיעט בעבודה מכפי שצריך.

ללמוד תורה ולהסתפק במועט

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן ויחצרת ודי זהב: (דברים א א)

תשע מעלות מעיים בפסוק הראשון של חומש דברים, כפי שמבאר האור החיים הקדוש, והשלושה האחרונים מרומזים במילים: ‘לבן, ויחצרת, ודי זהב’.

לבן – הוא הלב הטהור ונקי.

לב טהור מקבל האדם על ידי שמרתיק מעצמו את המידות הרעות, שנאת הבריות, קנאה, תחרות ושנאה. כך רוכש האדם לב טהור ונקי, וכפי שמבקש דוד המלך ‘לב טהור ברא לי אלוקים’.

המידה השמינית היא:

‘וחרצות’ – לשקוד על דלתות בתי המדרש, לימוד תורה בקביעות, בחצרות ה’.

והמידה התשיעית היא ‘די זהב’ – לא להיות להוט אחרי הבלי העולם הזה, שכל ההולך אחר תאות לבו בטל הוא מעבודת ה'. מה שצריך צריך, ומה שלא צריך – להתרגל לומר ‘די להוב’.

וניתן גם לפרש ‘די – זהב’, שכל מה שיש לאדם, ואפילו מעט, יהיה בעיניו כאילו יש אוצרות זהב. וכמאמר המשנה ‘איוהו עשיר? – השמח בחלקו’.

כך יוכל להיות לבו פנוי לעבודה העליונה היא עבודת ה' אלוקים חיים.

בשום אופן לשלם בחירותי על מעשיו הפליליים של שכני הגוי. שמע הרב את דברי היהודי ואמר לו: עצתי לך נתונה שתרוץ מהר לביתך ותביא הנה את כל הכסף, וכך לא ימצאו כלום בחיפוש שיעשו בביתך.

רץ היהודי כל עוד נפשו לביתו, הביא את צרור הכסף הרב ונתן אותו לרב. או אז אמר לו רבי אליהו חיים: כעת אני יכול לומר לך שהכסף אינו מזויף, לא מינייה ולא מקצתיה, זהו כסף כשר וטוב העובר לסוחר, אבל דע לך שאסור לקחת דבר שאינו שייך לך! קרא רבי אליהו חיים לגוי והחזיר לו את מרבית כספו, כל אותו הסכום שהיהודי עדיין לא הספיק לבזבז.

המגיד הירושלמי, הגאון רבי בן ציון יאדלר זצ"ל, מספר בספר זכרונותיו ‘בטוב ירושלים’ (עמוד שנה): זכרונות מעשה, כשאמי מורתי, הצדקנית מרת מלכה ע"ה, היתה מוכרת קמח לאפיה, כשר לפסח, היה בירושלים אופה אחד, שמלבד עיסוקו במלאכת האפייה היה עוסק גם במכירת חלב, ואותו אופה היה חייב לאמי סכום כסף גדול של עשרים נפוליון תמורת הקמח שסיפקה לו, אלא שהוא סירב לשלם.

מאחר ואותו אופה היה איש אלים, ואיש לא הצליח להציל עשוק מיד עושקו, פנתה אמי להגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים, וסיפרה לו את כל מעשיו של האופה המתאכזר עליה ומסרב לשלם לה את חובו. שמע רבי שמואל את טענותיה, הזמין אליה את האופה ופנה אליה בתקיפות: מדוע אינך רוצה לשלם את שלושים הנפוליון שאתה חייב לה עבור הקמח?

התחיל האופה לצעוק חמס: שקרנית היא זו! אין אני חייב לה אלא עשרים נפוליון ואין היא מעזה לתבוע ממני שלושים נפוליון. שמע רבי שמואל ואמר לו: עשרים נפוליון אתה מודה שהנך חייב לאשה אומללה זו, ובכן, הנני נותן לך זמן מוגבל עד יום המחר, בשעה זו ובמקום זה, שתביא את הכסף במלואו.

למחרת לא בא האופה בשעה שסיכמו. לא נרתע רבי שמואל סלנט ממנו ושלח לומר לו: דע לך כי מעולם לא התחלתי בענין שלא סיימתי, ואף את העניין הזה אשלים על הצד היותר טוב, ובכן, אם אינך מביא את הכסף תיכף ומיד אשלח להכריז בכל ירושלים שסחורתך אסורה לחלוטין וכן שאסור לצרף אותך לכל דבר שבקדושה. אך שמע האופה את דברי הרב החדים והנחרצים, ומיד הופיע עם הכסף בשלמותו.

על הפסוק בפרשתנו (א טו): **וְאֶצְנֶה אֶת שְׁפָטֶיכֶם בְּעֵת הַהוּא לְאֹמֹר שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפָטֶתֶם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אֲחִיו וּבֵין גֵּר, מִפְּרֶשׁ רִבֵּינוּ הָאִוֹר הַחַיִּים הַקְדוּשׁ זִיע"א, שְׁכוּנַת הַפְּסוּק בְּאוֹמְרוֹ ‘לְאֹמֹר’ הִיא שִׁישׁ כָּאֵן צִיּוּי לְשׁוֹפְטִים, שִׁישׁ פְּעָמִים שְׁעָלֵיהֶם ‘לְאֹמֹר’ אֵת הַטַּעֲנוֹת שִׁישׁ בְּדִין תּוֹרָה שְׁהוּבָה לְפָנֵיהֶם, וְהוּא כְּמוֹ שִׁמְסוּפֶר בְּתַלְמוּד הִירוּשָׁלַיִם (סנהדרין פ"ג ה"ח), שֶׁרֵב הוֹנָא בְּרֵאוֹתוֹ טַעֲנָה שִׁיכּוֹל אֶחָד הַצַּדִּיקִים לְטַעוֹן, וְהוּא אִינוּ יוֹדֵעַ לְטַעוֹן זֹאת, הִיָּה רֵב הוֹנָא עֲצָמוֹ טוֹעֵן זֹאת עֲבוּרוֹ וּמִלְמַד אוֹתוֹ טַעֲנָה זֹו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי לא ח) ‘פֶּתַח פִּיךָ לָאֵלִים’. וְהוּא מֵה שֶׁרָמַז בְּתִיבַת ‘לְאֹמֹר’, כִּי עָלֵיו לְאֹמֹר, לְבַל תִּהְיֶה הָאֲמִתָּה נֶעְדֶּרֶת וּשְׁפוֹט צֶדֶק.**

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

פתח פיך לאילם

הגאון רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל, רבה של העיר לודז', היה ידוע בפקחותו הגדולה. פעם אחת בא אליו גוי וסיפר לו שבימי מרד הפולנים נגד הרוסים הוא שימש כגזבר של המרד, ולאחר המרד נשאר בידו סכום גדול של כעשרים אלף רובל, מכיון שלא היה יכול לסחור עם הכסף, הוא בחר להחביא אותו במרתף ביתו כשהוא יורד מפעם לפעם בכדי להשתעשע עם הכסף ולבדוק אם זה אכן נמצא. לפני כמה ימים, כשירד למרתף, נבהל לראות שהכסף אינו נמצא, וככל שהוא ניסה לחפש אחריו לא עלתה בידו, ומאז חייו אינם חיים. מבקש הוא איפוא מהרב שיואל בחכמתו לעמוד לימינו ולעזור לו למצוא את הכסף.

התעניין הרב: האם אתה חושד במישהו? האם יש לך קצה חוט או השערה כלשהיא היכן ייתכן שהכסף נמצא או ידו של מי היתה במעל. השיב הגוי: הנה שכני היהודי, נגר עני ואביון, שעד כה בקושי היה מצליח לפרנס את משפחתו, התחיל לפתע לנהוג כאחד העשירים. מבזבז הוא ממון רב על ימין ועל שמאל, קונה הוא בגדים יפים וכלים נאים, וכל הליכותיו כאחד הגבירים אשר בארץ.

המשיך הגוי וסיפר: שאלתי, מנין לך הכסף, והוא השיב לי שדודו, עשיר מופלג מאנגליה הרחוקה, מת ללא ילדים והוא השאיר לו את כל כספו בירושה. הפלא הוא שמעולם לא שמענו ממנו על דוד עשיר וערירי מאנגליה, וגם קשה לתאר שסכום כסף ענק שכזה הגיע אליו מבלי שהוא נסע לאנגליה בכדי לקבל את הירושה.

נענה הרב ואמר לגוי: שוב לביתך ואל תאמר לאיש כי שוחחת עמי. מיד עם צאת הגוי יצא שליחו של הרב וקרא ליהודי הנגר. משנכנס הנגר לחדרו של הרב, פתח רבי אליהו חיים ואמר: שמעו שמעתי עליך כי עלית לגדולה והתעשרת, כיצד ייתכן שלא באת אלי בכדי לתרום עבור עניי העיר שאני עוסק לאסוף צדקה עבורם? אדרבה, נענה הנגר ואמר בהתלהבות: מוכן אני לתת לצדקה ככל אשר ישית עלי הרב. שמח הרב מאוד והחל לגלגל עימו בכל נושא הירושה. התעניין הרב: האם אמת הוא הדבר שדודך היה עשיר מופלג? בוודאי, נענה היהודי. המשיך הרב ושאל: וכי דודך לא השאיר עוד קרובים חוץ ממך עד שכל הירושה הגיעה רק אליך, הלא דבר הוא?! הנגר התחיל לגמגם בלשונו, והרב הרגיש תיכף כי הענין אינו זך טהור.

לפתע הרצינו פניו של רבי אליהו חיים והוא לחש ליהודי בשקט: עליך לדעת כי קראתי לך רק בכדי להצילך מאסון כבד! מספרים בסודי סודות כי הכסף שבו אתה משלם בחנויות הוא כסף מזויף, ולפי השמועות שהגיעו לאזני, המשטרה מבקשת לתפוס אותך על חם, או לערוך חיפוש יסודי בביתך, ונמצאת יושב על כך במאסר שנים רבות.

נבהל היהודי ואמר לרב: אספר לרב גופא דעובדא: לא דוד עשיר מאנגליה יש כאן ולא ירושה יש כאן. האמת היא שאני מתגורר בבית אחד משותף עם גוי, ואת הכסף מצאתי במרתף הבית. הרים היהודי את קולו בהתרגשות ואמר: וכי מי היה יכול להעלות על הדעת כי הגוי עוסק בזיוף כספים? אין אמונה בגויים! לא אסכים

מתיבתא אור החיים

(ה) 'ויכו את רפאים בעשתרות קרנים', וביהושע (יז טו) 'ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים'. ולכן יאמר הכתוב בגבול מואב ועמון כי לרפאים יחשב, והמואבים והעמונים הם ששנו להם שמות אחרים 'אמים' ו'זמזומים'. עכ"ל. נמצא שעמון ומואב היו להם אמנם ארצות משלהם, שהם נכללים יחד עם אדום בארצות קיני קנזי וקדמוני שהבטיח ה' לאברהם, אלא שהם סיפחו לעצמם גם חלק מארץ הרפאים, דהיינו אותו חלק שהיה בידי האמים והזמזומים (וראה במדבר כא ח שער היתה עיר במואב), וכיון שכבשו בני לוט נעשו כשאר מדינות קיני קנזי וקדמוני שאין מותרים לישראל אלא לעתיד לבוא. אמנם שאר הרפאים שלא נכבשו בידי עמון ומואב, והם ארץ עוג או אלו הנזכרים ביהושע (ראה להלן ג יג), ניתנו לישראל מיד.

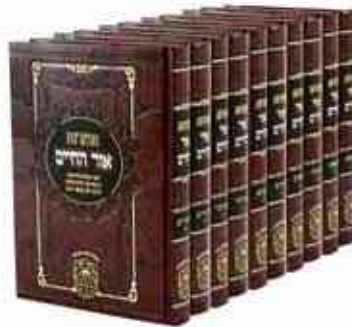
ואפשר שלזה נתכוון רבינו בפרשת לך לך (בראשית טו יח): כי עיקר הנתינה היא העתידה שיבואו יחד השלשה ועמהם הנותר מהשבעה אומות, ותקפוץ פיה עולה בראות שבועת ה', וסימן לדבר נתינת הארבעה מלכים אשר נתן ה' לאברהם, שלשה כנגד קיני וקנזי וקדמוני, והרביעי תדעל מלך גוים רמז אל התאספות האומות הנשארים מהשבעה הראשונים. וכן כתב בפרשת בשלח (שמות טו טו): 'אז נבהלו' וגו', אומרו 'אז', לומר כי אינו בזמן שדיבר בו עד עתה, שהוא זמן של הנכנסים לארץ, אלא על זמן ביאת גואלנו, ולזה אמר 'אז נבהלו' אלופי אדום, וכן הוא אומר (במדבר כד יח) 'והיה אדום ירשה', גם אז יחול זמן לזכות במואב ועמון, ולזה אמר 'אילי מואב יאחזמו רעד' וכו', ואז גם כן נזכה בכל הנשאר מהכנעני, והוא אומרו 'נמוגו כל יושבי כנען'. עכ"ל. ונראה שכוונתו שמלבד מה שיזכו בארצות קיני קנזי וקדמוני, יזכו גם כן באותם החלקים מהז' אומות שנפלו בידי בני לוט ולא הורשינו לזכות בהם עד עת בוא הגואל.

לומר שארצם של הרפאים ניתנה ביד בני לוט, הלא ארץ הרפאים היא מאותם הז' שניתנו לישראל מיד ולא לעתיד לבוא, ובבני לוט הרי גם נאמר 'כי לא אתן לך מארצו'. ומכאן קושיא זו הוכיח רבינו להלן (ג יג) שלדברי הספרי אין ארץ עוג נחשבת רפאים. והביאור בדבר הוא כמו שכתב הרמב"ן וז"ל: כי בעבור שאמר הקב"ה למשה אל תצר את מואב כי אני נתתי לבני לוט את ער ירושה, יספר הכתוב כי הארץ ראוייה לזרע אברהם לולי שנתנה לבני לוט. ואמר כי הארץ ההיא ישבו בה מעולם עם גדול ורם כענקים, ולכן יקראו אותם המואבים 'אמים' לגודל האימה אשר יטילו על רואיהם, והנה ה' עשה נס לבני לוט לכבוד אברהם ויכלו להם וירשו מפניהם, ואין ראוי לגזול מהם הארץ אשר נתן ה' להם במעשה נס. וכן אמר עוד בבני עמון שהיא מארץ רפאים (פסוק כ), כי גם היא היתה של רפאים בתחלה. 'והעמונים יקראו להם זמזומים', מלשון 'זממו אל תפק' (תהלים קמ ט) וכו'. והנה ארץ רפאים היתה גדולה מאד, ולקחו מהם מואב ולקחו מהם בני עמון, ונשארה ממנה לרפאים עצמם, כי עוג היושב בעשתרות מהם כמו שאמר (בראשית יד

כתב רבינו (דברים ב יא): **רפאים יחשבו וגו' צריך לדעת לאיזה ענין מודיענו הכתוב שהרפאים יחשבו וגו', ונראה כי לפי שבעמים אשר אמר ה' לאברהם לתת לנו (בראשית טו יח) הזכיר הרפאים שהוא אחד מעשרה, והודיע הכתוב כי ער שנתן ירושה לבני לוט היא הרפאים אשר אמר ה' לאברהם, והוא אומרו האמים לפנים ישבו בה וגו', ופי' לפנים הוא קודם שכרת ה' ברית עם אברהם, והכוונה בזה שתעמוד לזכותינו:**

הנה דעת רבינו בפשטות שהכתוב משמיענו שארץ זו בכלל הרפאים אשר אמר ה' לאברהם, וכן כתב לגבי ארץ בני עמון (להלן פסוק כ), והיינו שעמון ומואב נטלו מן האמים והזמזומים את ארצם, והם היו בכלל הרפאים, ולכן לעתיד לבוא תינתן ארץ זו לבני ישראל. וכע"ז כתב הרמב"ן שכל אלו הארצות היו מקדם של הרפאים, והן היו בכלל דברי ה' לאברהם, ואם כי ראויות הנה לבני ישראל, עתה עדיין לא רצה ה' שיטלו הארצות מהם. אמנם דעת רש"י דדוקא ארץ עוג שנאמר עליה 'ההוא יקרא ארץ רפאים', היא בכלל רפאים שאמר ה' לאברהם, משא"כ ארצות עמון ומואב. ורבינו הביא דעתו להלן (פסוק כ), וחלק על דבריו. גם הביא רבינו דברי הספרי שארץ סיחון ועוג לא היו בכלל השבועה, וכן הביא לעיל (א ח). ובהמשך ביאר דגם לדברי הספרי אפשר לומר שארץ סיחון ועוג היו בכלל השבועה, אלא שלא ניתנו לישוב ולדור בהם כשאר ארץ ישראל, אלא רק לכיבוש ולשלל.

ולכאורה דברי רבינו צ"ב, דאין יתכן לומר שארץ ער של בני לוט היא ארץ רפאים שהבטיח ה' לאברהם, הלא לדעת רבי יהודה (ב"ב נז.) קיני קנזי וקדמוני הם אדום עמון ומואב, וסתם רבינו כשיטתו בכמה מקומות (בראשית טו יח, במדבר כד יז, להלן ג יג), וא"כ עמון ומואב שהם מבני לוט אינם בכלל השבעה אלא בכלל השלשה, ואין אפשר

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או בנדרים פלוס - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

גדולים צדיקים

לכב' עלון ובחרת בחיים.

מעשה מופלא שזכיתי לו וקיבלתי על עצמי לפרסם בזכות רבינו האור החיים. זה למעלה מ-15 שנה שאני שומר על תפילה קבועה במניין, גם במחיר נסיעות ארוכות ואף באמצע הלילה. נוסף על כך, אני משתדל ללמוד מדי יום בספר "אור החיים" הקדוש. לפני זמן מה, נקלעתי לסיטואציה מורכבת שלא באשמת. לצערי, הוחלט על העברתי למעצר מידי למשך 14 יום. רגע לפני ההחלטה, התקיים מניין לתפילת מנחה. אף שהלב היה טרוד - בחרתי להתפלל. דקות לאחר מכן - הובא גזר הדין. במקום המעצר חיפשתי ספר "אור החיים" ומניין. למניין לא זכיתי, אך אחר חיפוש מצאתי ספר אור החיים הקדוש. התחלתי ללמוד ובכיתי לה' שירחם עלי בכח ובזכות הצדיק. ואן קרה הלא יאומן, כעבור כחצי שעה - הפתעה גמורה: קראו בשמי ובישרו לי - אתה משוחרר. זכותו של הצדיק הגנה עלי.

בברכה
ד.ח.

מחברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת דברים תש"פ
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון ל"ט
פר' דברים
תשפ"ז

עשו מואב ועמון כנגד סיחון ועוג

בני עשו

משה רבנו עומד ומונה בפני בני ישראל את הדרך שעברו במדבר, ואת מה שארע בעוברים סמוך לארץ אדום, מואב ועמון, והמלחמות עם סיחון ועוג.

וכך ציוה הקב"ה את משה רבנו (דברים ב ב-ו): 'ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד. אל תתגורו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר'.

אף שהמעשה עם אדום כבר נאמר בפרשת חוקת, אבל יש כאן תוספת דברים, שהקב"ה הודיע להם שבני עשו ייראו מהם, ואת הציווי 'ונשמרתם מאד'.

'וייראו מכם ונשמרתם מאד' - דהיינו בני עשו יפחדו מכם, אולם עדיין צריכים אתם להשמר מאד. ומבאר רש"י, שהשמירה הנצרכת היא מה שנאמר: 'אל תתגורו בם'.

ונשמרתם מאד

ויש לבאר בזה ביאור נפלא: מפני מה 'ונשמרתם מאד' - משום 'וייראו מכם'.

מצינו שיעקב אבינו התפלל כשיצא לקראת עשו (בראשית לב יב): 'הצילני נא מיד אחי מיד עשו, ויש לבאר מה כוונתו במה שאמר 'מיד אחי' וחזר וכפל 'מיד עשו', וכי היה ליעקב אח נוסף שהוא לא עשו?

אלא יעקב התפלל על שני דברים, 'מיד עשו' - שלא יהרגנו, ועוד הוסיף בתפילתו שהקב"ה יצילנו ממצב שעשו יתנהג אתו כאח, כחבר. והקדים את ה'אחי' עוד לפני 'עשו', כי כמו שעשו מתנהג זה אמנם גרוע ביותר, כמו שנאמר בו 'ועל חרבך תחיה' אבל 'מיד אחי' אין גרוע ממנו.

זהו שאמר הקב"ה למשה, בני עשו יפחדו מכם ולכן צריכים אתם להישמר ביותר שהם לא ישפיעו עליכם מדרכיהם. וכן הוא תמיד במשך הדורות, כאשר ישראל התערבו בין האומות כשהיהודים הרגישו קרובים לגוים, הקב"ה היה צריך להביא עליהם את המצב של 'מיד עשו', כדי שלא יהיה 'מיד אחי'. וכך יהיה סכנה גשמית בגופים ולא סכנה רוחנית לנשמות.

גם במואב מצינו כן, שהרי נאמר 'ויגר מואב מפני בני ישראל' ולבסוף מואב התקרבו לישראל על יד עצתו של בלעם, והחטיאו את ישראל. הנה שמפני הפחד שרצו לקללם ולהשמידם לא עלתה בדם, אבל כשהתקרבו לישראל, בזה הצליחו לגרום נזק גדול. ולכן אומר להם משה, אמנם עשו יראים מכם, אבל הזהרו שלא תתקרבו אצלם - 'ונשמרתם מאד'.

חודשי השנה

הבן איש חי (שנה ראשונה פרשת דברים) מבאר על פי מה שנאמר בזוהר, שיעקב אבינו נטל לחלק את החודשים: ניסן אייר סיון, ואילו עשו נטל לחלקו: תמוז אב אלול. אך יעקב אבינו נתגבר עליו ולקח

את חודש אלול, ונשארו בידיו רק תמוז ואב. ולכן בחדשים אלו הגיעו לישראל פגעים רבים וחורבנות רבים, מפני שעשו שולט בחודשים אלו. אך לעתיד לבוא, יטלו ישראל מעשו אף את שני החודשים הללו, והם יתהפכו להיות ימים טובים לישראל.

כתבו **המקובלים** שקליפת עשו תיפול בזמן שיעקב אבינו יקח ממנו את האות וא"ו שנמצאת בסוף המלה 'עשו', ואז יישארו רק עי"ן ושי"ן, וזהו מה שכתוב (ישעיה נ ט): 'עש יאכלם'.

וזה מה שאמר: 'אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו' - עכשיו אתם באים ולוקחים את חודש אלול שתחילתו היה שייך לעשו, 'וייראו מכם' - בחודש הזה באמת יש פחד גדול, ולכן 'ונשמרתם מאד' כמבואר במדרש ש'טוב מאד' זהו יצר הרע, כדי שלא תתגבר קליפת אדום שהיא אותיות אדם. אבל אל תתגורו ליקח מהם עוד 'כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל' - עד שתתגברו במעשים טובים ותוכלו לקחת מהם, כי מדרך כף רגל הוא רמז לאות וא"ו שהיא רגל, והיא סוף שמו של עשו, כמו שנתבאר.

שעיר ואדום

והנה בפשטות נראה, שהאומה שהזכיר הכתוב: 'אחיכם בני עשו היושבים בשעיר' היינו אדום, כפי המובא בפרשת חקת: 'וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגו' נעברה נא בארצך לא נעבור בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר'. ואדום עונה: 'לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך. ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה, ויש ישראל מעליו'.

אך **הרשב"ם** מבאר, שבני שעיר אין הם בני אדום, מאחר שמבואר בהמשך הפסוקים כשמשה פונה לסיחון ומבקש ממנו לעבור בארצו, ביקש (כח-טט): 'אוכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי' ושתיית רק אעברה ברגלי, ומוסיף ואומר לו: 'כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר'. ואילו פרשת חוקת מבואר שמלך אדום יצא לקראתם בחרב ונטו מעליו, ואם כן איך יתכן שבני שעיר שמכרו מאכל ומשתה לישראל הם אדום שיצאו בחרב לקראת ישראל.

אך המעתיק של דברי הרשב"ם חלק על דבריו, שאלו הן בני עשו שיושבים בשעיר כי לא מצאנו שום יישוב בהר שעיר חוץ מאדום של עשו. ומה שכתוב שהם יצאו בעם כבד וביד חזקה, הכוונה שלא נתנו להם לעבור דרך ארצם, אבל ברגע שישאל נטו מעליהם היו אנשים מאדום שמכרו לישראל לחם ומים. וכן הוא **ברש"י** ו**באבן עזרא**, שמדובר בבני עשו, כמבואר בפרשת חוקת.

לולא חטאו היו עוברים דרך ארץ אדום

והנה כתב רש"י פעמיים בפרשה זו, שולולא החטא של בני ישראל, היו עוברים דרך ארץ אדום: 'ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף' פירש רש"י, אני אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ

אדום לצד צפון, דהיינו שכשישראל מגיעים מהמדבר מצד ים סוף, ארץ אדום נמצא למעלה מהם, וכשהם חוצים אותה לצד צפון, היו נכנסים לארץ, אך כיון שקלקלתם גרמתם לכם עיכוב.

גם בהמשך 'ונפן וניסע המדברה' חזר רש"י ומבאר, אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר להיכנס לארץ מדרום לצפון. בתחילה כשיצאו ממצרים כתוב 'ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים' זה לכיוון מערב. והקב"ה הולכים לחצות את ים סוף ולהגיע לצד המזרחי, היכן שאילת נמצאת היום, אבל עדיין יכלו לחצות דרך ארץ אדום ולהיכנס מדרום לצפון לכיוון הארץ. אבל בשביל שקלקלו, חזרו למדבר לאזור של ים סוף והתחילו לילך בדרומו של הר שעיר ומשם הלכו ממערב למזרח והתחילו לסובב את הר שעיר, ואחר כך את ארץ מואב, עד שהגיעו לצד הצפוני של ארץ מואב מצדה המזרחי, ורק משם יכלו להכנס לארץ ישראל.

מקשה רבי אליהו מזרחי, איך היו יכולים לעבור דרך הר שעיר, הרי מלך אדום יצא לקראתם בחרב, וישראל נצטוו שלא להלחם בו. אומר המזרחי, כל זה מצד החטא, הרי לב מלכים ושרים ביד ה', ואילו לא חטאו היה נותן בלבו של מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו.

המהר"ל בגור אריה מתרץ באופן אחר, שיכול להיות שהקב"ה היה מכניסם דרך הרוחב של הר שעיר, כמו שכתב רש"י, דהיינו לצד צפון אבל לא בתוך ארץ אדום.

מכל מקום מבואר, שלא היו ישראל רשאים ליטול את ארצם של בני אדום.

מואב ועמון

לאחר מכן נצטוו ישראל על מואב ועמון: 'ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה כי לא אתן לך מארצו ירושה כי לבני לוט נתתי את ער ירושה' וגו', 'וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר בם כי לא אתן מארץ בני עמון לך ירושה כי לבני לוט נתתיה ירושה'.

ובגמרא (ב"ק לה): מבואר החילוק שבין הציווי על עמון לציווי על מואב, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה. שבתו הבכירה של לוט קראה לבנה 'מואב' - מאב, וכיון שלא כיסתה הדבר אמר הקב"ה למשה: 'אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה' - מלחמה אין לערוך עמם אבל להשתעבד בהם מותר. אבל הצעירה שקראה את שם בנה 'עמון' - בן עמי, אמר הקב"ה למשה: 'וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר בם' - אפילו להשתעבד בהם אסור.

קני קניזי קדמוני

רש"י מבאר, שעשרה עממין נתן הקב"ה לאברהם אבינו, שבעה לישראל, וקני קניזי וקדמוני, אחת נתן

והקשה **רבנו אלחנן**, מצינו שדוד המלך שלח את יואב אל ארם נהרים ואל ארם צובא פגע במואבים וביקש לאבדם, אמרו לו: 'אל תצר את מואב'. השיב דוד המלך, כיון שהם פרצו את הגדר תחילה, כי שלחו מלאכים אל בלעם בן בעור לקלל את ישראל, ומאותה שעה הותרו ואין איסור לצור את מואב.

ותירץ ר"י, דוד דחה אותם משום שהעדיף לענות להם תשובה מן התורה, אבל אמת שהאיסור של לעשות מלחמה עם מואב זה רק שישאל לא יבואו ויעשו מלחמה מעצמם, אבל אם הם מתגרים בישראל מותר להילחם בהם, כשם שנלחמו בעגלון מלך מואב. וכן אנו מוצאים שיפתח הגלעדי נלחם בבני עמון, וזה היה משום שעמון יצאו להלחם בישראל. שהרי יפתח שלח למלך בני עמון, מה לי ולך כי באת אלי להלחם בארצי, אמר לו מלך בני עמון משום שבני ישראל לקחו את ארצי כשיצאנו ממצרים. אך היו אלו עלילות שוא, שהרי ישראל לא התקרבו כלל לגבול של בני עמון כפי שצו על ידי הקב"ה. ולכן עונה לו יפתח, לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון, ואת כל המבוא בתורה כאן שביקשו לעבור ולא הסכימו. אבל מלך בני עמון לא אבה לשמוע. יצא יפתח ונלחם בבני עמון עד שנתנם הקב"ה בידיו.

נשמות הצדיקים

ובאמת דעת **הרמב"ם** שהמצוה שלא להצר למואב לא נהגה לדורות, אך **הרמב"ם** פליג עליה, כי עיקר הטעם היה בגלל מה שעתיד לצאת מהם שתי פרידות טובות - רות המואביה ונעמה העמונית.

ואף שבתורה משמע טעם אחר: 'כי לבני לוט נתתי את ער ירושה' - לוט קיבל מתנה, ואם כן איך מתיישב הדבר עם הטעם שאמרו חז"ל משום שתי פרידות טובות, ומשמע שאילו לא שתי פרידות טובות היה מותר להלחם בהם, והרי יש כאן מתנה ללוט.

וביאר **הפני יהושע**, שצריכים אנו לשני הטעמים, מחמת הטעם של שני פרידות טובות לא היה אסור אלא לכלותם לגמרי, כי די שיישאו אחד או שניים כדי להוציא מהם. וכי רבי עקיבא, שמעיה ואבטליון שהיו גרים, היה איסור להלחם באומה שלהם?

לכן צריך להגיע לטעם שניתנה לבני לוט, אבל טעם זה אינו מספיק שכיון שהם פרצו תחילה כשהביאו את בלעם, הפסידו מתנתם, לכן אמר שני פרידות טובות יש לי ולכן לא נזכר להם העון עד אחר שנולדו.

והבן איש חי כתב **בבן הידיע**, שהטעם של שני פרידות טובות הוא מציל את כל האומה, כדי שבשעה שתתגייס רות היא תהיה בתו של מלך מואב, ואם האומה היתה נכבשת והיו נשארים רק יחידים, היתה נחשבת לבת הדיוט, כי בשביל למלוך צריך עם, ולכן ניצלו בזכות רות ונעמה. כדי שידעו שהם התגייסו ברצון ה' ולא יבואו לערער על כל הגיונים.

ועוד, שהרי מבואר בדברי **האור החיים הקדוש** כמה פעמים, ובפרט בפרשת בהעלותך על הפסוק: 'ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל', שמסע בני ישראל במדבר היה בשביל לאסוף את כל ניצוצי הקדושה, 'אלפי' הוא לשון אלופים, לשון מעלה ורבנות. שיש ניצוצות קדושים ביד הסטרא אחרא, והיו כאלה שהיו נכבדים מאד, צא ולמד מרות מאיפה היא הגיעה, השורש שלה מאד גבוה מעל גבוה, ממקום המלכות.

נמצא שהמלחמה שנאסרה היא לא רק משום מה שניתן לעשו ולוט, אלא יש כאן תיקון גדול של נשמות העתידות לצאת מהם כרות המואביה ונעמה העמונית. ולכן נשאר התוקף למתנתם אף שהם פרצו והזיקו לישראל.

כיבוש סיחון ועוג

אבל גבי מלכות סיחון ועוג, הקב"ה מצוה את ישראל להלחם עמם ולכבושם, ויש להבין באלו דברים נבדלו סיחון ועוג מבני עמון ומואב.

וכפי שנתבאר, כשהקב"ה אומר למשה אל תירא, אין הכוונה לפחד גשמי, אלא שאין להם זכויות שצריך לירא מהם, ולא רק זכויות שנעשו בעבר כפי המבואר

וזכות זו גדולה יותר ממצוה של כיבוד אב ואם, שהרי כשיעקב אבינו ברח ללבן, הוא נענש על אותם השנים שלא כיבד הורים, אבל על ארבע עשרה שנה שהיה בבית שם ועבר ולמד תורה על כך לא נענש.

ויסוד זה הוא שמלוה אותנו בכל המלחמות שהיו לישראל עם העמים, מהם שנלחמו בהם ונצחום, ומהם שנצטוו שלא להילחם בהם.

תנחומי של עולא

בגמרא (ב"ק ל"ח), מובא שבתו של רב שמואל בר יהודה נפטרה. אמרו רבנן לעולא נלך וננחם אותו. לא רצה עולא ללכת יחד עם חכמים, כי סבר שדברי הניחום שהיו מקובלים בבבל הם גידופא כלפי שמיא. כי היו אומרים: 'מאי אפשר למעבד' - מה אנוחנו יכולים לעשות כנגד גזירותיו של הקב"ה?! ומשמע שאם היו יכולים לעשות דבר - היו עושים, והרי אין לנו מה לעשות כנגד רצונו, ונראים הדברים כאילו אינם מקבלים דין שמים.

הלך עולא לבדו לרב שמואל בר יהודה, ואמר לו: נאמר 'ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה', מה עלה על דעתו של משה רבנו לעשות מלחמה, אם אין לו רשות מהקב"ה לצאת למלחמה.

אלא, נשא משה ק"ו מעצמו, אם מדין שלא באו להילחם עם ישראל מעצמם אלא רק באו לעזור למואב - שהרי בלק מלך מואב שלח למדין שיבואו לעזרתו, ולפי עצתם הפקירו את בנוותיהם כדי להחטיא את ישראל, עד שנהרגה כזבי בת צור, ועליהם אמרה התורה 'צורר את המדינים והכיתם אותם' אם כן המואבים שהתחילו בשכירתו של בלעם - לא כל שכן שצריך להילחם בהם?

יעקב התפלל על שני דברים, 'מיד עשו' - שלא ירהגו, ועוד הוסיף בתפילתו שהקב"ה יצילנו ממצב שעשו יתנהגו אתו כאח, כחבר. והקדים את האחי עוד לפני 'עשו', כי כמז ששעשו מתנהג זה אמנם גרוע ביותר, כמז שנאמר בו 'ועל חרבך תחיה' אבל 'מיד אחי' אין גרוע ממנו

אמר הקב"ה למשה רבנו, לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי. אל תלחמו בהם כי שתי פרידות טובות יש לי שאני צריך להוציא מהם, רות המואביה ונעמה העמונית שמהן יצאו מלכות בית דוד.

וזה מה שאמר עולא לרב שמואל, הרי דברים קל וחומר: אם בשביל שתי פרידות ריחם הקב"ה על שתי אומות גדולות - עמון ומואב ולא החרים אותן, בתך שנפטרה אם היא כשרה והיה ראוי לצאת ממנה איזה צאצא טוב, על אחת כמה וכמה. ואם לאו, אם כן אין סיבה לחיות, אם אין משהו שצריך לצאת כבר אין סיבה לחיות.

עולא אמר ההפך ממה שהבליים היו אומרים: 'מאי הוי להו למעבד', שמשמעותו שאם אתה יכול לעשות - תבוא תעשה, אבל עולא אמר להפך, אדם בעולם הזה נמצא בשביל תפקיד, יש לו מה לעשות. ואף אם לו עצמו אין, אז יש לו ילדים שיכולים לעשות, הוא צריך להביא צאצאים לעולם שלהם יהיה תפקיד שהם יצטרכו לעשות. אבל אם אין להקב"ה שום צורך בו, אז באמת הוא לא חי בעולם הזה, לכן לא שייך לומר: אפשר למעבד.

קל וחומר שנשא משה

והנה על מה שביאר עולא שנשא משה קל וחומר בעצמו, הקשו התוס' (שם ד"ה נשא), הרי הציווי לא להתגרות במואב, היה בכלל לפני מעשה בלק ועצתו להחטיא את ישראל. ותירץ ר"ת, שכונת הגמרא שולול שהיה הפסוק מזהיר שלא להתגרות במואב, היה נושא משה קל וחומר בעצמו לאחר מעשה מדין.

לעשו ושניים למואב ועמון שהם בני לוט בשכר מה שהלך לוט עם אברהם אבינו למצרים, ושתק כשאמר על שרה אחותי היא.

אמר ישעיה הנביא (יא ד'): 'אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם', מבאר רש"י, שלעתידי לבוא כשירצו ישראל לכבוש את הארצות האלה, בני עמון יקבלו מה שישראל אומרים להם. אבל עכשיו, לא הגיע זמן כיבושם אדום מואב ועמון, ולמרות שאדום סרב להעביר את ישראל בגבולו, נצטוונו בתורה גבי גרים הבאים מאדום: 'לא תתעב אדומי כי אחיך הוא'.

שורש הדברים כי לא מדובר ביחסים שבין אומות רק בשביל רווחים גשמיים, אלא צריך לשמור על אדום בגלל שיש ניצוצות קדושים, כמו עובדיה הנביא שהיה גר אדומי, וכמה תנאים קדושים שצריך לצאת מהם.

בפרשת וישלח כתוב (בראשית לו לא): 'אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך לבני ישראל', ומונה שם שמונה מלכים. אבל לאחר שמלך מלך בישראל כמו שנאמר בשאל המלך 'ומלך אין באדום', עד זמן יהיה בן יהושפט, המלך השמיני לבית יהודה, נאמר אצלו 'בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה'.

וביאר **האור החיים הקדוש** (פר' וישלח), מה טעם כתבה התורה את כל מלכי אדום, כדי שנדע שמלכי אדום עומדים לאבדון. ומזה נבין הגאולה העתידה, כי אם היו שמונה מלכים מאדום ולאחר מכן היו שמונה מלכים מישראל, כן כנגד הזמן שישראל היו בגלות אדום, לעתיד לבוא תהיה המלכות לישראל רבות בשנים בחציצוניות ובפנימיות, ועוד יאריך ה' ימי טובה יותר מימי רעה.

בענין היראה והפחד

נוסף על מה שהבטיחם הקב"ה בבני שעיר ויראו מכם', אף לגבי סיחון מצינו כן: 'ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמורי ואת ארצו החל רש והתגר בו מלחמה. היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך'.

וכן לגבי עוג מלך הבשן: 'ונפן ונעל דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה אדריעי. ויאמר ה' אלי אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון'.

וכן לגבי כיבוש שבעת עממין: 'ואת יהושוע צויתי וגו' כן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עובר שמה, לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם'.

ויש להבין מהו הפחד מאומות העולם, שעליו ציווה הקב"ה שאין לירא כלל.

מבאר **החתם סופר**, כשהקב"ה מצווה שלא לפחד אין הכוונה על פחד גשמי, כי אם הקב"ה רוצה שישראל ינצחו, איזה פחד שייך.

ובהקדם בביאורו, מביא החתם סופר את דברי המדרש: אמר רבי אלעזר, אוי לאזנים שכך שומעות, ומה אם בשעה ש'יראו מכם' - 'ונשמרתם מאד', בשעה שאנו יראים מהם על אחת כמה וכמה. אמר רבי יהושע בן לוי, מבקשים אתם שיראו מכם עסקו בתורה.

דברי רבי אלעזר ורבי יהושע בן לוי משלימים זה את זה, כי יש לירא מזכות כיבוד אב שהיה לעשו, כמו שאמר רשב"ג שלא היה מי שכיבד את אבא שלו יותר מעשו, שהיה מתלבש לכבודו.

וכן במלחמת עוג מלך הבשן, משה רבנו פחד מ'ויבוא הפליט' - שעוג בא להגיד לאברהם אבינו שנשבה לוט, הוא פחד מהזכויות שיש לעוג מלך הבשן. ו**בוזר** כתוב, שמשם פחד מעוג מלך הבשן שהיה מבאי ביתו של אברהם ושמו נימול אף הוא.

לא היה למשה שום פחד גשמי, אלא פחד מזכויות רוחניות שיעמדו למי שבא כנגד ישראל. וזה מה שאמר רבי יהושע, 'ונשמרתם' - עסקו בתורה, כי לימוד התורה הוא הזכות גדולה ביותר, וזה יש רק לישראל.

אם כן דקדק רש"י ש'היום הזה וגו' תחת השמים' נאמר בין על סיחון ובין על עוג.

מוסיף ה"ט"ז להקשות, יש להבין את הנאמר ביהושע: 'ויעמוד השמש בחצי השמים וגו' ולא היה כיום ההוא לפני ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם בישראל' הרי אצל גם משה עמדה חמה.

מתרץ ה"ט"ז, אצל משה רבנו זה היה מצד הקב"ה, אבל משה לא ביקש כן, אבל יהושע הוא שאמר 'שמש בגבעון דום' וזה שאמר הכתוב: 'ולא היה כיום ההוא לשמוע השם בקול איש'.

ובאמת שאלה זו שהקשה ה"ט"ז, כבר הקשו בגמרא בע"ז (כה) וכי לא היה כיום ההוא לפני ואחריו, והרי דרשו כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה חמה למשה, וכן מצינו שעמדה החמה לנאדמון בן גוריון.

מתרצת הגמ' ב' תירוץ: א. אצל יהושע עמדה השמש במשך זמן רב מה שאין כן אצל משה ונאדמון. ב. אצל יהושע היו אבני הברד, מה שאין כן במכת ברד במצרים.

ותמוה מדוע תירץ ה"ט"ז שמש לא ביקש ויהושע ביקש, הרי הגמרא הקשתה ותירצה בענין אחר.

אבל באמת צריך להתבונן, דכיון שנאמר: 'ולא היה כיום ההוא לפני ואחריו לשמוע ה' בקול איש' משמע כפירוש ה"ט"ז, שהחידוש הוא מה שהקב"ה שמע בקול אדם להעמיד את החמה.

יהושע במדרגת איש

יהושע בן נון הגיע למדרגת איש, כמו שנאמר על משה 'איש האלוקים', והשלים את התיקון שהתחיל משה רבינו. משה מל את ישראל כשיצאו ממצרים, אך דור המדבר לא מלו, ויהושע מל אותם בכניסתם לארץ והשלים התיקון, ולא רק במעשה המילה החיצוני, אלא הוסיף עוד שלימות עוד פנימיות על ידי שתיקן מצות פריעה.

וכך דרשו חז"ל (ברכות נד): מאי אבני אלגביש, תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש, עמדו על גב איש - זה משה דכתיב: 'והאיש משה ענו מאד' וכתבי: 'ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתן ארצה'. ירדו על גב איש - זה יהושע דכתיב: 'קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו' וכתבי: 'ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות'. אף בזה השלים יהושע את מעשהו של איש האלקים - מכת ברד.

וכן מה שעמדה לו חמה שעות מרובות ממש, הוא סוף התיקון, כי הנרצה בעמידת החמה הוא, למען אחל תת פחדך תחת השמים, וזה נשלם על ידי יהושע שכל האומות יראו מישראל.

נמצא שאכן התיקון הושלם על ידי יהושע והוא שהביא את ישראל לדרגתם ויכול היה לגזור 'שמש בגבעון דום', אך זה המשך לתיקון שהתחיל משה, במילה, במכת ברד ובעמידת החמה במלחמת סיחון ועוג, ואף מעשה משה בכלל: 'לא היה כיום הזה לפני ואחריו לשמוע ה' בקול איש'.

ולעיתים לבוא כשנבוא לתיקון השלם, ותבוא הגאולה על ידי משה שהוא הגואל הראשון והוא הגואל האחרון, דרשו חז"ל (שמו"ר יב ב) שאף במלחמת גוג ומגוג יהיו אבני אלגביש, נמצא שיהושע הוא הוסיף והעמיק את מה שהתחיל משה, והוא מקרב אותנו אל הגאולה השלימה שתבוא על ידי משה.

ניצוצות שתתגלגלו בעשו

ולכאורה יש כאן תמיהה גדולה, מדוע אצל מואב ועמון נצטוו שלא להלחם בהם מחמת שתי פרידות טובות הצריכות לצאת מהם, וכן אצל עשו שעתידי היה לצאת עובדיה הנביא שהיה גר אדומי, וכן מה שכתב האריז"ל בספר הליקוטים על הפסוק: 'ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו', כי מה שאהב יצחק את עיקב הוא שבביל האור שהיה בפיו של עשו, ורצה להעלות ממנו את ניצוצות הקדושה, ולכן ראשו של עשו נקבר במערת המכפלה.

יש רחמים יש התפשטות. והיכן שיש קליפות שם נמצא הפחד, כי צריך לעשות גדרים וסייגים להיזהר מהחטא, כי החטא מביא הקליפות ומחזק את הסט"א. וכן הדין הוא ההלכה, שההלכה מבררת את הטוב מהרע, ויראת החטא באה מצד הדין, שלא לעבור חלילה על שום הלכה.

וזה שביארו המפרשים בדברי רבי יוחנן בן זכאי: רבי יוסי הכהן חסיד, רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, 'חסיד' שייך לצד העשייה, לעשות לפני משורת הדין. 'ירא חטא' הוא ההימנעות, לא לעבור על שום דין, וזו הזהירות המופלגת להתרחק ממקום הדינים, ממקום הקליפות.

כל המושג של הצמצום בעולם הוא כדי שתהיה בחירה, אבל כשהקדושה מתפשטת כשיודעים לחיות במציאות של כבודו מלא עולם, אז אין שום דין.

בני הנפילים

כתב רש"י (במדבר כג כג), אם חשבון שהיא עיר חזקה היתה מלאה ביתושים, לא היו יכולים לכבוש אותה, וכן אף אם סיחון היה יושב בכפר חלש, לא היו יכולים לכבושו, על אחת כמה וכמה שסיחון שהיה גיבור והיה יושב בחשבון שהיא מדינה חזקה לא היו יכולים לכבושו.

והקשה רבי **צדוק הכהן בפרי צדיק** (פר' בלק), הרי אם סיחון היה יחידי בכפר חלש ודאי שיש דרך לנצחו. וביותר, מה המשמעות שחשבון היא עיר חזקה כל שאפילו היתה מלאה יתושים אי אפשר לכבושה, הרי ימצאו דרך לעלות על החומה ולפתוח את שעריה ולהרוג את היתושים.

צריך לשמור על אדם בגלל שיש ניצוצות קדושים, כמו עובדיה הנביא שהיה גר אדומי, וכמה תנאים קדושים שצריך לצאת מהם

אומר רבי צדוק, אין הכוונה על חוזק וכח גשמי, אלא על הכח של זה לעומת זה עשה אלקים, כשם שבקדושה דוד המלך הוא מרכבה למידת מלכות, ובקדושת המקום ירושלים היא מקום השכינה, כך לעומת זה יש קליפת מלך כפי שנתבאר שתי פרידות טובות באות מן המלכות דוקא, ויש את קליפת המקום - ארץ סיחון.

סיחון ועוג היו אחים מבני הנפילים, עוג ניצל מן המבול על ידי שעמד בציד התיבה שם המים הצטננו וסיחון היה בארץ ישראל, ולכן אף אדם לא יכל לעשות עמם מלחמה.

כי אש יצאה מחשבון, היינו קליפת חשבון שהיא מקומו של סיחון, וכנגדה בקדושה - ירושלים, וזה שנאמר (עובדיה א יח): 'והיה בית יעקב אש' - היינו תורתו של יעקב אבינו 'ובית יוסף להבה' - שהוא המשפיע למידת המלכות שהיא בבחינת קדושת תורה שבעל פה, והיא תבנה את חשבון.

עמדה חמה למשה

אמר הקב"ה למשה (ב כד-כה): 'ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמורי וגו' היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים'.

וכתב רש"י: 'תחת כל השמים' - שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים.

והקשה ה"ט"ז בדברי דוד, הוא פלא גדול, שהרי הפסוק מדבר במלחמת סיחון, ומדוע ביאר כאן רש"י שהכוונה לעוג. ועוד שבמסכת עבודה זרה שם מובאת דרשה זו, מבאר רש"י שכן היה במלחמת סיחון.

מיישב ה"ט"ז, שהיה קשה לרש"י הכפילות כאן, בתחילה נאמר ההבטחה 'נתתי בידך את סיחון', ולהלן נאמר (שם פסוק לא): 'ראה החלתי תת לפניך את סיחון'.

מדברי עולא שזה 'גידופא דבבלאי', אלא צריכים לראות את העתיד לבוא אם יש להן איזה צורך, ועל כן יש לנו להתבונן מה תפקידו של עוג מלך הבשן שממנו משה היה ירא.

זכותו של עוג

כאשר לא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו, אמר הקב"ה למשה שיצא להלחם וירש את כל ארצו מידו, אך לא הוזכר שהקב"ה אמר לו שלא לירא מהם, כי כפי שנתבאר, כיון שהקב"ה אמר לו שיצא להלחם שוב אין למשה ולעמיתיו פחד.

אך במלחמת עוג מלך הבשן, ביאר רש"י שמשא רבנו פחד מהזכות שהיה לעוג כשישימש את אברהם אבינו, 'ויבוא הפליט' זה עוג. ועל זה אמר לו הקב"ה, אינך צריך לפחד זכות זו לא תעמוד לו: 'בידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת כל ארצו'.

ויש לתמוה, מדוע נחשב הדבר לזכות, הרי כל כוונתו של עוג היתה שאברהם ישמע שנשבה לוט, ויצא למלחמה לפדותו ויהרג, ויקח את שרה לאשה.

מבאר החזקוני, על פי מה שאמר רב יהודה אמר רב (הוריות י): לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שהרי בלק מלך מואב הקריב מ"ב קרבנות כדי שבלעם יוכל לקלל את ישראל, ואף על פי כן בעבור זה זכה ויצאה ממנו רות. לכן פחד גם משה רבנו, שמאחר ועוג גרם ללוט להנצל, אף שכוונתו היתה לרעה שימות אברהם, אולי תעמוד לו זכות זו. והמהר"ל והכל"י יקר כתבו, שמשא רבנו היה מסופק אם עוג בא להציל את לוט ואז תעמוד לו זכות זו, או שמא נתכוון לרעה, אמר לו הקב"ה 'אל תירא' כי כוונתו היו לרעה.

עוד נתבאר לעיל, שיש שפירשו שמשא רבנו חשש שעוג שהיה מבאי ביתו של אברהם נימול, ותעמוד לו זכות זו.

ובתרגום יונתן בפ' חקת (כא לד) כתב, שמשא רבנו ראה את עוג ופחד, אמר זהו עוג שהיה מחרף את אברהם ושרה ואומר להם אתם דומים לעצים שתולים על מעינות של מים אבל אין אתם עושים פירות. ונראה בכוונתו, שמשא היה ירא מאחר שיש בזה גם צד זכות, שמחמת שהיה מחרפם גרם להם להתפלל, הגם שכוונתו היתה לצערם. אבל הקב"ה המתין לו שיראה את הדורות שיצאו מהם ויבדע ימטר, וזה שאמר לו הקב"ה למשה 'אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו'.

ניצוצות שתתגלגלו בעוג

ובדברי המקובלים מצינו את שורש בחינתו של עוג, ומחמת זה היה משה ירא. הנה בספר חסד לאברהם (מעין משיי נהר כה) כתב, ש'בשן' הוא ראשי תיבות שמעון בן נתנאל, הוא תלמידו של רבן יוחנן בן זכאי, שעליו אמר רבי יוחנן בן זכאי (אבות פ"ב מ"ח): שמעלת רבי שמעון בן נתנאל שהוא ירא חטא, וזה היה ניצוץ קדושה שהיה בעוג, ולכן נפלה יראתו על כל הרואה אותו.

וכנגד זה אמר הקב"ה למשה רבנו 'אל תירא אותו'. וניתן ביד משה, וכן היה רבי יוחנן בן זכאי רבו של רבי שמעון בן נתנאל, שורש זרוע ימין דמשה. ודקדק ב'אם לביתה' **לרבי משה זכות**, שזה שאמר הכתוב: 'כי אותו נתתי בידך', 'בידך' רבן יוחנן בן זכאי שהיה אחד מזרועותיו של משה ועל ידו יתקן. ועוד ש'רבן יוחנן בן זכאי' עולה בגימטריה 'שמעון', להורות שעניינו היה לתקן את שמעון. ולכן נקרא 'בן נתנאל' כי רומז על 'כי בידך נתתי אותו', וכמו שמתרגם אונקלוס בשן - מתנן, דהיינו לשון מתנה.

עוד הוסיף בקהלות **יעקב** (יולס, אות שמ) שהטעם שהיה רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, כי היה צריך ליראה גדולה כי לקליפה יש צד שליטה עליו, ושמה יחזור ויתאחד בה.

כל הענין של פחד זה ממקום של דין ושל יראה, כי הדין הוא הקליפות והצמצום, אבל כשיש מיתוק

א. ובידע זקנים מבעלי התוס' מובא, שאמו של עוג היתה מעוברת קודם המבול ונישאה להם, ונכנסה לתיבה ואחר כך נולד סיחון.
ב. ולימות המשיח נאמר: 'והאבדתי חכמים אדום', כי לא יקבלו גרים מאדום, כי כבר לא ישאר כלום הכל יהיה מסודר.

אף שרבי חנינא הקהיל קהילות ברבים ולימד תורה במסירות נפש, אבל הוא נבחן במעוות של פורים וצדקה שנתחלפו לו, כשהוא דן לעצמו ושם יראת החטא גורמת לו להחמיר על עצמו.

משה רבנו לא רוצה לאבד את סיחון אולי יש כאן זכויות, אולי יש נשמה שצריכה לבוא, אבל הקב"ה אומר לו כאן התיקון כבר נעשה, שלא כמו אצל עשו עמון ומואב שם היו נשמות גבוהות שהיו צריכים לבוא ממש בגוף, לפדות אותם ולהגיע.

מבני בניו של המן

הקב"ה שלח את שמואל הנביא לצוות על שאלו להכרית את זרע עמלק, אבל שאלו חמל על הצאן ועל אגג, ובאותו הלילה העמיד אגג המשך לזרע עמלק.

ויש לתמוה הרי אמרו חז"ל (גיטין טז): מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים. ואם היה מוחה שאלו את זרע עמלק לגמרי לא היה מפסיד את מלכותו, אבל מהיכן היו באים בני בניו של המן בבני ברק?

כדי שחט טומאה גדול כאגג מלך עמלק ישרא בעולם, ויצלח בידו שעוד מאותו הלילה יצא המן, צריך שיהיה לו חיזוק מכח של קדושה, וכח הקדושה הם הם בני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק.

גם אצל עוג מלך הבשן, מה שנתן לו כח קיום הוא מה שהיה טמון בו - נשמת רבי שמעון בן נתנאל והוא כח יראת החטא, לכן אמר הקב"ה למשה: אל תירא אותו.

הקשה בבן יהודה מדוע לא הזכירה הגמרא, מבני בניו של עוג מלך הבשן יצא רבי שמעון בן נתנאל?

מבאר הבן איש חי, אצל המן סיסרא וסנחריב מדובר בצאצאים ממש, אבל אצל עוג מלך הבשן זה שייך לשורש הנשמה של רבי שמעון בן נתנאל שהיתה בתוך הקליפות, כמו שנתבאר שנשמתו של רבא היתה קשורה ללוט, ונשמתו של רבי חנינא בן תרדיון יצאה משכם.

אך יש מצבים שהתיקון כבר הושלם, וזה סוד חטא של שאלו, כי בהריגת אגג מלך עמלק היה נשלם מחיית עמלק, אך ממה שנתעבב נולד מזה המן, ובשביל שיהיה קיום לטומאה, צאצאי המן ממש למדו תורה בבני ברק, אך לא היו כאן עוד ניצוצות בתוך הקליפות.

משה רבנו רצה להשלים את תיקון הקליפה של עוג מלך הבשן, והיה ירא שמא יש אחיזה של הקליפה בקדושה, אמר לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו, כבר נשלם התיקון הזה.

עמלק נגד הדעת

עוד ענין מצינו בספר 'חסד לאברהם' (בנו של התפארת שלמה, פר' שלח), שסיחון ועוג רומזים למלחמה בעמלק. הנצחון על שבע האומות הוא כנגד שבע המידות, כי כמו שיש שבע מידות בקדושה יש שבע מידות מהסטרא דמסאבא, זה לעומת זה עשה אלקים. על ידי שאדם מתקן עצמו ואת שבע המידות הקדושות, על ידי זה הוא גורם ששבע המידות של הצד הרע יכלו מעצמן ולא יהיה להן קיום.

אבל ראשית גויים עמלק, עמלק הוא נגד הדעת, לכן אמרה התורה: 'והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב' אז 'תמחה את זכר עמלק' כי הוא השורש היותר עליון של שבע האומות.

זה כוונת רש"י (דברים ג כג), במה שאמר משה שבשעה שכבשתי ארץ סיחון ועוג חשבתי שמא הותר הנדר, ולכן הפציר משה רבנו וביקש בתפילה שייכנס לארץ כי על ידו יבנה בהמ"ק ולא ייחרב לעולם, כי אחר שכבשתי את סיחון ועוג כבר אפשר שהכל מתוקן, אך בני ישראל לא היו ראויים.

יעזרונו הקב"ה שנוזה לראות בבניין בהמ"ק השלישי על תפארתו בקרוב ממש, ולהתבשר בבשרות הגאולה השלימה.

על עובדיה הנביא שהיה ירא את ה' מאד, את ה' לרבות תלמידי חכמים, ותיקן מה שיעקב אבינו פחד מעשו 'ויירא יעקב מאד', 'מאד' אותיות אדום, וכן רבי עקיבא שהיה בן גרים ובא מאדום, דרש 'את ה' לרבות תלמידי חכמים.

וכמו שמשא רבנו היה מתיירא מעוג מלך הבשן, שלא תעמוד לו זכות רבי שמעון בן נתנאל שהיה ירא חטא, כך פחד יעקב אבינו שלא תעמוד לעשו זכות שעתידי לצאת ממנו עובדיה.

אך יש להבחין כמו שנתבאר, כי מעשו יצאו גרים ממש, וכן מלוט יצאו מזרעו שתי פרידות טובות, אבל אצל עוג מלך הבשן היה זה עניין של נשמה שנדבקה כמו אצל דינה.

נשמת רבא משורש נעמה העמונית

וכן גבי לוט מובא בלקוטי תורה מהאריז"ל, שנשמתו של רבא היתה משורש נעמה העמונית בת לוט - 'רכושו בן אחי' ראשי תיבות 'רבא'. כי כשהמלכים - הקליפות שבו את לוט, שבו גם את הנשמה של רבא שהיתה שם. וזה שנאמר: לוט בן אחי אברם כי אותיות 'רבא' נמצאות בתיבת 'אברם'.

והוא שאמר אברהם: 'בלעדי רק אשר אכלו הנערים' - 'בלעדי רק אשר' רמז בראשי התיבות 'רבא' - שהציל את נשמתו של רבא.

והטעם שהזכיר האריז"ל רק שרבא יצא מנעמה העמונית, אף שדוד המלך וכל שלשלת בית דוד יצאו מרות המואביה, כי לא מנה צאצאים שהם עצמם הגרים, אלא רק בענין שורש הנשמות, ובאותה מלחמה יצאה מיד הקליפות.

המלחמה שנאסרה היא לא רק משום מה שניתן לעשו ולוט, אלא יש כאן תיקון גדול של נשמות העתידות לצאת מהם כרות המואביה ונעמה העמונית. ולכן נשאר התוקף למתנתם אף שהם פרצו והזיקו לישראל

ואם נתבונן נראה, שכשם שענינו של רבי שמעון בן נתנאל היה יראת חטא, כן אצל רבא העמיד את היראה לעיקר גדול, כמו שמצינו (שבת לא). שאמר רבא, בשעה שמכניסים אדם לדין, שואלים אותו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, ציפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר, ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא.

רבי חנינא בן תרדיון

וכן אצל רבי חנינא בן תרדיון, מספרים חז"ל (ע"ז יח). שהיה מקהיל קהילות ברבים ומלמד תורה, וכשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו, אמר לו: חנינא אחי אינך יודע שהמליכו את רומי מן השמים והחריבה את בית המקדש והרגה את החסידים, ואתה שיושב ומקהיל קהילות ומלמד לרבים וס"ת מונח לך בחיקך, אמר לו: מן השמים ירחמו. אמר לו: אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו?! תמה אני אם לא ישרפו אותך עם ספר תורה.

שאל רבי חנינא בן תרדיון: רבי מה אני לחיי עולם הבא? אמר לו כלום מעשה בא לידך? ודבר נורא הוא, רבי חנינא מקהיל קהילות ברבים ומוסר את הנפש ללימוד התורה, ורבי יוסי שואל אותו כלום מעשה בא לידך?!

אמר לו רבי חנינא: ארנק היה בידי עם מעות של פורים והתחלף לי במעות של צדקה וחללקתי לעניים, אמר לו: אם כן, מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהיה גורלי.

וכתב רבי לוי יצחק מברדיטשוב (קדושת לוי פר' תולדות), שהתענוג של הצדיקים הוא במה שמעלים ניצוצות שניצודו בין הקליפות, ומעלים אותם בתורה ובתפילות שלהם. והניצוצות שהיו בפיו של עשו הם שמעיה ואבטליון, רבי מאיר ורבי עקיבא.

עובדיה הנביא

כתב השפתי כהן (בראשית לג טו) מגורי האר"י, לפי שעשו אמר: 'אציגה נא' זכה להעמיד גרים שהם מוצגים אצל יעקב. 'אציגה' בגימטריה 'עובדיה' הנביא, שהיה גר אדומי וניבא על מפלת אדום.

ומקור הדברים הוא מדברי הגמרא (סנהדרין לט): מפני מה התנבא עובדיה על אדום, אמר אפרים מקשהא תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר עובדיה גר אדומי היה.

ולפני כן נאמר שם: אמר רב אבא גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם לא כתיב מאד, אלא 'עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה', ואילו בעובדיהו כתיב: 'ירא אלהים מאד'.

מאוד אלו אותיות אדום, והיראה והפחד כבר מצאנו אותו באדום, במה שאמר הקב"ה למשה רבנו 'וייראו מכם'.

רבי עקיבא בן גרים

וכן מצינו (פסחים כב): ששמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא, פירש. כי מה אפשר לרבות שהוא דומה להקב"ה. עד שבא רבי עקיבא, ודרש לרבות תלמידי חכמים.

רבי עקיבא שהיה בן גרים ובא מאדום, ידע מה היא יראה שהיתה טמונה בשורשו, ועל כן חידש שיראת ה' נמצאת בתוך התלמידי חכמים, כי הם מחוברים ביראת ה', ובגלל שהם פוחדים צריך להישמר מהם, כמו שכתוב: 'וייראו מכם' - 'ונשמרתם מאד', אם יש בהם בחינה של יראה יש להישמר.

אל תירא אותו

אבל אצל עוג מלך הבשן הצינוי הוא, הפך הצינוי מבני עשו: 'ונשמרתם מאד', אלא 'אל תירא', כי יש שני אופנים של פדיון נשמות מבין הגויים, וכמו שכתב האור החיים הקדוש (פר' ויחי) שבזמנים הראשונים היו מתבררים מהקליפה נפשות גדולות, והן היום הגם שמתגיירים, היות שתמו ניצוצי הקדושה מתוך הקליפה ולא נשארו כי אם בעקבות, גם כח המברר בבחינה עצמה קטנה, והוא סוד אמרם עקבות משיחא.

פעמים הנפש הקדושה נדבקת בנפש הטמאה לאונסה, כמו 'ותדבק נפשו בדינה בת יעקב' ועל ידי זה נשאבו ניצוצות הקדושה, כנפשו של רבי חנינא בן תרדיון, והוא סוד 'והארץ רחבת ידים' - 'רחב'ת' ראשי תיבות רבי חנינא בן תרדיון.

ופעמים הנפש יוצאת מעצמה והולכת, זה סוד הגרים שבאים לחסות תחת כנפי השכינה, וכרות בתו של עגלון מלך מואב, ועוד שהיא באה ממקום מגונה של לוט ובתו, וכן נעמה העמונית שבאה מבחו הצעירה של לוט. וכל זה רק כי לוט היה בעל מדרגה גבוהה, משום שגם בבחינת הרע יש דרגה זו למעלה זו, כי יש באומות העולם מהם מלכים מהם שרים ומהם פשוטי העם.

אבל אחר שנתבררו ניצוצות הקדושה אין צריך להשאיר את המלכים, וכמו שמצינו אצל שכם, מיד אחר הבירור עם דינה, הלכו שמעון ולוי והרגו את כל שכם.

ויש להתבונן בדבר נפלא, שתחילה יעקב פחד מהאומות ואמר לשמעון ולוי (בראשית לד ד): 'ונאספו עלי והכנינו ונשמדתי אני וביתי', אך נאמר (שם לה ה): 'ויסעו ויהי חתת אלקים על הערים אשר סביבותיהם', האומות פחדו מבני יעקב, כמו הפחד אצל סיחון ועוג 'היום הזה אחל תת פחדך'.

אומר הבני יששכר באגרא דפרקא (אות שפה), נאמר

ספיר והיהלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
עשיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
פרשת דברים

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

החסיד צהלתו בפניו

בפרשתנו מדבר משה רבנו לעם ישראל דברים נפלאים, דברי פרידה שיש בהם תוכחה גלויה עם אהבה מסותרת, דברי אהבה, משה רבנו הרועה הנאמן מוכיח את עם ישראל בדברי חן, בדברים של אהבה ודברי טעם.

אבל, אומר רבנו האור החיים הקדוש זיע"א שבדברים הראשונים שנאמרו כאן, בא משה רבנו ללמד את עם ישראל מדות הגונות, כללי התנהגות ביראת ואהבת ה'.

ואחד מהדברים נרמזים במלים 'בין פארן ובין תפל' (א ו כ), שבאים לרמז על מאמר החובות הלבבות' (שער הפרישות שער ט') 'הפרוש צהלתו בפניו ודאגתו בלבו', והוא מה שרמז באמרו 'בין פארן ובין תפל'.

כנגד צהלתו בפניו אמר 'בין פארן' לשון 'פאר' הפך עצבון שהוא פנים רעות, וכנגד עצבון הלב אמר 'ובין תפל' שפלא יהיה לבו ערב עליו ויתעצב אל לבו מפחד שמה עבר את פי ה' בלא ידיעה בגדולות או בקטנות, או שמה מיעט בעבודה ממה שצריך עשות.

בדברים אלו מלמדנו רבנו האור החיים את ההנהגה הנכונה לכל יהודי, בכל מצב ובכל עת בחיים, אולם על אחת כמה וכמה שהדבר נוגע דוקא לתקופה זו של בין המצרים ולימי האבל על חורבן בית המקדש.

אין ספק שעל כל אדם להתאבל, לקונן ולבתול את יגון ושב על חורבן בית המקדש ותפארתו, על גלות השכינה ועל שחסרנו מאז את עבודת הקרבנות ושיר הלויים, לחם הפנים והמנורה ועוד.

לא זו בלבד, אלא כאמרתו החריפה של הרב הקדוש השרף מקוצק זיע"א שנשאל אודות דברי השלחן ערוך: 'ראוי לכל ירא שמים שיהיה מצר ודואג על חורבן בית המקדש', ומה יעשה אדם שאינו ירא שמים? האם עליו לא מוטל להתאבל? ועל כך השיב השרף במשפט קצר ונוקב עד תהום: 'על אדם כזה - להתאבל על חורבנו שלו'!

בהחלט יש לכל אחד לדאוג, להשתער ולבכות את המצב, הן ברמת הכלל והן ברמת הפרט. אולם יחד עם זאת עלינו לזכור כי אבינו שבשמים עמנו, השכינה מלוא אותנו על כל צעד ושעל, וזו בלבד סיבה לשמחה תמידית ולקיום ההנהגה: 'צהלתו בפניו'.

תלמידו של רבנו האור החיים הקדוש - רבי משה פראנקו זצ"ל, שהעלה את דרשותיו על הכתב בספר 'מאור החיים', כתב, שמה שרבנו ציוה לישראל שיש לאדם להראות פניו עם כולם מאירות, זוהי כוונת התנא (אבות פ"א מט"ו) 'הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות'. וגם אם יש לו יגון או יהיה לו בלבו ובפרט יגון של עבירות שאדם עושה

אותם. זהו שרומז 'בין פארן ובין תפל', פארן לשון פאר, ובין תפל, כלומר, תפל כמו שאמר הכותב (אי"ב ו') 'היאכל תפל מבלי מלח'. צריך לאחוז במדות הללו בדרך הנכונה והראויה.

את שמי יהדות הונגריה בפרט והיהדות כולה בכלל, האירה דמותו של איש האלקים הרב הקדוש רבי משה מאהעל זיע"א בעל 'שמח משה', תלמידו המובהק של הרב הקדוש 'החווה' מלובלין זיע"א, וממשיך דרכו בקדש. עצם התקרבות הישמוח משה לרב מלובלין ובעקבות כך לדרך החסידות, כרוכה במעשה נפלא אשר לקחו בצדו, וכך היה מעשה.

קודם שבא הישמוח משה לכדי החלטה להמנות על עדת החסידים ולהצטרף להולכים בדרך הבעל שם טוב ותלמידיו, כבר היה בן עליה ובעל מדרגה משכמו ומעלה, ובכל מאודו תר אחר הדרך הנכונה והראויה עבורו בעבודת הבורא יתברך.

אודות דרך החסידים שמע, ואם כי מעלות וסגולות מסוימות שיחסו לחסידים מצאו חן בעיניו עד מאד, אולם קושיא אחת נטועה היתה בלבו, תמימה ששמר בלבו אודות הנהגת החסידים להתהלך בשמחה תמידית.

הלא נפסק בשלחן ערוך (א"ח ס"א א' ס"ג) כי "ראוי לכל ירא שמים שיהיה מצר ודואג על חורבן בית המקדש", חשב לעצמו, ואם כן כיצד מתירים אלו לעצמם להשרות על פניהם חיוך תמידי, לכאורה תוך התעלמות מוחלטת מאותה הלכה מפורשת?

בדרכו לברר את תמיהתו ולמצוא לה מענה, דרש באופן נפלא את דברי הגמרא (יומא לח:): "הבא לטהר מסייעין אותו". לא נאמר כאן 'מסייע אותו', כשהכונה לקדוש ברוך הוא בלבד, אלא 'מסייעין אותו' - בלשון רבים, כביכול אף הצדיקים שבדור יש בידם לסיע ולעזור לאותו הבא לטהר ולבקש את קרבת אלוקיו.

בהתאם להבנה זו, הועיד את פניו אל החווה מלובלין, אותו רבי חסידי אודותיו שמע כה רבות, כשהוא מפיל תחנונו לפני אביו שבשמים כי יתן בלב הצדיק את התבונה ובפיו את מענה השלשן כדי לסיע בעדו להבין את הנהגת החסידים ולקרבו לדרך האמת. אך דרך האברך הקדוש על מפתח דלתו של החווה, והנה נוכח לראות בחוש את עיניו הצופיות והטוהרות של הרבי.

'אמור נא, אברך, מדוע פניך כחושות והצער ניכר בהן?' פנה אליו החווה, 'אמת שנפסק כי על כל ירא ה' להיות מצר ודואג על החורבן, אולם כבר אמר החכם (חובות הלבבות שער הפרישות שער ט) כי הפרוש - צהלתו בפניו ודאגתו בלבו'.

'האמן לי' המשיך החווה ושייתף את האברך הנדהם מרוח הקדש הברורה שנבטה לנגד

יושב תהלות ישראל

טעם שמברכים בנישואין שבע ברכות, שמענו מפי כ"ק אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א בשמחת נישואי נכדו, כי ברכת משה רבנו עליו השלום לישראל עליכם ככם אלף פעמים, ולפי שברכתו של הקדוש ברוך הוא היא לא פחות מאלף פעמים, לכן מברכים שבע ברכות שתיבות אלו עולות בגימטריא אלף.

ומנין זה - שבע ברכות הוא גם מנין הברכות שבתפילות שבת בהם אומרים שתיבות אלו עולות בגימטריא אלף. כי שבע ברכות בתפילת העמידה, כי המספר שבע רומז לשלימות הבריאה, כמו שאמרו בזהר הקדוש (בהר קח): "רזא דכל שביעיות מסטרא דשכינתא דאתקריאת שבע, מסטרא דצדיק".

חשיבות מיוחדת יש לתפילות השבת על פני תפילות שאר הימים. בשונה מימות החול בהם נדרש מהאדם לפרוש מעסקיו וליחד משעותיו עבור לימוד תורה ותפילה, ביום השבת שונה הדבר, כי השבת כולה קודש וכל מהותה דקות וחייבור בין ישראל לאביהם שבשמים.

'תפילה' לשון חבור היא, וכלשון הכתוב 'נפתולי אלקים נפתלת' (בראשית ח' נ), כי בשעת התפילה מתייחד האדם ומתחבר עם הבורא, ומלבד בקשת צרכיו הפרטיים יש בתפילה משום דקות והכרה כי מפתחות העולם נתונות בידי הבורא וכל הבריאה שלו היא.

בכך יובן מדוע תקנו חכמים להרבות בתפילה ובזמירות ובתשבחות, בתפילות השבת הארוכות יותר, ובסעודות בהן אנו משוררים לפניו. כיון שהשבת עצמה היא עדות על בריאת העולם בידי הקדוש ברוך הוא, והתפילה שמהותה חייבור והכרה מקבלת ביום זה משמעות מחודשת ומרגשת לכל אדם.

בנוסף, נקל על האדם להתחבר לבוראו בתפילה ביום השבת, כיון שפנויה נפשו מכל טרדת חול, וכפי שפירש רבנו דוד קמחי על הנאמר (תהלים צב א-ב) 'מזמור שיר ליום השבת. טוב להדות לה' ולומר לשמך עליון' שביום השבת פנוי האדם מעסקי העולם ונשמטו זכה מטרדות הגוף ומתעסקת בחכמה ובעבודת האלקים, ולכן טוב להדות ביום השבת ולומר לשמו העליון.

כה גדולה חשיבותן של תפילות השבת, שבזהר הקדוש (ח"ב רה:) הפליגו במעלתן ואמרו שיש להזהר בהן אף יותר מתפילות החול, כיון שעיקרה של השבת היא להודות ולהלל לפניו יתברך שמו

בעת התפילה, ומי שמזלזל בהן ענשו חמור ביותר.

לא זו בלבד, אלא שיש שני מלאכים שתפקידם לשמור על קדושת התפילות בשבת. וכשאומרים מלאכים רואים משהו שמזלזל בתפילות השבת חלילה, הם מנזיחים ידיהם על ראשו, ואומרים: 'אוי לפלוני שאין לו חלק באלקי ישראל'.

ונשגבות כתב בענין זה הגאון המקובל רבי נתן נטע שפירא זי"ע בספרו 'מגלה עמקות' כי סופי התבות של הפסוק 'ואתה קדוש יושב תהלות ישראל' (תהלים כ"ד) מרכיבים את המלה 'שבת', כי בשבת יושב הקדוש ברוך הוא וממתין לתפילות ישראל.

ובתקוני הזהר (כא) אמרו שתפילת השבת מקובלת יותר בשמים, וביאר רבנו האריז"ל שבכח תפילה זו מתעלים כל תפילות ימי החל שלא באו אל תקונם ומקומם הראוי.

רמז לכך מצא הגאון הקדוש רבי יעקב אביחצירא זי"ע בעל 'אביר יעקב' בפסוק 'תקרב רנתי לפניך ה' כדברך הבינני' (תהלים קיט קטט): המלה 'תקרב' עולה בגימטריא כמנין 'שבת', לרמז שהשבת מקרבת את כל התפילות המכונות 'רנתי', לפני הבורא. (אלף פנה פר' קיט אות ת)

ודבר נפלא כתב רבנו יצחק מוינה בעל 'אור זרוע' (הל' שבת ס' מב), שהוספת המזמורים בשבת היא משום שאמרו חכמים (ראה סנהדרין לו: תוד' מ' מכנף) שבכל אחד מששת ימות השבוע מלאכי השרת משוררים לפני הבורא, ככתוב 'שש כנפים שש כנפים לאחד' (ישעיה ו' ב), שכל כנף משורר את יומו, ששה כנפים לששה ימים, וביום השבת אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: 'רבנו של עולם, אין לנו כנף שנשורר לפניך, תנו לנו כנף שביעי ונשורר לפניך היום'.

אמר להם הקדוש ברוך הוא: 'יש לי כנף אחד בארץ שמשורר לפני היום' אלו הם ישראל המשבחים ומהללים לשמו בעולם התחתון. שנאמר (ישעיה כד טו) 'מכנף הארץ ומיירות שמענו צבי לצדיק'.

וכן כתב הרב הקדוש רבי שמואל מסוכטשוב זי"ע בספרו 'שם שמואל' (ויירא תרע"א), שעיקר זמן התפילה היא ביום השבת, ואף אנשים שבימות החול מתקשים להתרכז ולכוון בתפילה מחויבים בשבת להתאמץ בכל עוז להתפלל בכונת הלב ובהשתפכות הנפש, כי בשבת הזמן מסוגל ומסיע לתפילה.

דבר זה נלמד מאברהם אבינו עליו השלום, שלא מצינו אצלו לשון תפילה עד לאחר ששרתה עליו שכינה במצות

תפילה

פנינים ופרגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

כל העוסק בתורה עולה

מפורסמים הם דברי חכמינו ז"ל, כי מעת ששלחו הגוים ידם במקדש ה' ובמזבחותיו וניטל מעימנו כל סדר עבודת הקרבנות, יש בידינו להשיג את מעלת הקרבן באמצעות הקריאה בסדר הקרבנות ובהלכותיהם, שבזאת יחשב לנו כאילו עמדנו לפני המזבח ועשינו את כל העבודות האמורות בקרבן. ועל כן אנו מזכירים בתפילה את פרשיות הקרבנות, כדי להשלים בכך את סדר העבודה בבית המקדש.

נעמיק אפוא בהבנת קריאה זו וחשיבותה. במסכת מנחות (ק:) הובאה דרשת האמורא הקדוש ריש לקיש על הפסוק 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם' (ויקרא ז לו), שכל העוסק בתורה,

כאלו הקריב עולה, מנחה, חטאת ואשם. באופן אחר מעט, למד מן רבא, כי כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם.

ואילו רבי יצחק, דרש בענין זה פסוקים אחרים בהם נאמר 'זאת תורת החטאת' (שם ו יח) ו'זאת תורת האשם' (שם ז א), ואמר כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

כבר מימות עולם קבע הקדוש ברוך את עסק התורה ולימוד סדר הקרבנות שהיו מיוחדים לישראל במקום עבודת הקרבנות.

כי גלוי היה וידוע לפניו שעתיד בית המקדש להחרב ותבטל עבודת הקרבן, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל במסכת תענית (כו:) כי אלמלא מעמדות - אותן קבוצות מעם ישראל שעמדו והתפללו בשעת הקרבת הקרבנות בבית המקדש - לא התקיימו שמים וארץ, שנאמר (בראשית טו ח) 'ויאמר ה' אלקים במה אדע כי אירשנה'.

באותה פרשה אמר אברהם אבינו: 'רבונו של עולם, שמא ישראל חוטאים לפניך, אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה?'

הבטיח לו הקדוש ברוך הוא שאין לו לחשוף לך.

ביקש אברהם אבינו: 'רבונו של עולם, הודיעני במה אירשנה'.

אמר לו (שם פסוק ט) 'קחה לי עגלה משולשת ונני משולשת, ותקן לו את סדר הקרבת הקרבנות ככפרה.

אמר אברהם לפניו: 'רבונו של עולם, מיילא בזמן שבית המקדש קים יוכלו להקריב קרבנות, אך בזמן שאין בית המקדש קים מה תהא עליהם?'

אמר לו: 'כבר תקנתי להם סדר קרבנות. בזמן שקוראים בהם לפני, מעלה אני עליהם כאלו הקריבו לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם'.

וכן דרשו במדרש תנחומא (צו יד), שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "אף על פי שבית המקדש עתיד להחרב והקרבנות בטלים, אל תשכחו ולומר סדר הקרבנות, אלא הוזהרו לקרא בהם ולשנות בהם, ואם תעסקו בהם - אני מעלה עליכם כאילו בקרבנות עצמם אתם עוסקים".

הוכחה לדברים הביאו רבותינו מכך שכאשר הקדוש ברוך הוא הראה ליחזקאל את צורת הבית, אמר לו (יחזקאל מג י) 'הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית'.

אמר יחזקאל לפני הקדוש ברוך הוא: "רבונו של עולם, עדין אנו נתונים בגולה בארץ שונאין, ואתה אומר לי ללכת ולהודיע לישראל את צורת בית המקדש? הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואחר כך אני אלך ואומר להם".

אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: "וכי בגלל שבני נתונים בגולה יא בניתי בטל? דע לך כי קריאה בפרשיות התורה בענין בית המקדש שיה לבנית בית המקדש. לך אמור להם שיתעסקו בקריאת צורת הבית בתורה, ובשכר קריאתם זו אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית".

לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "בני, אף על פי שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג, אם אתם עוסקים וקוראים בפרשת עולה ולומדים את פרשיות הקרבנות - מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים קרבן עולה לפני".

השמירה - ועשייתם אותם

יש לציין ולהוסיף על כך את דברי רבנו האור החיים הקדוש בפרשת בחוקותי (ויקרא כו ג, אופן יד), שהביא את דברי חכמינו ז"ל הללו, וביאר כי זו היא הדרך גם בקיום שאר מצוות התורה שאין ביד האדם לקיימן.

ככל שיעסק בלימוד עניני אותן מצוות, יהיה נחשב לו כאילו קיימן בפועל. כמו שנאמר (הושע יג ד) 'ונשלמה פרים שפתינו, כפירוש רש"י הקדוש שפרים שהיה לנו להקריב לפניך - נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו.

רמז לכך מצא רבנו בעל 'אור החיים' בפסוק 'אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשייתם אותם', שאת אותן מצוות שאין מציאות לעשותן, אפשר לקיים על ידי 'תשמרו', כלומר באמצעות המתנה וציפיה מתי יבואו לידינו לעשותן, שהלא 'שמירה' משמשת גם במשמעות של ציפיה, כמו שפירש רש"י על 'ואביו שמר את הדבר' (בראשית לו יא), שהיה ממתין ומצפה מתי יתקיים.

זהו סיומו של הכתוב 'ועשייתם אותם', שעל ידי השמירה והציפיה לקיום המצוות הללו, יחשב לנו כאלו עשינו אותן למעשה.

כדברים האלה ביאר גם בפרשת ראה, על הפסוק (דברים יב כח) 'שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוה', כי לכאורה, כיצד יתכן לקים את כל הדברים אשר הבורא מצווה?

הרי ישנן מצוות שאי אפשר לקיימן ואינן תלויות ביד האדם לעשותן, ויש מצוות שאין כל אחד יכול לקיימן אלא רק חלק מעם ישראל, כמו מצוות השיכות לכהנים בלבד, ללוים בלבד, או לישראלים בלבד, ואם כן כיצד יתכן לשמור את כל הדברים? וביאר, כי לכן אמרה התורה לשון 'שמור', כנגד מצוות לא תעשה, שהן ביד האדם, לשמור עצמו מלעבור על איסורי התורה,

ואילו כנגד מצוות עשה אמרה התורה 'ושמעת', לומר שיכול לקיים את המצוות בלימוד ובשמיעה בפה, ובזה נחשב לו כאילו באה לידו וקיים אותה, ומעתה אכן יכול כל אחד לשמור ולעשות את כל הדברים.

בין הקרבה לאמירה

לאור האמור, יש לשאול: מאחר שיכול אדם לקיים את מצוות הקרבנות על ידי שיקרא את פרשיותיהם וילמד את דיניהם, אם כן לשם מה היה צריך להקריבם בפועל? ומדוע לא יהיה די בלימוד ענינים?

יתירה מכך: מדברי חז"ל נראה שאמירת פרשיות הקרבנות אף עדיפה על הקרבתם בפועל, שכן, די לו בתשובה ובקריאת סדר הקרבן, ובזה מתכפר חטאו, ואילו בזמן הבית היה עליו להזיל ממון מכיסו, לטרוח ולעלות לבית המקדש, ולספוג את הבושה מן הסובבים.

ולמעשה, יכולים אנו לדעת בבירור, כי העיסוק בפרשת הקרבן אינה עולה כהקרבה בפועל לכל דבר וענין.

שהלא אילו שגג אדם בעבירה מן העבירות והתחייב בקרבן חטאת, ולאחר מכן עסק בפרשיות הקרבנות, ותפח אחר כך החיש הקדוש ברוך הוא את גאולתו ונבנה בית המקדש השלישי - אין חולק שיהא על אותו אדם לשוב ולהביא קרבן חטאת על אשר חטא, ולא יוכל לפטור את עצמו מן הקרבן על ידי שכבר למד ועסק בדיניו.

ראה לדבר, ממה שמספרת הגמרא במסכת שבת (יב:) על התנא הקדוש רבי ישמעאל בן אלישע, שעבר על דברי חכמים שגזרו לא לקרוא בשבת לאור הנר שמא ישכח ויטה את הנר להגביר את השלהבת ויעבור על מלאכת 'מבעיר'. אמר על כך רבי ישמעאל בן אלישע: 'אני אקרא ולא אטה', ופעם אחת קרא בשבת לאור הנר וביקש להטותו וברגע האחרון נזכר שבתה היום.

אמר: 'כמה גדולים דברי חכמים, שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר'.

גרסה נוספת היא שלא רק ביקש להטות אלא הטא את הנר בפועל ונתחייב בקרבן חטאת, כדין העושה מלאכה בשבת בשוגג.

עמד וכתב על פנקסו: 'אני ישמעאל בן אלישע קריית והייתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה'.

אילו היתה אמירת סדר קרבן חטאת עולה כהקרבתה לכל פרטיה ודקדוקיה, היה בידו של רבי ישמעאל בן אלישע לכפר על שגגתו על ידי לימוד פרשת חטאת, ומדוע כתב על פנקסו למוכרת נצח 'לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה'?

ואם כי נתן לדחות הוכחה זו, ולומר כי אכן היה רבי ישמעאל יכול לפטור את עצמו מקרבן חטאת על ידי העיסוק בפרשת חטאת, אלא שעז היה חפצו להביא קרבן דוקא ולא להסתפק באמירת פרשת חטאת, מכל מקום הסברה הפשוטה היא שאין הלימוד פוטר מהבאת קרבן.

'כאילו' או 'אני כדיר'?

מן הדין אפוא לעמוד על פשר הדבר ולהבין מה בין כפרת הקרבן בפועל לכפרה הבאה על ידי עסק התורה, הלא אמרו חכמינו ז"ל כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, ומדוע הקרבה בפועל חשובה יותר? ומה יש בה שאין בקריאה?

על נקודה זו עמד הגאון החיד"א בספרו 'נחל קדומים' (פר' צו אות ו) שדייק מלשון חכמינו ז"ל שאמרו 'כל העוסק בתורה, כאלו הקריב עולה', שאין העוסק בתורת הקרבן נחשב ממש כמי שהקריב, אלא רק 'כאילו הקריב'.

הסביר החיד"א, כי בכך תלויה השאלה שהוזכרה האם לאחר שיבנה בית המקדש יהיה חובה על החוטא להביא קרבן.

זו היא מחלוקתם של רבא וריש לקיש בדרשת הפסוק 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם', כאשר לדעת ריש לקיש כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה, מנחה, חטאת ואשם, ואילו רבא חולק ואומר כי כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם.

לשיטת ריש לקיש שאמר 'כאילו הקריב', איזי כשר יבנה בית המקדש יביא החוטא קרבן או מנחה ככל אשר יזדקק, כי בשעה שעסק בתורה הרי הוא רק 'כאילו הקריב' אך לא הקריב ממש, ואשר על כן בשעה שבאה לידו היכולת להקריב בפועל, מחויב הוא לעשות כן.

אמנם לדברי רבא שחולק על ריש לקיש ואומר כי כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם, נמצא שאף לאחר בנין בית המקדש לא יתחייב בקרבן, כי לימוד התורה מבטל ממנו חיוב זה מעיקרו והוא כבר אינו צריך להביא קרבן.

הוסיף החיד"א וכתב, שריש לקיש ורבא נחלקו בכונת דברי רבי ישמעאל בן אלישע שאמר 'לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה', האם נאמרו דבריו מצד הדין, או רק למצוה מן המובחר.

רבא סבר שרבי ישמעאל היה חפץ להדר ולהוסיף גם את הקרבת הקרבן מלבד הכפרה שעל ידי לימוד התורה, אבל מעיקר הדין באמת לא היה צורך בכך, לאחר שכבר התכפרה חטאתו על ידי עסק התורה.

ואילו ריש לקיש סבר שעדיין נותר חיוב הקרבת הקרבן במקומו, אף לאחר שקרא ועסק בפרשת החטאת, ועל כן כתב שמעיקר הדין הוא מחויב להביא קרבן לכשיבנה בית המקדש.

המאת שמנה

באופן אחר פירש החיד"א בספרו 'פני דוד' (פרי יקרא צו אות ב), בשם המפרשים, כי רבי ישמעאל בן אלישע היה מחויב בהבאת הקרבן מצד הדין.

ומה שאמרו חכמינו ז"ל כי העוסק בתורה כאלו הקריב כל הקרבנות, יש לומר שאמירת הקרבנות מועילה בעבור חלק גבוה שישנו בקרבן, אותו חלק שעולה בקרבן לפני ה' 'יתברך', שעל ידי עסק התורה ולימוד פרשת הקרבנות נחשב הדבר כאילו הקריב לפני הקדוש ברוך

הוא את חלק הקרבן העולה לגבוה. אך עדין מחויב החוטא בחלקי הקרבן שאותם אוכלים הכהנים, ולא נפטר מחוב זה עד שיבנה בית המקדש ויביא את קרבן חטאתו. ועל כן אמר רבי ישמעאל בן אלישע 'לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה', כדי לתת לכהנים את חלקם בקרבן.

לאור ביאור זה הוסיף החיד"א, כי ישנו הבדל גדול בין העוסק בתורת עולה לעוסק בתורת חטאת.

כי קרבן העולה קרב כליל לגבוה ואין בו חלק לכהנים, הרי שהעוסק בדיניה נחשב ממש כמי שהקריבה, ואילו העוסק בתורת חטאת עדין נותר עליו החיוב להקריב את חלק הכהנים, ולא יפטר מחיוב זה עד שיוקם דם הקרבן על גבי המזבח בפועל ויקבלו הכהנים את חלקם.

יש להעיר על חידוש זה של החיד"א שחילק בין העוסק בתורת עולה לעוסק בתורת חטאת, שגם מקרבן העולה יש לכהנים חלק מסוים, והוא עור הבהמה. כמו שנאמר בפרשת צו (ויקרא טז) 'והקחן המקריב את עולת איש עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה', ואם כן שוב אין זה כאילו הקריב ממש עולה, שהרי לא נפטר מנתינת העור לכהנים.

יתרה מכך יש להקשות על גוף דברי המפרשים, הלא מתנות הכהונה - אותם חלקי הקרבן שמקבלים הכהנים, הרי הן חלק מכפרת הקרבן, כמו שדרשו בגמרא (יבמות ז. ב) על הפסוק (שמות כט ג) 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' - "מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים". כלומר, שעל ידי אכילת בשר הקרבן לכהנים, נעשית כפרת הקרבן, ואם ארע דבר מה לחלקם של הכהנים, כגון שנטמא או אבד, אין הקרבן מכפר.

ואם אמרו חכמינו ז"ל כי העוסק בסדר הקרבנות זוכה לכפרת העוון, כפי שהתבאר, וזכה שנחשב כן גם לגבי החלק המגיע לכהנים, שהרי ללא שיקבלו הכהנים את חלקם אין הקרבן מכפר כלל, אף לא החלק הגבוה שבה. אלא הכפרה כולה נעשית על ידי האמירה.

על כל פנים, נשוב לשאלה המקורית: כיצד יתכן שנתה, בזמן שאין בית המקדש קיים, שאין בידינו לא מזבח ולא קרבן, יכול האדם להתכפר על ידי עסק התורה או באמצעות לימוד פרשת הקרבנות, ואילו כאשר עמד הבית על מכונו הוצרך החוטא להביא קרבנו? ולכאורה, לשם מה הוצרך אז להביא קרבן בפועל? ולמה לא היה די גם בגולה הבית בלימוד פרשת הקרבן? ובמה גדלה מעלת ההקדשה עצמה יותר מעסק התורה הנחשב 'כאילו הקריב'?

זכרי אלקים - דוד נשברה

כדי להבין את העניין ולעמוד על כוונת חכמים כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, נבאר בשני אופנים, על פי מה שהתבאר בדברי רבותינו הקדמונים. משה הביא הגאון רבנו יוסף תאומים בעל 'הפרי מגדים' בספרו 'תבנת גמא' (פר' צו) על התורה, למלך שהיו לו שני עבדים, האחד זריז והאחר עצל.

רצה המלך לנסותם ולבחון אותם, ובקש מהם לעשות מלאכה בלתי אפשרית. הנה העצל למד חכך ומי: 'אדוני המלך, הן זה בלתי אפשרי!'

אף שלא הצליח העבד לקיים את הבקשה הבלתי אפשרית, נגרמה למלך נחת-רוח ממעשיו, בראותו כיצד הוא חפץ בכל מאודו ומנסה בכל דרך לקיים את הוראתו.

הסביר רבנו 'פרי מגדים' שכן הוא הדבר גם בענין הקרבנות, שכאשר אין לנו את היכולת להקריב קרבנות לפני המלך יתברך שמו ולעשות נחת רוח לפניו בריח הניחוח שבקרבנות, אם האדם מצטער ונאנח על כך, מאותה השתוקקות עצמה עולה נחת רוח לפני ה' יתברך.

ומה שאמרו חכמינו ז"ל, כי הלימוד בתורת הקרבנות נחשב כאילו הקריב קרבן, הנונה כאשר אדם מצטער ביותר על כך שאינו יכול להקריב בפועל, ובאמצעות התשובה והכיסופים עולה נחת רוח לבואר יתברך כאילו הקריב קרבן ממש.

זהו שאמר המשורר (תהלים נא ט) 'זבחי אלקים רוח נשברה', כי כשהלב נשבר על שאין אנו יכולים להעלות קרבנות על גבי המזבח, הרי זה נחשב כ'זבחי אלקים', וכאלו הקריב האדם את הקרבן בפועל ממש, על ידי השילום בשפתי.

נמצאנו למדים כי אכן בזמן הבית כאשר התכפר האדם מחטאו על ידי עסק התורה או על ידי התשובה, לא התכפר חטאו לגמרי בלא להביא קרבן.

אולם בזמן הזה, כאשר אין הקרבת קרבנות, והאדם דואג וחרד ומצטער על שלא זכה להקריב את הקרבן ומתמורר לבדו על חסרון הקרבנות, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבם.

הוא אומר, כי בודאי מוטב היה אילו היה יכול האדם להקריב קרבנות על גבי המזבח, אולם היות שאין הדבר באפשרות, כיון שמצטער האדם על כך, הרי הוא זוכה שנחשב הדבר כאילו הקריב בעצמו.

ומעתה, מובן, מדוע בזמן הגלות יכפר העון על ידי הקריאה בתורת הקרבן בלבד, כי כל מהות העיסוק בתורת הקרבן הוא כדי שנשתוקק ונייחל לקרבנות עצמם, ושבירן לב זה הוא המעלה נחת רוח בשמים כמו הקרבן עצמו. שברון הלב והשתוקקות הגדולה, הם הנחשבים כהקדבת קרבן ממש, ולא בקריאה סתם של פרשת הקרבן. ובאופן דומה נוכל להסביר גם כיצד יתכן שהפחיתות במעלה - כאשר אין סנהדרין, גורמת לתשובה קלה יותר לכאורה.

כי כאשר אדם שב בתשובה אמיתית כראוי, הרי הוא אבל וחפוי ראש על חטאו, והלום צער על שאי אפשר לקיים בו את העונש הראוי לו כדיני התורה.

צער ויגון אלו מחשיבים כאילו נעשתה בו מיתת בית דין ונתכפר לו חטאו.

ואין אנהו יחלים

בדרך אחרת ניתן לבאר מדוע קריאה בפרשת הקרבנות מכפרת, על פי מה שמצאנו בספרי המקובלים, כי ענשי מיתות בית דין וכל ענשי התורה, אינם עונש לאדם על מעשיו הרעים בלבד, אלא כפרה ותיקון לחטא, כי באמצעות אותם עונשים זוכה האדם להתכפר ולתקן את נפשו בתיקון השלם.

ובזמן הזה, אף אם מצילה התשובה את החוטא מן המיתה או מענשים אחרים, עדיין אין נפשו זוכה לתיקון שלם ואינה מודרכת כשם שהיתה מודרכת באמצעות העונש המפורש בתורה.

כי כאמור, לזאת נתקנו מיתות בית דין, על מנת לתקן את נפש החוטא שהתרחקה מבורא בעקבות החטא.

נשמתו בתכלית הטהרה. וכעת נבין, כי אמנם דברי חכמינו ז"ל שלימוד פרשת הקרבנות מכפר לחוטא כאילו הקריב קרבן, חיים וקיימים, אך עדין יש חסרון גדול באופן זה, כי בזמן הבית היתה הנפש נטהרת מעוונה בתכלית השלימות על ידי הקרבנות, ועתה כאשר אין בידינו מצות הקרבנות, לא יזכה החוטא למדרגת התיקון כפי שהיה בזמן הבית.

ועתה שוב לא יקשה לנו כיצד יתכן שבזמן הבית לא היה החטא מתכפר בלימוד פרשת הקרבנות, ובזמן הזה כביכול הכפרה קלה יותר, כי בודאי אין טהרה יותר גדולה לנפש מאשר כח התיקון הבא באמצעות הקרבת הקרבן בפועל. ואת זאת, את התקון השלם הזה, אבדנו בחורבן בית מקדשנו וביטול הקרבנות.

וכן מצאנו בדברי רבנו 'החתם סופר' ז"ע, שעמד בספרו על התורה (חתם סופר עה"ת ויקרא ח לה) על נקודה זו מתוך הנחה דומה, שאין דומה הכפרה בהקדבת הקרבנות בפועל לעיסוק בתורת הקרבנות בכל פרטיהן ועניניהן, וחילוק יש בין שני אפני הכפרה הללו.

וכתב, כי יש שאין עוונם מתכפר בשלמות אלא על ידי הבאת קרבן, ויש שדי להם לעסוק בתורת הקרבנות על מנת שיכופר חטאם.

וזאת, על פי מאמר חכמינו ז"ל במסכת מגילה (ג:) שתלמוד תורה של רבים חשוב אפילו מעבודת בית המקדש, ואין מבטלין תינוקות של בית רבן למשל, אף לצורך בנין בית המקדש.

הקשה 'החתם סופר': כיצד יתכן שמתלמוד תורה של יחיד, תהיה עבודת בית המקדש חשובה יותר?

הלא מאמר חז"ל ערוך לפנינו, כי העוסק בתורת הקרבנות כאלו הקריבם, ונמצא שבעוד המקריב קרבן, אין בידו אלא שכן אותו קרבן, העוסק בתורתו, כאלו הקריב את כל הקרבנות כולן.

יישב החתם סופר את הענין באמצעות חידוש נפלא: אכן מי שטא חלילה וזקוק לכפרה על עונו, טוב לו שיעסוק בתורה הקדושה, שעל ידה תזדכך נפשו מכל פגמיה, ועל כך אמרו חכמינו ז"ל שהלמוד תורה נחשב כאלו הקריב את הקרבנות כולם, כיון שגדול עד מאד כחו של לימוד התורה לכפר על כל חטא ועוון.

אולם זה שזכה כבר לעסוק בתורה, הרי הוא נקי מכל פגם ושוב אין לו צורך בכפרה על ידה.

אודות אדם זה אמרו חז"ל שעבודת בית המקדש חשובה מתלמוד תורה, שכן לגבי נועדה הקרבת הקרבנות אך ורק כדי להעלות ריח ניחוח אשה לה'.

העלאת ריח הניחוח לא תושג באמצעות הקריאה בפרשת הקרבנות, ולפיכך חובה עליו להפסיק מתלמודו ולהקריב בפועל קרבן לריח ניחוח.

וזאת על פי דבריו היסודיים של רבנו הרמב"ם בפירושו לתורה (ויקרא ט ט), שהטיפ מילתו בהקדבת הקרבנות, טעם נוסף מלבד הכפרה על החטא.

זהו ענין דק ומרומם ביותר, כביכול יש לקדוש ברוך הוא צורך שיעלו לפניו ריח ניחוח, וזו הדרגה הנעלה ביותר בעבודת הבורא, שאיבדנו מאז חרב בית המקדש. מעלה עליונה זו לא נוכל להשיג גם באמצעות העיסוק בתורת הקרבנות, לעומת הכפרה על החטא שזוכים לה על ידי העיסוק בתורה.

ומובן ביותר, מהי המעלה העליונה שהיתה בזמן הבית, לה אין אנו יכולים לזכות כיום, כאשר אין לנו קרבנות

בפועל, אף שהכפרה על החטא נראית לנו כנתינת להשגה בקלות יותר.

מזמור על ההורב?

לאידך, ניתן לפרש סוגיא זו בדרך אחרת, הפוכה לחלוטין, ולומר, כי אכן, בדורותינו אלה ניתן לזכות לכפרה על החטא יותר מאשר בזמן שבית המקדש היה קיים.

כי אכן, ככל שישמעו הדברים מופרכים, דוקא משום שאין לנו בית המקדש, הגלות כה אפילה וחשוכה, העניק לנו הבורא יתברך ברחמי המרובים מתנת חנם שעמה נוכל לכפר על עוונותינו בלא קרבן, ולזכות לסליחה ומחילה ביגיעה פחותה ומועטה מן הדורות שקדמו לנו, על ידי קריאת סדר הקרבנות, כאמור.

כי ראה הקדוש ברוך הוא את עמו והנה עונותיהם מרובים, ועל כן הגדיל חסדו עמם, ונטל מבניו את בית המקדש ואת עבודת הקרבנות, והיטיב עמם להודיע להם שכבר חקן להם סדר קרבנות, ובזמן שקוראים בהם לפניו נחשב להם כאילו הקריבו את הקרבנות, ועל ידי שישונו בתשובה ימחלו להם כל עונותיהם.

ולפי זה, על אף שבזמן בית המקדש היה אדם צריך להביא קרבן על חטאו, או להעניש באחד מן הענשים האמורים בתורה, עם כל זה כיום, כיון שנחלשו בתורה, על בני ישראל בנפשם, ריחם הקדוש ברוך הוא על בניו והעניק להם מתנת חסד לכפר להם על ידי תשובה ועל ידי עסק התורה.

בזאת אפשר למצוא את הטמון בדברי חכמינו ז"ל (מדרש תהלים עט א) על הפסוק 'מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך'. והקשו חכמים על לשון 'מזמור' שנאמר בפרק זה המדבר על החורבן: וכי מזמור היה לו לומר? אינו אלא בכיה!

ופירשו שם בדרך משל, למלך שהיה לו בן שלא נהג כראוי ולא היה שומע לקולו. מה עשה המלך? כיון שהתמלא כעס נכנס לחופתו של בנו והתחיל לקרוע ולהשליך את הוילונות והכלים הנאים. אחר אמר המלך: "וכי לא נהגתי כראוי שקרעתי חופתו של בני ולא הרגתי בחמת?"

שהלא יכול הוא לעשות לו חופה נאה אחרת, אך להקים לו בן אחר - אין בידו. וכך אמר אסף: טוב עשה הקדוש ברוך הוא ששפך חמתו על בניו בית המקדש הבנוי עצים ואבנים ולא על בניו האבנים. הוא שאמר הנביא (יחזקאל ד יא) 'כלה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון', כלומר, ששפך אפו וכלה חמתו על המקדש.

לכן נאמר לשון 'מזמור', כי אכן באו החורבן והגלות מתוך רחמים גדולים על עם ישראל.

ועדין יש להבין, על מה באמת נאמר כאן לשון 'מזמור'? הלא סוף כל סוף בחורבן הבית גלתה השכינה והקיץ הקץ על תפארתם של ישראל.

אמנם היינו יכולים להיות גדונים בעונש קשה מזה, אך עדין אין כאן שמחה כי אם צער, שהרי פורענות נוראה באה על ישראל שחורבן בית המקדש.

אכן, על פי דברינו, יתכן כי עומק כוונת חכמינו ז"ל בזה, לומר שעל ידי ששפך הקדוש ברוך הוא את חמתו על העצים והאבנים, נמצא כי מעתה תהיה כפרת בני ישראל אך בתשובה, בתורה ובתפלה, שהרי אין לנו מקדש ולא כהנים ולא סנהדרין, וזה מחסר ה' עלינו לכפר על כל עונותינו.

ועל כך אמר אסף 'מזמור', כי משום שבענין זה הוא שירה וזמרה לישראל, שכן זו היא בשורה גדולה שיכפר הקדוש

המשך בעמוד ד'

המילה, ומכאן שהשקראת השכינה מסיעת להתפלל, כעין בית המקדש שהוא מקום תפילה. וכך הוא ביום השבת שהוא יום של השקראת השכינה מסוגלת התפילה בו ביותר. יותר מכך כתב הרב הקדוש רבי שלום פייבוש מזבזבז' זי"ע בספרו "דרך אמת" כי עיקר יום השבת הוא להתדבק בה' יתברך בתפילה ותורה, כי שרשי הנשמות ממרום מאירים על הנשמות שבגוף, וזו היא הנשמה היתרה, ובעיקר מורגש הדבר בשעת התפילה, ועל כן יש להזהר מאד בתפילות השבת, כי היא עיקר השבת.

הודו לה' כי טוב

תיקן רבנו הבעל שם טוב הקדוש לומר עם כניסת השבת, את מזמור ק"ז שבתהלים הפותח במילים 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. 'יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר' וגו', הוא המזמור אשר ממנו למדו חכמינו ז"ל במסכת ברכות (נ"ד) על ארבעה הצרכים להודות, יורדי הים, הולכי מדבריות, ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

את שייכות מזמור זה ליום השבת, יש להבין על פי האמור שנתייחד יום השבת להודות בו לה' ולומר לישמו עליו, וכפי שכתב הרב הקדוש רבי צבי הירש מזידטשוב זי"ע בספרו 'עטרת צבי' (זוהר ח"ב ספח): שלפי שעיקרו של מזמור זה הוא הודאה לבורא עולם על נסיו ונפלאותיו, תיקן הבעל שם טוב לאמרו בשעתו, כי אין נאה ויאה יותר מלאמרו ביום השבת בו נאה להודות.

ובספרו 'שמח ישראל' (ליקוטים בסוף הספר) הביא הרב הקדוש רבי יחזקאל ישראל יצחק מאלכסנדר זי"ע טעם למנהג זה, על דרך מאמר חכמינו ז"ל (ויק"ר טו ז) שלעתיד כל הקרבנות בטלים חוץ מקרבן תודה, וכיון ששבת היא מעין עולם הבא (זוהר ח"א קצ"ד) אנו אומרים מזמור זה הנסוב על אלו המחויבים להודות, במקום קרבן תודה על גאולתנו ופדות נפשנו.

ידידיא מהינדק דחלומת

טעמים נוספים נאמרו בספרים הקדושים, לבאר טעם אמירת מזמור זה בערב שבת מיסודו של מרן הבעל שם טוב הקדוש.

בספר הקדוש 'מאור עינים' (פר' בשלח) נתבאר כי במזמור זה בא השבט לבוא על העלאת ניצוצות הקדושה מעמקי הקליפות בכל ערב שבת.

כידוע, שבכל דבר הקיים בעולם יש ניצוץ קדוש ממעל המחיה אותו, כי בעת שחטא אדם הראשון נתפזרו חלקי הקדושה ונתערבו בעולם הגשמי והם הנקראים ניצוצות, כאשר כח הטומאה גובר, נסתרת מעין האדם היכולת להביט אל מקור הקדושה החבויה בהם, וגם אותו ניצוץ של קדושה שרוי בצער גדול על ששביו הוא בין קליפות הטומאה. אותם ניצוצות שביים, פעמים ונשמות מגולגלות הם הצריכות תיקון לעצמן, אשר

נשתלחו לעולם הזה כשבויים בין עמקי הקליפות עד שיבוא אדם כשר ויתקן אותן על ידי מעשיו הטובים. וכמו שביאר הבעל שם טוב הקדוש את הפסוק 'רעבים גם צאמים נפשם בהם תתעטף', שסיבת הרעב והצמא היא מפני שהנפש - הניצוצות הקדושים - מתעטפת בלבושים זרים.

ולקראת כניסת השבת מתרוממת ומתעלה כל הבריאה, ודבקה בשרשה העליון, וכל כוחות הטומאה מתבטלים כלא היו. וממילא זוכים כל אותם ניצוצות קדושים לצאת ממאסרם ולחבור לחלקם הטוב בגבול הקדושה.

כנגד אותם ניצוצות נאמרו פסוקי מזמור זה, כאמור 'יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר', כי בשעה זו זוכים הניצוצות לגאולה ומשבתים הם ומרגנים לפני הבורא.

וזהו האמור 'תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו וגו', ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. יושבי חשך וצלמות וגו'. וכן שאר פסוקי המזמור, כולם מכוונים כנגד ניצוצות אלו הזוכים לגאולה בשעה זו של ערב שבת, ומרגנים לקל חי על שזכו לכך.

כעין זה ביאר הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מקוסוב זי"ע בספרו 'אהבת שלום' (פר' כי תשא), והוסיף שפעולה זו נגרמת על ידי שמהרהר אדם בתשובה שלמה בערב שבת, ורק על ידי כך זוכה הוא שגאלו כל אותם ניצוצות מיד צר ויסייעו בידו לומר שירות ותשבחות ביום השבת לפני הבורא.

בענין זה כתב הרב הקדוש רבי אהרן מקרלין זי"ע בספרו 'בית אהרן' (פר' בא"ד"ה שמעתי) את ששמע שפעם אחת בעת שהיה ה'בעל שם טוב' מקבל את השבת על פני השדה, הגביהו הצאן שרעו בשדה את רגליהם הקדמיות, ועמדו על רגליהם האחוריות כבני אדם.

והסבירו צדיקים, שהעלה הבעל שם טוב את כל העולם על ידי קבלת שבת למקורו הראשון, וכל הברואים שהיו בסביבתו נתעלו לשרשם הגבוה, והגביהו את עצמם בגשמיות למש.

כי תהינני ברכות טוב

באופן נפלא הסביר הרב הקדוש רבי חיים מאיר מוויז'ניץ זי"ע בספרו 'אמרי חיים' (פר' בהעלותך) את אמירת 'הודו' עוד בטרם תכנס השבת:

עבודת הבורא מחולקת לשתי בחינות, סור מרע ועשה טוב, וכידוע דרכם של החסידים היתה להקדים ולעשות טוב בפנשם, ובכך יקל בעדם לסור מן הרע לאחר מכן.

גם בשבת ישנן שתי בחינות אלו. עבודת התפלה, הזמירות והתשבחות שביים השבת, היא בבחינת 'עשה טוב', ואיסור עשית מלאכה הוא בבחינת 'סור מרע'.

וכיון שסמוך לשקיעת החמה מתקדש יום השבת ונאסר האדם בעשית מלאכה, לכן הקדימו חסידים, על פי תקנתו של ה'בעל שם טוב', להודות ולשבח לבורא במזמור 'הודו לה' כי טוב', כדי להקדים את בחינת 'עשה

טוב' ל'סור מרע'.

אשר נאלם מיד צר

בדרך ניסית ומופלאה ניצל הרב הקדוש רבי אהרן מבעלזא זי"ע מצפרני הנאצים האוורים.

מהעירייה בעלזא נמלט הרבי לסקוהל ומשם לפרמישלאן, מפרמישלאן לוישניצה, משם לבוכניא ומשם לקראקא, משם לבודפסט שבהונגריה, אחר שנכבשה על ידי הנאצים, יחד עם אחיו הרב מבילגורייא, ויהודים נוספים ממקורביו במטרה להגיע לארץ ישראל.

לאחר מספר חדשים בהם שהה בהונגריה, המשיך בדרכו לארץ ישראל.

בתאריך כ"ה בטבת שנת תש"ד, בערב שבת קודש פרשת וארא, בשעות הבוקר, הגיע הרבי לעיר סוילינגראד שעל גבול בולגריה וטורקיה. היה זה השלב המכריע של מסע ההצלה, כיון שבולגריה נתונה היתה תחת השלטון הנאצי, בעוד שטורקיה היתה נייטרלית, והיתה מדינה חפשיית.

כשהגיעה הרכבת למעבר הגבול, עלו חילי הצבא הנאצי לביקורת.

נוסעי הרכבת היהודים, שהיו מחופשים לנכרים, ישבו מכוונים בעצמם, רועדים מפחד, ולבם הולם מפני הבאות.

הרכבת עצרה, ואנשי הגסטאפו עלו לביקורת. הבדיקה ארכה זמן רב, אולם בסיועא דשמיא היא עברה בשלום. נפשם היתה להם לשלל!

בחסידי שמים ניצל הרבי מבעלזא מידם של הצוררים האוורים, ויצא מאפלה לאורה.

לאחר מכן עלו לרכבת חיילים טורקיים וערכו בדיקות משלהם, בסופם עברו הנוסעים לרכבת אחרת, שעמדה לצאת משם לעבר איסטנבול שבטורקיה.

בעודם ברכבת הגיע זמן הדלקת נרות שבת קודש, וכאשר נטו צללי חמה התחילה הרכבת בנסיעתה מהגבול.

בנסיעה זו השתתף גם הרב החסיד רבי יששכר דב פלדמן זי"ל מסיגט, ואחינו הרב החסיד רבי לוי יצחק מגיד זי"ל מסאטמר, עם בני משפחותיהם.

כיון שהגיעה שעת קבלת שבת, נכנסו רבי יששכר דב ורבי לוי יצחק לקרון בו ישב הרבי, ופתחו בהתרגשות באמירת 'הודו' כמנהג החסידים בנוסח ויז'ניץ הרגיל עליהם, היות והיו חסידי אטיניא שמגוע בית ויז'ניץ. בהתעוררות עצומה שפכו השנים את לבם בהודיה לבורא עולם שהצילם מגיא צלמות, ואליהם הצטרף הרבי מבעלזא.

כשהגיעו לפסוק 'יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר', אמר הרבי לרבי יששכר דב:

"דו זאגסט עס זייער גוט, זאג עס איבער נאך א-מאל - אתה אומר זאת טוב מאד, חזור על כך שוב..."

וכך ציוה לחזור ולומר פסוק זה מספר פעמים, שוב ושוב...

תפילה המשך מעמוד ג'

ברוך הוא עלינו ויחשיב את סדר עבודתנו בתפלה לפניו כאילו היינו מקריבים קרבנות. ולצד הצער הגדול במה שבאדה מאתנו קרבת השכינה, ואת אשר היה דר עמנו ה' יתברך בעולם הזה, אשר בודא הוא יגון עצום ונורא, עם כל זאת הלא הצטיינו לברך 'הטוב והמטיב' גם אם הטובה באה בעת צער, ולכן כיון שזכינו לכך אנו אומרים 'מזמור' בלשון שירה וזמירה, ומודים ומשבחים על אותה מתנת חיים ושזכינו לה ברחמיו המרובים.

אלו הן הנשרפים...

כאן המקום להביא מעשה שהיה בימי רבנו האריז"ל, שבא לפניו אדם שעבר עבירות רבות ובא לפני האריז"ל שיתקן נשמתו. שמע האריז"ל הקדוש את חטאיו ועונותיו כי רבו מספור, ונענה שאין לו תיקון אלא על ידי שריפה.

שמע האיש, וברוב חשקו ורצינותו כוננו לשוב בתשובה שלמה, בא לפני האריז"ל שיקיים בו את הדין.

הסביר לו האריז"ל הקדוש כיצד היא מיתת שריפה בבית דין (סנהדרין פ"א מ"ב): שופכים לתוך פיו של הנשרף עופרת ורותח, וזו יורדת לתוך קרבו ומכלה אותם מבפנים.

הסכים האיש, וביקש מהאריז"ל הקדוש שימיתנו בצורה זו, ובכך יכופר עונו.

קבע לו האריז"ל הקדוש זמן, וביום המיועד התייצב האיש בדחילו ורחימו, אחרי שנפרד מבני משפחתו ומכריז וכתב צוזה לזרעו.

הורה לו האריז"ל הקדוש לעצום עיניו, על מנת שלא יודעזע בראותו את העופרת הלוהטת, ולפתוח את פיו.

ישב האיש כשעיניו עצומות, והוא מייחד במחשבתו כי הוא עומד למות על מנת לכפר על עונו כמצוות התורה, והנה, חש הוא בנוול הנוצק לתוך פיו, כשברירי רגע אחרון של חיים. דמה כיצד חורכת העופרת ושורפת את כל גופו מבפנים, ואז חש לפתע במתיקות המחלחלת במורד גרונו.

הוא פקח עיניו בבהלה וראה את האריז"ל הקדוש עומד ויוצק לתוך פיו דבש מתוק ונופת צופים...

נחרד האיש ונודעזע. "מדוע לא קימת בי רבי את המצוה?? אויה לי שאפילו מיתתי לא תהא כפרתי!!!"

"אל דאגה", הרגיעו האריז"ל: "וסר עונך וחטאתך תכופר".

משמים ראו גודל חרטתך וצערך הנורא על חטאך, עד שמוכן היית בלב שלם ובפועל ממש למסור עצמך למיתה, ומחלו על עונך, כאלו הומתת בבית דין".

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברזלכור

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

סיום מסכת בתשעת הימים

במגן אברהם כי 'בסיום מסכתא אף מי שלא למד עמהם יכול לאכול עמהם משום קורבה או ריעות, דהא אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לכולהו רבנן' (שבת קט"ז). באליה רבה (שם ס"ק כו) באר, דהיינו דווקא אלו שהיו מגיעים להשתתף בסיום המסכת גם אילו הייתה נופלת על יום אחר.

האם מותר לכוון את הסיומים לימים אלו

עוד כתב באליה רבה (שם) שאין לכוון את סיום המסכת לימים אלו, שלא הותר רק אם אירע סעודת מצוה באותם הימים וכדי שלא לבטל שמחה של מצוה, אבל לכוון זה לימים אלו ולבטל את אבלות החורבן אסור. ועוד כתב מאותו הטעם, שאם אין דרכו לערוך בדרך כלל סיומים לגומרה של תורה, גם עתה בימים אלו לא יעשה כן.

וראה בשו"ת אריה דבי עלאי (אבני זכרון ס"ק יא) שהבין כי טעם האליה רבה משום שהסעודה היא מצוה רק בשעת הסיום האמיתי של הלימוד, ולא אם דחה או הקדים את הסיום באופן לא טבעי. והביא ראיות רבות שאין זה כך, ויכול לעכב או למחר או אפי' לשייר מעט מלימודו רק כדי לכוון את הסיום לזמן מסוים. בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' צד סק"ה) כתב שכוונת האליה רבה שאם דוחה הסיום לימים אלו הרי מוכיח על עצמו שאין עיקר שמחתו על לימוד התורה רק שמבקש לאכול בשר ויין, וזה בוודאי אינו שמחה של מצוה המותרת גם בימים אלו.

דעת היעב"ץ והכרעת המשנ"ב

אמנם בסדור עמודי שמים של רבנו היעב"ץ (שער סור) כתב להחמיר המשך בעמ' ג'

מנהג רבים מכשרי ישראל לערוך סעודת סיום מסכת עם בשר ויין, בימים אלו שבין ראש חודש לתשעה באב. ויש לחקור שורש וטעם הדבר ומה הם הסימוכין ההלכתיים של מנהג זה. כן יש לברר, אם ההיתר לאכול בשר ולשתות יין בסעודת סיום הוא רק אם אירע שכעת למד את המסכת ושמה בסיומה, או שמא מותר לכתחילה להמתין מלסיים המסכת כדי שיפול הסיום בימים אלו, כן יש לשאול במי שאינו רגיל בכל פעם כשמסיים מסכת לשתות יין, אם גם לו מותרת שתיית היין ואכילת הבשר.

המנהג שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין

בראשונים (הו"ד בטור ובבית יוסף סי' תקנא) הביאו שנהגו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בתשעת הימים מפני אבלות החורבן, ושהמניעה מאכילת הבשר ומשתית היין היא בכלל מה שממעטים בשמחה משנכנס חודש אב.

ההיתר בסעודת מצוה

בדרכי משה (שם אות י) הביא ממנהגי מהר"א קלוזנר (סי' קלג הגה א) המהרי"ל (הל' ת"ב עמ' רלח ס"ו) ומנהגי מהר"א טירנא (עמ' עז) 'דאם אירע סעודות מצוה, כגון מילה ופדיון הבן או סעודת אירוסין או סיום מסכתא, מותר לקבץ מנין מצומצם ולאכול בשר ולשתות יין'. וכן פסק הרמ"א (שם סעיף י), וכתב להיתר 'לכל השייכים לסעודה, אבל יש לצמצם שלא להוסיף'.

מי נכלל בסעודת מצוה

במגן אברהם (שם ס"ק לה) הביא בשם מהרי"ל: 'דוקא ההולכים משום קורבה או משום רעות, אבל ההולכים לשתות עבירה הוא בידם'. וכתב

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

כיבוס בתשעת הימים לצורך נסיעה לחו"ל

אני מתעתד לצאת לחו"ל ביום שלאחר תשעה באב, ואין ברשותי די בגדים נקיים לצורך הנסיעה. מאחר שבשבוע שלאחר מכן לא תהיה לי אפשרות מעשית לכבס את בגדיו, רציתי לשאול האם מותר למסור את הבגדים לגוי לכיבוס במהלך תשעת הימים?

ת. אסור למסור בגדים לגוי על מנת שיכבסם, לבני ספרד הדבר אסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב, ולמנהג בני אשכנז אסור למסור הבגדים לכיבוס בכל תשעת הימים¹.

מתנות לחתן בר מצווה

בתשעת הימים

האם מותר לתת דורון דרשה לחתן בר מצוה בתשעת הימים?

ת. מותר לתת לחתן בר המצווה מתנה².

צחצוח נעלים בתשעת הימים

האם מותר לצחצח ולהבריך נעליים לכבוד שבת קודש בימי תשעת הימים?

ת. צחצוח הנעליים מותר ואינו כדון כיבוס³.

שכירת רכב בתשעת הימים

הרכב שלי התקלקל לפני ראש חודש אב, האם מותר לי לשכור רכב חליפי לאחר ראש חודש, או שמא עלי לנסוע בתחבורה ציבורית עד אחרי תשעה באב?

ת. מותר לשכור רכב בתשעת הימים⁴.

המשך בעמ' ב'

שלמת חיים (סי' רי"ח) פסק צחצוח נעלים אסור. ובספר שלמי מועד (עמ' תפא) בשם הגרש"י ואיירבאך כתב שמותר לצחצח הנעלים בתשעת הימים רק בערב שבת אבל לא ביום חול, ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' פ) כתב לחלק בין הבקה להשחרה ז"ל: ומה שהביא כתר"ה מספר מועדים ומונים שאסור להשחיר ולהבריך הנעלים, הנה לענין להבריך הנעלים מסתבר כמותו אף שלא שייך זה לכבוס דבגדים, אבל להשחירם בלא הברקה אם כבר הוסר שחורותם אינו רואה בזה טעם לאיסור, ולצורך שבת לאלו שלובשין בגדי שבת יש להיתר אף להבריך. 5 בשו"ע (סי' תקנא ס"א) כתב כי מראש חודש ועד התענית ממעטים במשא ובמתן ובבנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיוצא מיהו דברים שצריכים תיקון לא היו משא ומתן של שמחה וממילא מותר לתקנם בבין המצרים. ולגבי רכישת רכב חדש כתב בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' פ) שאם

במצב חריג של צורך גדול מאוד, במשנה ברורה (שם סק"ט) הקל במי שאין לו אלא חלוק אחד שמותר לו לכבסו אף לאחר ראש חודש, משום שמדובר בצורך הכרחי. ומכאן למדו הפוסקים שבמקום של צורך גדול וחוסר ממש בבגדים, יש מקום לדון בכל מקרה לגופו. וראה בהליכות אבן ישראל (עמ' שפא) שנשאל בענין הנוסע ב' אב לחו"ל אם יכול לכבס בגדיו קודם צאתו והשיב דאין להתיר.

3 כ"פ הגרש"י אויירבאך (ספר הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ד אות יא) שנותנים לנער בר המצווה מתנות כנהוג, אע"פ שהמנהג להמנע ממתנות מתנות בתשעת הימים. וראה במקור חיים (סי' תקנא ס"א) שמשמע שמותר ליתן מתנות בימים אלו.

4 יש מן הפוסקים שהתירו צחצוח נעליים בכל תשעת הימים, כ"כ בשו"ת אור לציון (ח"א פכ"ז ס"א) וכ"כ בספר הליכות אבן ישראל (עמוד שלה) שמותר לצחצח נעליים במשחת נעלים בתשעת הימים. אמנם בספר

תענית עמ' רלח) שאף שמצינו גם בשו"ע (סי' תקנא ס"א) שפסק שאפילו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בט' באב, מותר ע"י נכרי אפילו בביתו, והיינו אפילו להחמיר משום חומר ט' באב, י"ל דשאני התם שאין במלאכה עצמה משום שמחה, אבל הכיבוס נאסר כדי למעט בשמחה ולהראות סימני אבלות.

2 הדבר שנוי במחלוקת השולחן ערוך והרמ"א ומשכן שההלכה תלויה במנהגי העדות ההולכים לפי פסקיהם. לבני אשכנז הנהגים כדעת הרמ"א, אסור למסור בגדים לכבוס גוי מראש חודש אב ואילך, אף אם פעולת הכיבוס נעשית על ידי הגוי בלבד. שכן פסק ברמ"א (או"ח סי' תקנא ס"א): 'ואסור ליתן כלים לכובסת אינה יהודי לכבס מראש חודש ואילך אולם לבני ספרד הנהגים כדעת מרן השולחן ערוך, איסור הכיבוס מעיקר הדין אינו נוהג אלא בשבוע שחל בו תשעה באב'. אלא אם כן מדובר

1 ברמ"א (או"ח סי' תקנא ס"א) כתב: 'ואסור ליתן כלים לכובסת אינה יהודי לכבס מראש חודש ואילך'. טעם הדבר הוא שחכמים רצו למעט בכיבוס ובשמחת הלב בימים אלו, ולכן אסור אחרונים שאף צדדים להקל מצד דיני אמירה לכבס בשאר איסורים דרבנן, מכל מקום מחמת חומרת ימי האבלות על חורבן בית המקדש נהגו להחמיר אף שלא למסור בגדים לכובסת גויה מראש חודש ואילך. "טעם הדבר הוא שחכמים רצו למעט בכיבוס ובשמחת הלב בימים אלו, ולכן אסור אחרונים לכבס בשאר איסורים דרבנן, מכל מקום מחמת חומרת ימי האבלות על חורבן בית המקדש נהגו להחמיר אף שלא למסור בגדים לכובסת גויה מראש חודש. וכתב בחזון עובדיה (י'

לבשת חולצה לבנה בסיום מסכת בתשעת הימים

בני הילד עומד לערוך סעודה גדולה לכבוד סיום מסכת בתשעת הימים כנהוג. האם הוא יכול ללבוש חולצה לבנה כמו בשבת וראש חודש?

ת. הילד יכול ללבוש חולצה לבנה בכנסת לכבוד סיום המסכת.⁶

קניית רכב חדש בתשעת הימים

בשנה שעברה ימי בין הזמנים עברו עלינו בנסיעות מיוחדות לכבודם של בחורי הישיבות שחזרו הביתה, לצבור כוחות לזמן הבא, דא עקא שנושא הנסיעות בתחבורה הציבורית היה סיוט אחד גדול. באותו זמן גמלה בי ההחלטה כי לקראת בין הזמנים הבא ארכוש רכב חדש גדול שיש בו מקום לכל המשפחה יחד. למעשה נזכרתי בהחלטתי זו רק בחודש סיון, התחלתי לברר על דגמי רכבים מומלצים, ועשיתי סקר שוק מקיף. אך עד שהגעתי למסקנות כבר הגיעו תשעת הימים. האם מותר לקנות רכב בימים אלו?

ת. רכב חדש הגורם שמחה בעת קנייתו, יש להימנע מלקנותו מראש חודש אב, הן לבני ספרד והן לבני אשכנז.⁷ ולהנהיגם לברך שהחיינו על קניית רכב אסור כבר משבעה עשר בתמוז.⁸ אולם אם צריך רכב חדש לצורך פרנסתו, או שיש כעת מבצעים ומחירים זולים שלא יהיו אחר תשעת הימים והוא דבר האבד, מותר.⁹

הוא לתענוג בעלמא ואינו לצורך פרנסה אסור לקנותו בימי בין המצרים כיון שצריך לברך עליו שהחיינו, ואם הוא באופן שמכריזם הטוב והמטיב ולא שהחיינו, כגון שגם אשתו ובניו נהנים ממנו אז אסור רק מראש חודש דהיינו כבניו של שמחה, אולם אם הוא לצורך פרנסתו הוי כממשא ומתן שאינו של שמחה שנהוג להקל בו גם לאחר ראש חודש, ובנידון זה ששוכר רכב חילפי לזמן מועט אין בכך חשש מראש חודש של שמחה, ולכ' בספר הליכות אבן יצחק (ענין שמח) כתב שמותר לשכור כלים אפילו בכלים שאסור לקנותם.

6 חולצה לבנה זה גם ב"ח ואפשר גם ב"ח אב. רק כשיהיה המנהג של הילדים שלא ללכת. אבל בסיום יכולים ללכת, כי אמנם בברית ופדיון וכן לענין סעודת ר"ח מצוה היא בפסוקי תשובות (ס' תקנא הנהיג 25) שנתפשת המנהג שגם הילדים החברים של נער בר המצוה הילדים לובשים בגדי שבת, והגר"ש ב"דלצקי" (פרנסה דין יומנה בין המצרים) כתב שגם קטנים החברים של חתן הבר מצוה ראוי להם להחמיר שלא ללבוש בגדי שבת לכבוד סעודת הבר מצוה. וראה בספר הליכות שלמה (בין המצרים פ"ד הנהיג 25) שכל מקום שהיהו בגדי שבת הותרו גם מכובסים, ובספר חזון עובדיה (ענין ירד) מחמיר בזה.

7 בנבחר (ביתאמ' 7) אמרו 'קודם זמן הזה העם נהגו ללבוש בגדי שבת, אבל ילדים שכן נהגו בחולצה לבנה, יוכלו בסיום ללכת כן. וכן לענין סעודת ר"ח מצוה היא בפסוקי תשובות (ס' תקנא הנהיג 25) שנתפשת המנהג שגם הילדים החברים של נער בר המצוה הילדים לובשים בגדי שבת, והגר"ש ב"דלצקי" (פרנסה דין יומנה בין המצרים) כתב שגם קטנים החברים של חתן הבר מצוה ראוי להם להחמיר שלא ללבוש בגדי שבת לכבוד סעודת הבר מצוה. וראה בספר הליכות שלמה (בין המצרים פ"ד הנהיג 25) שכל מקום שהיהו בגדי שבת הותרו גם מכובסים, ובספר חזון עובדיה (ענין ירד) מחמיר בזה.

8 בנבחר (ביתאמ' 7) אמרו 'קודם זמן הזה העם נהגו ללבוש בגדי שבת, אבל ילדים שכן נהגו בחולצה לבנה, יוכלו בסיום ללכת כן. וכן לענין סעודת ר"ח מצוה היא בפסוקי תשובות (ס' תקנא הנהיג 25) שנתפשת המנהג שגם הילדים החברים של נער בר המצוה הילדים לובשים בגדי שבת, והגר"ש ב"דלצקי" (פרנסה דין יומנה בין המצרים) כתב שגם קטנים החברים של חתן הבר מצוה ראוי להם להחמיר שלא ללבוש בגדי שבת לכבוד סעודת הבר מצוה. וראה בספר הליכות שלמה (בין המצרים פ"ד הנהיג 25) שכל מקום שהיהו בגדי שבת הותרו גם מכובסים, ובספר חזון עובדיה (ענין ירד) מחמיר בזה.

9 בנבחר (ביתאמ' 7) אמרו 'קודם זמן הזה העם נהגו ללבוש בגדי שבת, אבל ילדים שכן נהגו בחולצה לבנה, יוכלו בסיום ללכת כן. וכן לענין סעודת ר"ח מצוה היא בפסוקי תשובות (ס' תקנא הנהיג 25) שנתפשת המנהג שגם הילדים החברים של נער בר המצוה הילדים לובשים בגדי שבת, והגר"ש ב"דלצקי" (פרנסה דין יומנה בין המצרים) כתב שגם קטנים החברים של חתן הבר מצוה ראוי להם להחמיר שלא ללבוש בגדי שבת לכבוד סעודת הבר מצוה. וראה בספר הליכות שלמה (בין המצרים פ"ד הנהיג 25) שכל מקום שהיהו בגדי שבת הותרו גם מכובסים, ובספר חזון עובדיה (ענין ירד) מחמיר בזה.

צביעת דירה בתשעת הימים לצורך כניסת שוכר

בעל דירה התחייב למסור את דירתו לשוכר חדש יום אחד בלבד לאחר תשעה באב. כדי להכין את הדירה במהירות, הוא מבקש לבצע עבודות צביעה במהלך תשעת הימים. האם הדבר מותר, או שמא יש להימנע מצביעת הדירה עד לאחר תשעה באב?

ת. מותר לצבוע את הדירה בתשעת הימים כאשר הדבר נצרך לצורך מסירתה לשוכר הנכנס מיד לאחר תשעה באב.¹⁰

'אמן' ו'אמן' היא שמייה רבא' כשלא שמע את הברכה או את הקדיש

הלכתי ברחוב תוך כדי שיחה טלפונית בענין חשוב, ובמהלך ההליכה חלפתי סמוך לבית כנסת. לפתע שמעתי את ציבור המתפללים עונים 'אמן' היא שמייה רבא, אך מחמת שהייתי שקוע בשיחה לא שמעתי כלל את דברי החזן או את נוסח הקדיש שעליו הם עונים. האם עלי להפסיק את השיחה כדי לענות 'אמן' היא שמייה רבא, אף שלא שמעתי את החזן? והאם יש חילוק בין עניית 'אמן' היא שמייה רבא לבין עניית 'אמן' על ברכה, כאשר שומעים רק את הציבור עונה ולא את הברכה או את הקדיש עצמם?

ת. קדושה ו'אמן' היא שמייה רבא חייב לענות, אף אם אינו שומע את השליח ציבור אלא רק את הציבור שעונה.¹¹ אולם אם שומע את המתפללים עונים אמן על אחת מברכות חזרת הש"ץ ואינו יודע על איזו ברכה עונים כעת, לא יענה אמן.¹²

כאשר אין אפשרות מעשית לעשות כן, ובפרט כאשר הדירה צריכה להיות מוכנה למסירה מיד לאחר תשעה באב, לא להקל ולבצע את הצביעה במהלך תשעת הימים (משנה ברורה שם; כף החיים שם; בן אש חי שנה א, פרישת דברים). לפיכך, כאשר צביעת הדירה נדרשת לצורך כניסת השוכר בסמוך לאחר תשעה באב, מותר לבצע את העבודה בתשעת הימים.

11 הרמ"א (א"ח ס' נ"ו ס"א) כתב: 'ומי שבא לבית הכנסת ושומע הקהל עונים קדיש, עונה עמהם אף על פי שלא שמע שליח ציבור אומר יתגדל, וכן בס' קדש (ס"א) כתב הרמ"א: 'ואפילו אם לא שמע הברכה כלל, רק שומע ציבור עונים אמן ויודע על איזה ברכה קאי, יענה עמהם וכן בקדיש וקדושה וברכו, והרי שיש חיוב לענות קדיש וקדושה וברכו כאשר שומע את הציבור עונים אף שלא שמע כלל את הש"ץ. וראה במשנה ברורה (א"ח ס' נ"ו ס"א) שכתב שאף כאשר בא לקראת גמרא אמירת 'אמן' היא שמייה רבא מברך' וכו' או בעת גמר עניית הקדושה: צריך לענות עמה. אבל לענין ברכה כתב המשנה ברורה (א"ח ס' נ"ו ס"א) שאם בא כאשר הקהל עדיין אומרים 'ברוך' ה' המבורך לעולם ועד יענה איתם, אך אם בא כאשר הש"ץ חזר ואומר 'ברוך' ה' המבורך' לא יאמר עמו, ורק יענה אמן על דבריו. וראה בספר אש ישרא' (פכ"ד הערה 26) שהביא מהגר"ח קנייבסקי שכתב בשם החזון איש שדין זה אינו רק במי שבא לבית הכנסת, אלא אף מי שהולך ברחוב ושומע את הקהל עונים אש"ף או קדושה חייב לענות. את בש"ת רבבות אפרים (א"ח ס' נ"ו ס"א) כתב בשם הגר"ח אלישיב שאין חיוב לענות אלא למי שמצא בבית הכנסת כיון שאז נראה ככופר אם אינו עונה, אבל ההולך ברחוב יכול לענות אף אינו חייב לענות.

12 בשו"ע (א"ח ס' קכד ס"ח) 'ולא יענה אמן יתומה, דהיינו שהוא חייב בברכה אחת, ושליח ציבור מברך אותה וזה אינו שומעה, אף על פי שיועד איזו ברכה מברך השליח ציבור, מאחר שלא שמעה, לא יענה אחריי אמן, דהיינו אמן יתומה'. וברמ"א: 'איש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה, לא יענה אמן אם אינו יודע באיזו ברכה קאי שליח ציבור דזה נמי מקרי אמן יתומה'. ומבואר שלדעת השו"ע אסור לענות אמן על ברכה שהוא מחויב בה אם לא שמע את סיום הברכה, אף שיועד איזה ברכה בירך המברך, אולם כאשר אינו מחויב בברכה מותר לא לענות אמן כאשר לא שמע את סיום הברכה ולא אפילו אם אינו יודע כלל מה היא הברכה. והרמ"א מחמיר כשיש חשש שהראשונים שאף כאשר אינו מחויב בברכה אסור לענות אמן אינו יודע על איזה ברכה עונה, אולם כאשר יודע את הברכה מותר לענות

להניח מזון להציל כלי שמלאכתו לאיסור

בשבת אחר הצהריים יצאנו לנוח מעט בחצר ביתנו. הבחנתי בכמה כלי עבודה שנשכחו על הספסל שם. הילדים רצו ושיחקו סביב במהירות, ולפתע נתקלו בספסל וכלי העבודה החלו להחליק את אט. היה ברור שבעוד שניות בודדות הכלים יפלו וכנראה ייגרם להם נזק. ידעתי שאסור לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך עצמו, ולכן גררתי מיד מזון עבה שהיה מונח שם בסמיכות כדי שיקלוט אליו את הכלים שעומדים ליפול. אחי שישב עמי טען כי כעת אסור לי להזיז את המזון כיון שמונחים עליו כלים שמלאכתם לאיסור, ונמצא שהמזון התבטל מהיכנו. האם אכן אסור להניח מזון לצורך כלי שמלאכתו לאיסור משום האיסור לבטל כלי מהיכנו, או שכיון שמותר להזיז את המזון לצורך גופו או מקומו, אין זה נחשב ביטול מהיכנו?

ת. מותר לתת כלי היתר תחת כלים שמלאכתם לאיסור, ואין בזה משום איסור 'ביטול כלי מהיכנו'.¹³

טבילת ידיות של סיר

רכשנו סיר מתכת בעל ידיות פלסטיק מבודדות חום. אנחנו נוהגים להגעיל כלים חדשים למרות ששיטות הייצור כיום שונות מבעבר, והתפרסם שאין משתמשים בשומן מן החי להברקת הכלים. בערב שבת בני פירק את הידיות מן הסיר והלך להגעלת כלים בדרך חזור הוא עבר במקווה לטבילת כלים וטבל את הסיר ללא הידיות. כאמור הידיות

המשך בעמ' ד'

כאשר אינו מחויב בה. ושורש מחלוקת זו הוא ממה הקשו הראשונים על האיסור לענות 'אמן יתומה', מהמבואר בסוכה (א"ח ס' נ"ו ס"א) כתב הכנסת הגדול שבאלכסנדראי של מצרים שהיה שם קהל גדול ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי המברך, והיו מניפים בסודרים כדי שיועד תחתית הברכה ויעניו אמן, והרי שאף שלא שמעו את הברכה מפי המברך ענינו אמן, ומדוע אין בזה משום 'אמן יתומה', והביאו התוספות (סוכה נב. ד"ה וכו') מרבינו ניסים שפירץ שכל האיסור הוא רק כאשר עונה אמן על ברכה שמחויב בה, ובאלכסנדראי של מצרים היו מניפים בסודרים בקריאת התורה שאינה חובה, וכן כתב רבינו יונה (ברכות מז. ד"ה אין ענינו), וכן דעת הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ד), וכן פסק השו"ע. אמנם רש"י (ברכות מז. ד"ה יתומה) ותוספות (שם ד"ה אמן) תירצו שכיון שהקהל ידעו באיזו ברכה עומד החזן אין בזה משום 'אמן יתומה' ומותר לענות אמן, וכשיטתם סובר הרמ"א. ונמצא שבאופן זה שהולך ברחוב ושומע את הקהל עונים אמן אחר ברכה ולא שמע את סיום הברכה מותר, לדעת השו"ע מותר לו לענות אמן, כיון שאינו מחויב בברכה זו. ולדעת הרמ"א אסור לענות כיון שאינו יודע על איזה ברכה הוא עונה. וראה בכף החיים (ס"ק מז) שכתב שכיון שחמירא איסורא וסכנתא של אמן יתומה שענינו מפורש בדברי חז"ל (ברכות מז.) שיהיו בני יתומים ר"ל, צריך לחשוש בדיון זה לכל השיטות.

13 במשנה (שבת מב.) 'אין נותנים תחת תחת הקלבול את האש, ובבבארי (שם 26) ביארו הטעם משום שמבטל הכלי מהיכנו, והיינו, שמתחתיה היה לו מקום למחברו ביטול. ג. כדי שלא למעט בכבוד שבת לאסור כלים המותרים. ד. מחשש שיבא לטלטל הכלי בשעה שהמוקצה בתוכו. וכל זה הוא כאשר על ידי זה יהיה בתוך הכלי דבר שהוא מוקצה מחמת גופו, אך כאשר מלטל את הכלי לצורך דבר שמלאכתו לאיסור נחלקו הראשונים בדיון: לדעת רבינו הראשונים (בעל המאור שבת קדרי, רמב"ן שם, רש"א שם, תוס' ירד' שם, מאירי שם, ריב"א שם) אין בזה משום ביטול כלי מהיכנו, לפי שאם יצטרך לכלי היתר יכול ליטול ממנו את הכלי שמלאכתו לאיסור, שהרי זה בכלל צורך מקומו המותר בכלי שמלאכתו לאיסור. אך יש סוברים (רמב"ן כ"ה שם)

במסכתות התלמוד ירושלמי ונמצא שלא סיים את המסכת, ועוד שיש שם כמה וכמה עניינים בתלמוד ירושלמי שאינם מתפרשים דיים ונמצא שלא סיים ללמוד את המסכת, אך בהמשך (שיח שרפי קודש עמ' 121) מובא שאמר שאצלנו לא נוהגים כך, אלא עושים סיום אף על ירושלמי, ורק שיש אחרים החוששים שלא לעשות כן, והביא ג"כ מרבי יעקב עמדין שכדי לעשות סיום בתשעת הימים צריך ללמוד המסכת היטב ולא ללמוד מהר רק כדי לסיים.

הטעם שתשעה באב איקרי מועד

עוד איתא בשולחן ערוך (סימן תקנט סעיף ד) שלא לומר תחנון בתשעה באב, כיון דאיקרי מועד דכתיב (איכה א טו) 'קרא עלי מועד לשבור בחורי'. ולכאורה קשה טובא וכי זה נקרא 'מועד', והגם שנתנבא זכריה (ח ט) שלעתיד לבוא יהפוך צום העשירי למועד, איך אפשר מחמת העתיד לבוא לקרוא לזה כך עתה כאשר עדיין הגלות והחורבן בעינים עומדים.

אך יש לבאר ששריפת בית אלוקינו הוא כדוגמת מיתת צדיקים שיש בזה גם שמחה על הכפרה שכילה חמתו על עצים ואבנים. וכמו לגבי צדיקים שאף שמסתלקין מ"מ יש בזה ג"כ דבר טוב לאדם, ואכן בתוך כל הצער וכל ההתאבלות דאגו חכמים להזכיר לנו שבעצם יש כאן גם שמחה שלא כילה חמתו בנו אלא בעצים ובאבנים, וכמבואר באיכה רבה (פרק יא אות יא) על מה שנאמר (תהלים פרק עט) 'מזמור לדוד, אלוהים, באו גוים נחלתך, טמאו את היכל קודשך, שמו את ירושלים לעיים'. והכי מזמור לדוד, קינה לדוד מבעי ליה, אלא שזה הוא המזמור על שכילה זעמו על עצים ואבנים ולא על ישראל. ולכן אין לומר תחנון כיון שזה בכל אופן ג"כ מועד, ואולי זה הטעם שיש לשמוח קצת וכמבואר בהלשון 'ממעטין בשמחה' שעכ"פ יש לשמוח קצת. ולכן גם יש מקום להיות עושים הסיומים, והגם שבוודאי בעיקר יש כאן אבל גדול וצער, אלא שעכ"פ יש לשמוח בכל מצב בחסד השי"ת וכדוגמת מיתת צדיקים.

מיעוט שמחה כהכנה לעתיד לבוא

טעם נוסף לכל זה חשבתי, שהרי ברמב"ם (הלכות יום טוב פרק ו הלכה כד) אי' לגבי קודם הרגל, שאסור לאדם שיעורר על מתו קודם לרגל שלוש ימים, כדי שלא יבא הרגל והוא נעצב ולבו דואג וכואב מזיכרון הצער, אלא יסיר הדאגה מלבו ויכוין דעתו לשמחה, ע"כ. ומבואר שיש להסיר הדאגה מקודם ועל ידי כך אפשר לשמוח, וכיון שאנו מאמינים בעז"ה שכבר השנה יהיה תשעה באב למועד, והרי אי אפשר להסיר הדאגה ברגע אחד, לכך נוהגים לעשות סיומים כדי לשמוח גם כן, ועל ידי זה נוכל מיד לשמוח בתשעה באב שיהיה מועד, וזה הפי' 'ממעטין בשמחה' שעכ"פ יש להשאר קצת בשמחה שנוכל לקבל המועד בשמחה. ומה שמצינו אנשים שיכולים לשמוח מיד כששומעים בשורה טובה, אין זה דומה כיון שמצינו לגבי הרגל שבשמחה לפנינו יתברך יש בזה עבודה, ובפרט לענין הגאולה כשאנו כ"כ שקועים בגלות, ובפרט שבגאולה עצמה אי' שיהיה הרבה דברים קשים. ומצאתי בספר

ליבון עון וכפרה עליהם, כן גם ימי כ"א יום פורעניות מ"ז בתמוז עד ט' באב היה תולדות ליבון עונות, כי הצרות ויסורי מכפרין, כדאיתא שהגלות מכפרת. וראה בספר 'שם משמואל' (פרשת ויגש): ונראה על פי מאמר הרבי מלובלין זצלה"ה 'משנכנס אב ממעטין בשמחה', היינו ממעטין את כחות החיצונים השולטין אז ע"י השמחה, עכ"ל. כי השמחה ממעטת את כחות החיצונים ששרשם רק עצבות ויללה.

לשמוח שאין חורבן בתורה

אך נראה בביאור הענין, דאף שבית המקדש חרב בעונותינו, מ"מ כבר איתא (פיוט סליחות י"ג מידות) "אין לנו שיעור רק התורה הזאת", וכן איתא (ברכות ח.) דמיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. והיינו שכיום התורה היא העיקר, אכן ביהמ"ק חסר לצערינו, אולם ישנו חלק של גאולה באופן פרטי שהוא ע"י התורה, ופירוש הדבר שכל אחד יכול לבנות משכן לעצמו, כמ"ש (שמות כה ח) "ועשו לו מקדש ושכנתי בתוכם", ודרשו דהיינו בתוך כל אחד ואחד, וכשנעסוק בתורה אף שחסר הביהמ"ק מ"מ יש את התורה, וזה הטעם שנוהגין לערוך סיומים ולשמוח בימים אלו בדווקא שהם ימים של צער כמ"ש חז"ל ממעטין בשמחה, שאין הפירוש שאין לשמוח, אלא שמהשמחה שיש, יש לנו למעט, והיינו שיש להתאבל על ביהמ"ק, ועכ"פ יש לשמוח עם מה שיש לנו, ולהראות עד כמה אנו שמחים עם התורה, וכל זה יחד עם מה שאנו מתאבלים על ביהמ"ק. וסיפר הגר"ח פאדווא זצ"ל שזכה להיות אצל מהר"א זיע"א מבעלזא בשעת סיום מסכת בתשעת הימים, ומהר"א מבעלזא סיפר שאביו מהר"ד מבעלזא נתן טעם לסיום מסכת בימים אלו, שאנו מבקשים להראות שבתורה הקדושה אין כל חורבן חס ושלום. (ספר הליכות חנוך, או"ח פרק א סי' קלה).

ובזה נראה יש לפרש מאמר החידושי הרים על מה דאי' בהלכה דירא שמים ראוי שיהא מיצר על חורבן ביהמ"ק, והקשה החידושי הרים וכי מי שאינו ירא שמים אינו צריך להיות מיצר, ותיירץ שמי שאינו ירא שמים ראוי שיהיה מיצר על חורבן עצמו. ויש לפרש דבריו הקדושים שמי שהוא ירא שמים הרי הוא מיצר רק על חורבן ביהמ"ק כיון שבעצם את התחליף והיינו התורה הרי הוא עוסק בה, ובה הוא גואל את עצמו, ולכן עליו לשים אל לבו ולהתאבל על ביהמ"ק, משא"כ מי שאינו ירא שמים יש לו בכלל להתאבל על החורבן שעשה לעצמו שאפי' את הביהמ"ק של היום אינו שומר כראוי. ובחידושי הרי"ם (שיח שרפי קודש, חודש אב אות יב) עצמו יצא לתת טעם נוסף למנהג החסידים לעשות סיום מסכת בימים אלו, דמה שמשתתפים זה בשמחתו של זה מתקן את החטא של שנאת חנם.

סיום על תלמוד ירושלמי

בספר שיח שרפי קודש (עמ' 116, ובספר בצל החכמה עמ' 261) מובא תמלול משיחתו של אדמו"ר הפני מנחם מגור עם אדמו"ר מליובאוויטש, שהפני מנחם אמר שישנם המדקדקים שלא לעשות סיומים על ירושלמי, והטעם לפי שחסר מעט

מצד אחד, שאין להתיר להשתתף בסעודה מצד אהבה ורעות בלבד, אלא רק לשייכים לסיום והיינו הלומדים והמסייעים בידם. ולהקל מצד שני, שמוותרים לזרז לימודם כדי שהסיום יפול על ימים אלו, שהרי בוודאי מותר לכל אדם להרבות במצוות תלמוד תורה ולסיים לימודו (כמובן מבלי שיחסיר בהבנת לימודו, אלא באופן שירבה בשעות הלימוד, כפי החיים שם ס"ק קסא), ואם מחמת הסיום עורך סעודת מצוה, הרי מצוה הדבר וגם בימים אלו. במשנה ברורה (שם ס"ק עג) הביא להכרעת המגן אברהם והאליה רבה שמוותר להזמין גם קרובים וידידים, ובלבד אלו שהיו באים גם לסעודת מצוה בימים אחרים. אבל אסור לכוון את הסיום לימים אלו. אמנם בביאור ההלכה (שם ד"ה וסיום) הביא גם לדברי היעב"ץ, וכתב שגם לשיטתו גם כל המסייעים לסעודת המצוה מותרים להשתתף בסעודה.

סיומים בתשעה הימים

והנה בהלכה מבואר שאין לכוון את סיומי מסכתות לימים אלו שיש להתאבל בהם על החורבן, ולכן יש טעם להמליץ על מנהגי חסידים שנהגו לערוך סיומים בימים אלו.

גם יש להבין את לשון חז"ל שאמרו 'משנכנס אב ממעטין' בשמחה" ומה פי' ממעטין, והלא מצוה לשמוח, ואם לפי שיש להתאבל על חורבן המקדש, א"כ מדוע יש רק למעט בשמחה, ומשום האבלות היה מן הראוי שלא לשמוח כלל.

ונודע ביאורם של רבותינו הקדושים מאורי החסידות כי גם בחודש אב עלינו להיות בשמחה, ואדרבה גדול כוח השמחה בחודש זה שעל ידו ממעטים את גלות השכינה. וכך כתב בספר הקדוש 'מאור ושמש' (פרשת וישב): כי כן שמעתי פירוש המשנה (תענית פ"ד מ"א) 'משנכנס אב ממעטין בשמחה', פירוש, ממעטין את צער ודאגות - בשמחה, פירוש עם שמחה. על ידי שמחה שיש לאדם - הוא ממעט גלות השכינה. והרה"ק רבי ישעיה נפתלי הירץ מדינוב זיע"א, בספרו 'הנותן אמרי שפר' (פרשת חוקת) הביא זאת בשם הרה"ק הרבי מלובלין זיע"א: דברי הקדוש והטהור מלובלין זצוק"ל אשר אמר על 'משנכנס אב ממעטין', רצה לומר, מחלישין, פירוש, במה יש כח להחליש כוחו של עשו שלקח לגורלו את חדשי תמוז ואב וגרם מה שגרם עד כי בט' באב גרם בכוחו להחריב בית קדשנו שיבנה בב"א, ואמרו חז"ל: ממעטין אותו עם שמחה. ואמר ברוח קדשו, כי ימי בין המצרים הם נגד הימים שמראש השנה עד אחר ימי החג.

וראה מהרש"א במסכת בכורות (ח) שפירש במה ששאלו חכמי אתונא לרבי יהושע בן חנניה על תרי בעי, הי דוגתא [-תרנגולת] אוכמתי והי דוגתא חיוורת, ואיית' להו איהו תרי גביני ואמר להו הי דעיא אוכמתי והי דעיא חיוורת, שרמזו בזה על כ"א יום שבין שבעה עשר בתמוז לבין תשעה באב, וכ"א יום שמראש השנה עד להושענא רבה יום גמר החתימה, והוא השיב להם בעיזי אוכמתי וחיוורת, רמז לשעירים שהביאו ישראל ביום הכיפורים, לומר כי שני שיעורי כ"א יום תולדותיהן שוין בליבון, כי כמו שהכ"א יום שמר"ה עד הושענא רבה תולדות

האם מותר לקבל ריבית עבור מעות פיקדון מותרין שהשתמש בהם הנפקד

בתקופה האחרונה מחלק בנק הפועלים ללקוחות הבנק שיש להם יתרה בעו"ש של מעל 1000 ₪, מתנה ע"ס 125 ₪ או שני מניות של הבנק והתעוררה השאלה בבית המדרש האם יש היתר לקבל מתנה זו ללא שנסמך על היתר עיסקא שיש לבנק עם הלקוחות.

וכן האם מותר לאדם שקיבל פיקדון מחבירו מעות מותרין שהיה לו רשות להשתמש בהן ואכן בסיעתא דשמיא הרויח בממון זה סכום כסף, ומרצונו הטוב מעונין לתת חלק מהרווחים למפקיד המעות האם הדבר מותר לכתחילה או שיש בזה ריבית מאוחרת?

תשובה:

בשו"ע (י"ד סי' קע"ט) כתב המחבר אם הפקיד מעות אצל חבירו והנפקד הלווה לגוי הנפקד חייב באונסין ואין למפקיד ברווח כלל, ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקיד אין בזה משום ריבית.

ובט"ז (ס"ק כ"ה) ביאר מדוע אין בנתינת המתנה מהנפקד להמפקיד משום ריבית כיון דלא נתנו לו בתורת מלוה ולא בתורת מקח ולא שייך לומר בזה קרוב לשכר ורחוק להפסד רשע אלא מתי שמתנה להיות כן. ומקור דבריו הם במרדכי (ב"מ רמז רצ"ה) והביאם הבית יוסף אלא שהוסיף (בבב"ק בבית) את דברי הרשב"א (בתשובה ח"א סי' תתקל"ח) שאם הפקיד אצל חבירו מעות סתם ואין לו רשות להשתמש בהם והלך הנפקד ושלח ידו והשתמש במעות והרויח דמדינא הרווח של הנפקד דנעשה גזלן במעות אלו ואם הרויחו הרווח שלו ואם הפסידו ההפסד שלו, אבל אם רוצה ליתן מה שהרויח כולו ואם מקצתו לבעל המעות אין בזה איסור של אגר נטר דלא נתן לו המעות בהלוואה ומפורש בדברי הרשב"א להתיר רק כששלח יד בפיקדון אבל אם היה המעות מותרין שהיה מותר להשתמש במעות היה אסור ליתן ריבית לבעל המעות ודלא כדברי המרדכי המתיר.

ובביאור הגר"א (ס"ק מ"א) כתב על דברי המחבר הנ"ל בסי"ט דההיתר כיון ששלח ידו בפיקדון, ונראה דסובר דהשו"ע להלכה פסק כדעת הרשב"א ולא כדעת המרדכי.

ובשו"ע חו"מ (סי' רצ"ב סק"ז) כתב הרמ"א לגבי דין פיקדון דמעות מותרין דאם הרויח במעות בין אם היה לו רשות להשתמש או לא אין צריך ליתן מדינא הרווחים למפקיד.

ופסק שם הסמ"ע (ס"ק כ"א) דאם רוצה ליתן מן הרווח מותר ואין בזה משום ריבית דלא באו לידו בתורת הלוואה וכדברי המרדכי.

ובביאור סברת המרדכי דאין בזה ריבית מאוחרת שנאסרה מדרבנן אף כשלא סיכמו על רווח ביאר בנתיבות שלום (סי' קע"ז בהערה לה) דכמו במקבל מעות בעיסקא בתנאים מסוימים ושינה מהתנאים דמותר ליתן הריבית אף שאין אחריות כבר על בעל המעות. דבכל מקום שהאחריות על המעות חלים על הנפקד מחמת ששינה או מחמת שהשתמש במעות (אף שהיה מותר לו אך שלא סוכם על כן מראש). לא חל דיני הלוואה, וברשב"א סובר דאמרינן סברא זו רק בגזלן ששינה שלא ברשות אבל במשתמש במעות ברשות הוא כמקבל הלוואה ואסור כמו בריבית מאוחרת.

אמנם כל הדיון בפיקדון שייך רק באדם שהפקיד מעות אצל אחר דעד שמשמש אינו חייב באונסין. אבל המפקיד כסף בעו"ש בבנק שהבנק נוטל על עצמו את כל האחריות על המעות ודאי שאין דין המעות כמעות מותרין שבפיקדון אלא כמעות הלוואה ובוזה אין היתר לקבל מתנה עבור ההלוואה.

העולה לדינא:

בהפקדת מעות בבנק שהיו כהלוואה קבלת מתנה מהבנק מותרת רק בהסתמך על היתר עיסקא.

אבל בקבלת מתנה מחבירו שהפקיד אצלו מעות נחלקו בזה הרשב"א והמרדכי, והרשב"א התיר רק כשהשתמש שלא ברשות וכן פסק בביאור הגר"א.

אבל המרדכי פסק להתיר גם כשהשתמש ברשות וכן פסקו הסמ"ע והט"ז, ונראה להקל בספק ריבית מאוחרת.

עשויות פלסטיק, שאינן צריכות טבילה מצד עצמן. האם הידיות התחייבו בטבילה כחלק מהכלי?

ת. כאשר הידיות מחוברות לכלי, יש להטביל את כל הכלי ואסור שהידיות יאשרו בחוץ¹⁴. אמנם כאשר הידיות היו מפורקות מן הסיר, אם הידיות עשויות פלסטיק אפשר לטבול כך לכתחילה, ואם עשויות ממתכת, לכתחילה ראוי לטבול את הסיר כשהידיות מחוברות, אך בדיעבד אם היו מפורקות, עלתה טבילה לסיר גם ללא הידיות¹⁵.

הלואה בשיק והחזר במזומן - האם יש חשש ריבית?

חבר ביקש ממני להלוות לו סכום כסף. מאחר שלא היו ברשותי מזומנים באותה שעה, נתתי לו שיק על סכום ההלוואה. עם זאת, ביקשתי ממנו שכאשר יפרע את ההלוואה יחזיר לי את הכסף במזומן ולא בשיק. האם יש בכך חשש איסור ריבית, מחמת שהלוה טורח לפרוט את השיק כדי להחזיר את ההלוואה במזומן?

ת. אם המלוה אינו זקוק למזומנים באותה שעה, וגם אילו היה פורט את השיק בעצמו היה ממתין עד שתזדמן לו הזדמנות נוחה לעשות זאת ללא טרחה מיוחדת, אין בכך איסור ריבית. במקרה זה, טרחת הלוה בפריטת השיק נעשית לצורך עצמו, כדי שיוכל להשתמש בכספי ההלוואה, ולא לצורך המלוה.

אולם כאשר פריטת השיק כרוכה בטרחה, כגון שקשה לפדותו או שאין אפשרות לפרוט אותו בקלות, או כאשר המלוה עצמו זקוק למזומנים, ולולא היה הלוה פורט עבורו את השיק היה המלוה נאלץ לטרוח בכך בעצמו, יש בזה חשש ריבית, שהרי הלוה עושה למלוה שירות בעל ערך כחלק מתנאי ההלוואה. במקרה כזה יש לשלם ללוה שכר מסוים עבור טרחתו בפריטת השיק, ובכך לא תהיה הטרחה חלק מתמורת ההלוואה¹⁶.

שיש בזה ביטול כלי מהיכנו, שכשם שאין מבטלים כלי מהיכנו לגמרי, כך אין מבטלים אותו ממקצת הכנה שלו, ואותו כלי של היתר היה ראוי לטלטלו לכל דבר ואפילו חממה לצל, ועכשיו אף אפשר לטלטלו אלא לצורך גופו או לצורך מקומו. וראה בתהלה לדוד (סי' רס"ק) שכתב שבתחילת דברי הרמב"ן שם מבואר שאין בזה משום ביטול כלי מהיכנו, ולשונו זה אינו מדברי הרמב"ן אלא מדברי מורו אבל לא סבירא ליה כן להלכה, וכתב שנקטינן שאין איסור בהנחת כלי בשבת תחת כלי שמלאכתו לאיסור. וכן כתב בחוט שני (שבת פ"ד סק"א).

14 ידיות הכלי חייבות בטבילה מעיקר הדין כמבואר בשו"ע (י"ד סי' ק"ט), ואף שאינם נוגעות באוכל יש לטבולם יחד עם הכלי כיון שהם חלק ממנו. ואם טבל רק את הסיר והידיות נשארו מחוץ למים או שהייתה חציצה בדוקה על הידיות לא עלתה הטבילה לכלי, וכמבואר בדרכי תשובה (סי' צ).

15 באופן שפירק את הידיות מהסיר והטבילו כך, עלתה הטבילה לסיר, כדין מיטה של פרקים שלדעת כל הראשונים (תוס' סוכה טו. ד"ה מטה, רמב"ם כלים פ"ו ה"ד) אם טבלה כשהיא מפורקת לגמרי בכל אבריה עלתה לו טבילה. ואף כאשר רוצה לחבר את הידיות לכלי אינו צריך לטבולם בנפרד או לשו ולטבול את הסיר אחר חיבור הידיות בו, שהרי הידיות אינם חייבות בטבילה מחמת עצמן כיון שאינם נוגעות באוכל, ורק משום שהם חלק מהסיר, ובאופן זה שהסיר כבר טבול אין הידיות מחייבות בטבילה. אך כתב בשו"ע שלמת חיים (י"ד סי' ג) שלכתחילה ראוי לחבר את הידיות קודם טבילת הסיר, כדי לטבולו כדרך תשמישו.

16 בשו"ע (י"ד סי' קע"ט) מ' שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר, ואמר לו חבירו במקום הזול תנה לי ואוליכנה למקום היוקר ואמכנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה ששווה שם, ולאחריות בהליכה על הלוקה, אסור. ואם האחריות על המוכר, מותר, והוא שיתן לו שכר טרחה על הולכתה למקום היוקר. והביא בט"ז (סי' ק"ד) שדברי השו"ע הם כדעת תוספות (ב"מ ע"ג ד"ה בריש) והרא"ש (שם סי' ג), אמנם דעת המרדכי (ב"מ סי' ש"ט) שאין בזה איסור, וביאר שם שיעקר מה שאין בזה משום איסור ריבית הוא לפי שהלוה טורח עבור עצמו, ואף

טעמים ופרטי דינים באיסור שיחת חולין (א)

שלא במקום מצוה הנה ממעט החיות של שונאי ישראל, וזה 'נפשי יצאה בדברו', א"כ בודאי זה בכלל אביזריהו דלא תרצח.

וכ"כ באגרא דכלה (פרשת עקב ד"ה והי עקב אות ב): שמעתי מפה קדוש כבוד אדמו"ר הרב הק' מה"ר מנחם מענדל מ"כ בק"ק רימנאב זצלה"ה, שעון דברים בטלים הוא נכלל בלא תרצח, כי כל דיבור הוא קומה שלימה כנודע למשכילים, ובעבור הדיבור אל הקליפות ח"ו מקום המיתה הוה כאלו רצח קומה, והמשכיל כשיתבונן בכל אלה יירא ויפחד.

וראה עוד בערבי נחל (וישלח דרוש ב ד"ה ואמר עוד נפשי יצאה) שמרחיב הענין ומבאר באופן נפלא.

(ד) עוד טעם לאיסור שיחת חולין כתב באורח מישרים (סי' יא סק"א) וז"ל: כח הדיבור הוא אחד מהיתרונות הגדולות שיש לאדם על כל הנבראים, ואין מן הראוי שישתמש בו כי אם בדברים הנצרכים לעצמו או לאחרים, או לעבודת בוראו שחננו בו, ולא יזלזל בכבוד המתנה הגדולה הזאת בהשתמשו בה בדברים של מה בכך שאין בהם תועלת או מצוה, לא כש"כ בדברים מגונים ואסורים.

(ה) כעין טעם הקודם מבאר בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן קכח) וז"ל: ועוד נראה טעם לאיסור שיחת חולין, כיון שהפה נברא להשתמש בו קודש וכלי שנשתמש בו קודש אסור להשתמש בו חול, וא"כ אסור לדבר בשיחת חולין בפה שנשתמש בו קודש שלומד בו תורה ותפלה ומברך ברכות וכל דבר שבקדושה, והמשתמש בפה קדוש לדברי חול הו"ל כמועל בהקדש.

• לפי טעמים אלו האחרונים (ג' ד' ה') יש איסור מיוחד בדיבור דווקא ולא בשמיעה וקריאה. ומאידך שייך טעמים אלו גם בנשים.

(ו) על דרך החסידות מבאר עוד טעם לזהירות משיחת חולין, ראה בעל שם טוב עה"ת (פרשת בראשית אות קז) בשם דברי משה (פרשת וירא ופרשת חיי שרה) שכתב: שמעתי מפי קדוש הבעל שם טוב ז"ל על מאמר רז"ל (סוכה כא): שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד, והוא כי עיקר שלימות כל צדיק וצדיק הוא שלא יופסק הדביקות שלו מאתו אפילו רגע אחת, גם בכל דיבוריו כאשר יצטרך לדבר עם בני אדם דברים הצריכים לענייני העולם, יראה שידבר בענין שלא יופסק הדביקות חלילה, וזהו שכווננו רבותינו ז"ל שצריך ללמוד לדבר שיחת חולין המוכרחים לדיבורו, שלא יופסק הדביקות כנ"ל.

וראה עוד בספר בעל שם טוב על התורה (פר' בראשית אותיות צג-קטז) שמרחיב מאוד בהרבה מאמרי הבעש"ט בשגב מעלת הדיבור וכוחו ובגודל הזהירות מדיבורים שאינם עם דביקות בה'.

העולה לדינא:

- נשים שאין מצווים בלימוד התורה, אין להם איסור שיחת חולין, אך לפי טעמים האחרים יש גם להם להחמיר.
- במקומות שאסור להרהר בהם בדברי תורה, פשוט אין איסור זה.
- שמיעה וקריאת דברים בטלים [עיתונים, כשאין בהם שום תועלת לצרכי חיי האדם], גם כן אסורים [משום טעם של ביטול תורה], ברם עכ"ז בדיבור חמור טפי.

אי"ה במאמר הבא (חלק ב) נרחיב יותר במקורות להלכה בפרטים אלו.

האם האיסור לדבר דברים בטלים קשור דווקא לביטול תורה, או אפי' בזמן שאינו בטל מן התורה, כגון שאינו יכול ללמוד או אצל נשים הפטורים מלימוד תורה, עדיין יש איסור זה. והאם אסור רק הדיבור או גם השמיעה והקריאה בדברים בטלים.

תשובה: הנה בגמרא (יומא יט:) ובשו"ע (יו"ד סי' רמו סעיף כה ברמ"א) אסרו לדבר בשיחת חולין. ויש לבאר מה דין נשים וקטנים באיסור זה, וכן יש לבאר אם יש איסור של שיחת חולין במקום ובזמן שאינו בטל מן התורה.

הנה קודם נעתיק את לשון הגמרא שם: 'ודברת במ' (דברים ז), 'בם' יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים. רבי אחא אומר 'ודברת במ' - עשה אותן קבע ואל תעשם עראי. אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר 'ודברת במ', 'בם' [בדברי תורה] ולא בדברים אחרים. רב אחא בר יעקב אמר עובר בלאו, שנאמר 'כל הדברים יגעים לא יוכל [אין לו רשות (רש"י)] איש לדבר'. עד כאן דברי הגמרא. כעת נבאר טעמי האיסור:

(א) פשטות הטעם משום ביטול תורה, וכפי שנלמד מהפסוק 'ודברת במ' ולא בדברים בטלים. וכן מבואר ברוב הראשונים והפוסקים.

ואכן לפי"ז מקשה השפת אמת (יומא יט:) למה צריך להוכיח מדכתי' 'בם', תיפוק לי' כיון דתמיד מוטל עליו המצוה ודברת, א"כ בשעה שידבר דברים אחרים מבטל המ"ע של 'ודברת'. וגם החפץ חיים (באר מים חיים פתיחה עשין יב) שואל קושיא זו, ומתיר דאין הכי נמי, אלא דהגמרא בעי לאשכוחי יותר מזה דעובר עוד על ידי השיחת חולין על מצות עשה בפועל ממש, כי התורה אסרה לנו הדיבור של שיחת חולין לבד מה שעובר על העשה דתורה בגדר שב ואל תעשה דהיינו על ידי מה שאינו מקיים אותה בעת הזה.

• לפי טעם זה, גם שמיעה או קריאה של דברים בטלים אסור. ומאידך אין איסור לנשים, וכן במקום שאסור בדברי תורה [כגון ביה"כ ביה"מ ומקומות המטונפים]. ויתכן גם שבכל גוונא שאין איסור משום ביטול תורה, כגון בשעה שאינו בכוחותיו ולא מסוגל ללמוד תורה, לא יהא לו איסור של שיחת חולין [לפי טעם זה], ויל"ע.

(ב) יש עוד טעם משום גדר לדיבורים אסורים כמ"ש חז"ל (אבות דר' ד"ג סופ"ב) כל המרבה דברים מביא חטא שנאמר 'ברוב דברים לא יחדל פשע' (משלי י יט). ומבאר הרמב"ם (פיהמ"ש לאבות א יז): לפי שאם ירבה האדם דבריו יחטא בהכרח, כי יהיה בדבריו ולו דבר אחד שאין ראוי שיאמר. וכ"כ בשערי תשובה (לרבנו יונה שער שלישי אות קעז). וע"ע אורח מישרים (סי' יא סעי' ב-ג) בהרחבה.

• לפי טעם זה, יש איסור גם לנשים ובמקום שאסור בדברי תורה.

(ג) עוד טעם לאיסור דברים בטלים עפ"י דא"י בספרים שברבי הדיבור ממעט החיות שבאדם:

ראה דרך פקודין (להבני יששכר, מצות לא תעשה לד חלק הדיבור אות ג): וקבלתי מכבוד אדמו"ר הרב הקדוש מהרמ"מ זצוק"ל דגם בדבר האדם דברים בטלים הוא בכלל אביזריהו דאזהרת לא תרצח, כי כל דיבור הוא שיעור קומה שלימה (יוצא מכל כוחות נפש) והוא מבטלהו, שמריק הקומה הלזו למקום תהו ובטל, אזי מבטל ומרצח אותה הקומה חלק מכוחות נפשו. ובפרט כפי מה שקבלנו מרבותינו בפסוק 'נפשי יצאה בדברו' (ש"ה ש' ה) שיש שיעור לאדם כמה ידבר כל ימי חייו, ואם ירבה לדבר

בענין עשיית מלאכה לאחר הדלקת נרות שבת

יחזקאל נסע יחד עם בניו לשבות בשבת קודש בצל רבו בעיר הקודש ירושלים תובב"א לשם כך שכר דירת אירוח הממוקמת במרחק רבע שעה הליכה מבית המדרש, לקראת כניסת השבת בבואו להדליק את נרות השבת שאל את בנו התלמיד חכם האם לאחר הדלקת הנרות יוכלו לנהוג ברכב ולנסוע לבית המדרש שם מתפללים מנחה של ערב שבת 50 דקות לפני השקיעה.

תשובה:

בנו הצורבא דרבנן השיב לו על אתר שיש לדון בזה בשני דברים:

א. יתכן דעל ידי הדלקת נר שבת הוי כקבלת שבת ונאסר במלאכה.

ב. ויתכן כיון דהמדליק מוקדם וצריך לקבל שבת בהדלקתו א"כ נאסר במלאכה.

מצד קבלת שבת ע"י הדלקת הנר - הנה בשו"ע (סי' רס"ג סעיף י') הביא מחלוקת ראשונים אם ע"י הדלקת נרות שבת הוי קבלת שבת לאסור במלאכה דדעת ההלכות גדולות דהוי קבלת שבת ונחלקו בשיטתו אם מהני תנאי בזה דלהגהות מימוניות והמרדכי מהני לזה תנאי דאינו מקבל שבת בהדלקה ולדעת הכלבו מהרי"ף לא מהני תנאי בזה. אמנם התוס' והרא"ש והרב המגיד פליגי על הה"ג וסבירא להו דאין קבלת שבת תליא בהדלקת נרות שבת, ופסק שם הרמ"א שהמנהג שאשה המדליקה מקבלת שבת בהדלקתה ומהני תנאי לזה. וכתב המג"א (ס"ק ב') דאין להתנות רק לצורך כיון דיש חולקין וסבירא להו דלא מהני תנאי בזה, ולגבי איש המדליק כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ב) מהב"ח דאף כשמברך על הדלקתו אין מנהג שמקבל שבת ע"י הדלקת הנר ומותר במלאכה, וכתב המשנ"ב דטוב להתנות לחשוש לדעות דהדלקת הנרות הוי קבלת שבת, וא"כ בנידון דידן שהאיש מדליק מותר לו לעשות מלאכות אח"כ ואין שום מניעה לנהוג ברכב לבית המדרש כל זמן שלא קיבל שבת בפירוש, אמנם לכתחילה טוב שיתנה שאינו מקבל שבת בהדלקת הנרות.

מצד ההדלקה מוקדם - איתא בגמ' שבת (דף כ"ג ע"ב) בענין הדלקת נרות שבת: "ובלבד שלא יקדים" וכך פסק בשו"ע (סי' רס"ג סעיף ד') "לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת וכו' ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד רשאי דכיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה", מתבאר דהרוצה להדליק נרות שבת מוקדם צריך לקבל שבת בהדלקתו כדי שיהא ניכר שמדליקו לכבוד שבת, ומשמע מהמשנה ברורה (ס"ק ט"ו) דכל שמדליק סמוך לזמן שראוי לפרוש ממלאכה אין זה נחשב הקדמה, ומהשו"ע הרב (בקו"א ס"ק ב') משמע דהוי כעשר דקות, והמשנ"ב הביא שם דמי שפורש עצמו ממלאכה חצי או שליש שעה קודם הלילה אשרי לו וסמוך לזה לא חשיב הקדמה, וא"כ בנידון דידן שרוצה להדליק נרות כשעה קודם השקיעה הוי הקדמה וצריך לקבל שבת בהדלקתו וא"כ נאסר במלאכה ויצטרך ללכת ברגל לבית המדרש.

אמנם בשו"ע הרב (בקו"א ס"ק ב') חידש דאף כשמדליק נרות מוקדם אינו צריך לקבל שבת מיד אלא כל שמקבל שבת בסמוך להדלקה כעשר דקות ניכר שמדליק לצורך שבת. וא"כ בנידון דידן יכול להדליק נרות ומיד יסע לבית המדרש ויתפלל מנחה מיד ויקבל שבת וכל זה בתוך עשר דקות להדלקה.

עוד חידש בשו"ע הרב דיכול להדליק מוקדם ואדם אחר מבני הבית שיוצאים בהדלקתו יקבל על עצמו שבת ובזה יהי ניכר שההדלקה לצורך שבת ואותו אחד מבני הבית שמקבל שבת יעשה כנ"ל למשנ"ב - שיקבל שבת מיד ולא יעשה מלאכה ולשו"ע הרב יכול לקבל שבת עד כעשר דק' סמוך להדלקה ובינתיים יכול לעשות מלאכה (אמנם מהמשנ"ב בס"ק כ"א

ובשעה"צ ס"ק ל"א משמע דלא ס"ל הכי).

העולה לדינא:

לפשוט השו"ע והמשנ"ב המדליק צריך לקבל שבת מיד ונאסר במלאכה.

לשו"ע הרב - לאו דווקא שהמדליק יקבל שבת אלא אפשר גם שאחר מבני הבית שיוצאים בהדלקתו יקבל שבת, וכן אפשר לקבל את השבת עד כעשר דק' סמוך להדלקה ולא דווקא מיד.

שלחן מלכים (עמ' רסג.) ששמע מרבו הקדושת יום טוב מסיגעט זי"ע, כי חובה ומצוה עלינו לעשות פועל דמיוני להורות על לעתיד לבוא, והרי ימי אב יתהפכו לששון ולשמחה, ולכן בימי אב עושים על ידי שמחת של מצוה סעודה בבשר ויין, להורות שיתהפכו לששון ולשמחה.

והנפק"מ בין הטעמים י"ל לגבי בשר ויין, דהא להטעם הראשון עיקר הסיום הוא משום התורה להראות שחשוב לנו התורה שהוא הקיום של היום וא"צ דווקא בבשר ויין. וכן להטעם השני שיש לשמוח קצת על שכילה כעסו על עצים ואבנים אכתי א"צ דווקא בבשר ויין. אולם להטעם האחרון הרי הענין לשמוח כדי שנוכל לשמוח אם בעז"ה יהיה השנה תשעה באב למועד, ולכך יש להתכונן שהרי א"א להסיר הדאגה ברגע אחד ולשמוח, וכדי להרגיל עצמו לפני כן בשמחה קצת, שפיר יש לשמוח בבשר ויין ע"י סינומים, דאין שמחה אלא בבשר ויין, וכמו שכתב בדברי יציב (ש) כי מה שקובע שהסעודה היא של מצוה, הוא מה שהשמחה של המשתתפים היא לגומרה של תורה ולשם שמים, ובלא זה אין כל היתר לאכול בשר ולשתות יין בימי האבלות.

השמחה בבשר ויין

ויש לחקור במי שאינו נוהג תמיד לאכול בשר בסעודת סיום מסכת, אם בתשעת הימים יכול לאכול. ונראה דתליא בטעמים הנ"ל. והגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל נהג לשתות יין בכל סיום שעשה וגם בתשעת הימים, אך במשך השנה לא אכל בשר וכך גם בתשעת הימים.

ואמנם יש לפרש עוד בפנימיות העניין, כי באמת הטעם שאין שמחה אלא בבשר ויין, ומה שאוכלים בשר ויין בשבתות וימים טובים, אינו רק משום שהם ערבים לחיך, אלא עיקר עניינם כי אז יש ביכולת האדם לתקן את הבשר והיין, מאחר שבימי המעשה שהאדם הוא חומרי יותר ועסוק במלאכתו וביגיעו, כי בזיעת אפיו תאכל לחם, אין לו די כוח רוחני כדי לתקן את המאכלים הללו, שהם מורים על תיקון גבוה, כי הבשר נאכל רק אחר שחיתת ב' סימנים, וכן היין הוא היוצא מהענבים עד שבא לידי יין שיש בו סוד יין המשומר, ורק בכח התורה ובכח השבת יכולים לזכות לתקן המאכלים הללו, והאכילה בזמן מקודש, יש בכוחו להשלים תיקון המאכלים הללו, לכן על ידי שמיסימים מסכת בימים אלו, יש בכוח התורה לתקן תיקונים נשגבים, ולכן נהגו דוקא בזמן שמצרים על חורבן בית המקדש, לחזור אחר סיום מסכת, שע"ז זוכים לקיים סעודת מצוה ולפעול ולתקן עולם במלכות שדי. ויה"ר שנזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com